

SKIVEBOM ELLER INNERTIER?

**Syv soldater forteller om forventninger
og opplevelser i forbindelse med tjeneste i
Afghanistan.**

Masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo

16. mai 2007

Tom Christian Blix

UNIVERSITETET I OSLO

DET SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET

Takk til:

Bente livsledsager, for støtte under studiet og innspill fra psykologiens verden.

Alle de positive grønnkleddene som med åpenhet og vennlighet gjorde dette mulig.

Mine veiledere, Kristian fra PRIO for inspirasjon og Torunn fra IFS for seriøsitet.

Institutt for Forsvarsstudier, for prosjektstøtte.

Dagfinn studiekamerat, for hans lyse hode.

Elin venn, for filosofiske volleyballkamper.

Kåre badstuekamerat, for gjennomlesning og innspill.

Tusen takk alle sammen!

Tom C.

Sammendrag:

Skivebom eller Innertier er en avhandling som handler om unge norske menn som svært gjerne vil hjelpe til med det de opplever som en vanskelig situasjon i Afghanistan. Landet har sterkt behov for bistand og hjelp i kampen mot terror. De melder seg derfor frivillig som soldater i NATO styrken ISAF. Parallelt med deres idealistiske motiver har de en klar tanke om at en slik innsats også har betydning for dem selv. Det vil gjøre dem til bedre mennesker, sier de. De forteller om et høyere nivå av selvrealisering ved å bidra, og oppnåelse av personlig vekst gjennom opplevelser og møte med andre kulturer. Deres forventninger er svært høye.

Alt dette fremkommer under studiens første intervju rett før avreise sommeren 2006.

Etter en tid ute begynner forventningene om å hjelpe til å falme. Soldatene opplever ikke det de hadde forventet og forteller at de ikke får hjulpet noen, de kjører stort sett rundt og ser på folks elendighet på avstand. Kommunikasjon og kontakt med afghanerne er fraværende. Den sosiale avstand til lokalbefolkningen skaper splid i deres oppfatninger. De vil holde fast ved sin tanke om å hjelpe til, men negative holdninger både til Afghanistan og til folket vokser likevel fram.

Sterk gruppetilhørighet, nære bånd til kompisene i leiren og mange eksotiske opplevelser under kjøreturene bidrar som følelsesmessig motvekt. Dette forsterkes ved at de bor og spiser godt og har det hyggelig. Dette overskygger de brustne illusjonene, og soldatene oppsummerer under andre intervju i Afghanistan rett før jul at de til tross for skuffelsene er svært fornøyd når de ser på kontingenten og sin innsats samlet.

Innhold:

Takk.....	i
Sammendrag.....	iii
Innhold	v
1. Innledning.....	1
Problemstilling.....	2
Bakteppe.....	2
2. Teoretisk inspirasjon og veiledning	5
Sosiale roller i livets teater	6
Latente og manifeste funksjoner, virkeligheten er skjult	8
Gruppe- og meningsdannelse	9
Forventninger	12
3. Metode.....	13
Intervju som metode i kvalitativ forskning	13
Proessen fram til første intervju.....	16
Første intervjurekke, hjemme på ferie.....	17
Proessen fram til andre intervju.....	20
Andre intervju, i Afghanistan	22
Metodisk analyse.....	23
4. Afghanistan? Hvorfor skal jeg reise dit?	
Hva skal jeg gjøre der?.....	27
Selvrealisering og idealisme, og brustne illusjoner.....	41
5. Hvilke situasjoner kan jeg forvente å møte i Afghanistan -	
Stemte forventningene?.....	45
Mye nød, men ikke farlig	55
6. Hvordan påvirker forventninger meg og de	
situasjoner jeg møter?.....	59
Påvirkning i ubevisste og uønskede retninger.....	71
7. Roller – jeg er vel ingen skuespiller heller! Eller er jeg?.....	73
Roller i et spenn fra det lette til det vanskelige	91

8. Konklusjon	95
Litteraturliste	vii
Vedlegg A. Intervjuguide, første intervju	ix
Vedlegg B. Intervjuguide, andre intervju.....	xi
Vedlegg C. Forkortelser og militære uttrykk	xv

1. Innledning.

Siden 2001 har jeg hatt et ønske om å fordype meg i norske soldaters utfordringer under utenlandsoppdrag. Grunnlaget for idèen har jeg fra min tid som offiser i Forsvaret, både hjemme og i utenlandstjeneste. Med studiet har idèen vokst. Min tese har vært at militære operasjoner i et ustabil, konfliktfylt miljø der våpen og aggresjon er tilstede er farlig nok i seg selv og at dersom man ikke er tilstrekkelig forberedt, kan det få unødvendige fatale følger både for lokalbefolkning og for fredssoldatene.

Mye kritisk har blitt sagt og skrevet om soldatene som reiser ut. Eksempler man kjenner fra mediene er at; ”de er for unge”, ”de er for dårlig trent”, ”de er bare et politisk verktøy” og så videre. Under første UNIFIL-periode (for forkortelser og militære uttrykk, se vedlegg C) hadde vi en debatt som dreiet seg om hvorvidt soldatene, som den gang hadde en høyere gjennomsnittsalder enn dagens soldater, var tilstrekkelig samtrent. I dagens bidrag er soldatene bedre samtrent men yngre, og kritikken ser ut til å ha tilpasset seg de endrede betingelsene og fokuserer nå mer på deres unge alder.

Denne masteroppgaven i sosiologi ved Universitetet i Oslo er gjennomført som et kvalitativt forskningsprosjekt der et utvalg på sju norske fredsbevarende soldater til Afghanistan spiller hovedrollene. Mitt mål er ikke å levere et bidrag til mediediskusjonen om alder og trening, men derimot å gi et innblikk i soldatenes tanker og opplevelser gjennom deres egne historier. Leserne vil oppdage at de får tilgang til svært private rom. Av og til deler informantene tanker og betroelser med leseren som ikke er det man kan kalle hyggelig lesning.

Avhandlingen består av to hoveddeler. Første del omfatter kapitlene 1-3. Dette er en innledende del som i rekkefølge redegjør for (1) studiens grunnlag og bakteppe, (2) det teoretiske perspektivet og (3) datainnsamlings- og analytiske metoder. Andre del hoveddelen og omfatter kapitlene 4-8. Informantene er intervjuet to ganger, en gang før avreise til Afghanistan og en gang i Afghanistan etter fem måneders tjeneste av totalt seks. Innholdet i intervjuene presenteres og analyseres komparativt i en tematisk form i kapitlene 4-7. Temaene er knyttet til problemstillingen og består av soldatenes fortellinger om (1) hvorfor de velger å reise ut og hva de skal gjøre, (2) hvilke forventninger og opplevelser de knytter til ulike situasjoner, (3) hvordan deres forventninger påvirker dem og tilslutt (4) hva de oppfatter og tenker om sine sosiale roller.

Kapittel 8 er et konklusjonskapittel oppsummerer analysene fra tidligere kapitler, og presenterer det jeg vurderer som hovedfunnene i studien. I tillegg skisserer jeg mulige fremtidige konsekvenser av studiens funn.

Problemstilling

Prosjektet har følgende konkrete problemstilling:

Hvordan ser syv norske menige soldater på roller og utfordringer de kan komme til å møte i Afghanistan før avreise? Endres dette synet etter en tid i misjonsområdet? Dersom deres syn endres, hva kjennetegner endringen(e)?

For å favne problemstillingens krav består hoveddelen av avhandlingen i stor grad av det soldatene forteller om *forventninger* til de neste seks månedene, etterfulgt av deres *opplevelser* fra Afghanistan. Soldatenes egne formuleringer har fått mye plass. Som konkret verktøy vil et *før - etter perspektiv* eksempelvis arte seg slik at jeg under første intervju spør om hvilke grunner de har til å reise til Afghanistan. Disse grunnene er av naturlige årsaker ikke erfaringsbaserte (ingen av informantene har tjenestegjort i internasjonale operasjoner tidligere) og består som sådan av tanker og meninger som har opphav i andre kilder. Under andre intervju stiller jeg tilsvarende spørsmål om grunner til å (ikke) reise ut. På dette tidspunktet er soldatene i stand til å gi erfaringsbaserte svar. Eventuelle forskjeller i svarene danner grunnlaget for analysen.

Analysen setter svarene inn i forskjellige teoretiske perspektiver avhengig av tema.

Informantene er anonymisert både gjennom bruk av psevdonymer og ved å utelate deler av informasjonen (som detaljert tjenestestilling og innhold i tjenesten, hvor de kommer fra i Norge, alder og så videre) som ikke er relevant for innholdet i svaret. I hvert av kapitlene begynner informanten Arne som førstemann i alfabetet, og alfabetet følges til og med Gunnar som sistemann. Hver enkelt av temahistoriene er bygd opp slik at jeg starter med intervjuet hjemme, for så å gå direkte over til tilsvarende spørsmål i Afghanistan. På denne måten holdes før/etter-variasjonene tett sammen, og eventuelle forskjeller blir lettere å identifisere.

Bakteppe.

Første sett av historier består av tanker og forventninger to uker før avreise til Mazar-e Sharif (kalt MeS) i Nord-Afghanistan som soldater i den norske QRF-styrken, et av Norges bidrag til ISAF-styrken. Historiene fremkommer i dybdeintervjuer som ble gjennomført under siste permisjon i juli 2006, i en kontekst preget av ferie og solskinn hjemme i trygge Norge.

Under intervjuene beskriver soldatene bilder av og forventninger til det som venter dem. Spekteret er bredt, fra tanker om døde kamerater til maten i messa. Andre sett av historier består av deres opplevelser fem måneder senere. Disse intervjuene ble gjennomført i Afghanistan i begynnelsen av desember i en kontekst svært annerledes enn den trygge, kjente og hjemlige. Spekteret er også her bredt, fra fysisk håndgemeng med lokale til kjedelige dager i camp. Sentralt i studien er soldatenes faktiske opplevelser sett i relasjon til de forventede, og det kan allerede her fastslås at det er forskjeller på flere områder. Soldatene i utvalget er unge og alle gutter (avdelingen har ingen jenter). De har alle hodet proppfullt av tanker, noen oppstått av egen refleksjon, andre sterkt preget av rådende diskurser. De ser alle forbløffende like ut utenpå, uniformert og kroppsdisiplinert. Michel Foucaults beskrivelse av soldater passer godt med mitt inntrykk av dem:

For det første kan man på lang avstand se at det er en soldat (...) De dyktigste uti dette erverv er kvikke og årvakne folk, med hevet hode og fremskutt brystkasse, brede skuldre, lange ben, sterke fingre, liten mage, kraftige lår, slanke legger og tørre føtter – en slik mann vil nødvendigvis være smidig og sterk. (Foucault 1994).

Dersom man legger til grunn Charles Moskos' (1988) redegjørelse for den transformasjon militære styrker i vestlige land har gjennomgått siden begynnelsen av 1970-tallet kan man si at soldaten i dagens postmoderne militærvesen ser annerledes på seg selv enn definisjonen av den tradisjonelle soldat. Han ser i økende grad på seg selv som ansatt i en jobb, hvilket med Moskos impliserer en stadig svekkelse av Foucaults soldatbeskrivelse av den stramme ideelle soldat. Et slik syn finner støtte i soldatenes fortellinger. De snakker eksempelvis om sitt engasjement som et element i en karriereplan. Det er kan hende ingen nødvendig eller problematisk sammenheng mellom postmodernitet og stolthet. Problemet møter man dersom det postmoderne synet (karriereplanene) blir for dominerende og den nødvendige idealismen forsvinner slik Zygmunt Bauman (1990) skisserer.

Dersom man legger til grunn en modernitetsteoretiker som Anthony Giddens' (1993) beskrivelse av det senmoderne samfunn vil de lange diskursive historiske og fremtidige linjer ikke lenger tilskrives gyldighet. Det som defineres som sannhet hentes fra svært nær fortid og tilpasses en svært nær framtid. I dette perspektivet anerkjennes magefølelsen i større grad fordi denne tilhører øyeblikket og dette øyeblikket oppfattes å inneholde mer og flere sannheter. Begrepet "å bli god fordi man står på kjempers skuldre" har i en slik sammenheng ingen gyldighet. Det følger av dette at soldatens magefølelse eller emosjoner kan få større betydning for hans reaksjoner og handlinger i en situasjon. En slik situasjon kan være ønskelig, men den kan også være uønsket, og er i prinsippet i strid med militær tenkning som er uniformsorientert og tradisjonalistisk. Et slik refleksivitetsprinsipp kommer i tillegg i konflikt med et tradisjonelt

habitusbegrep, et begrep som postulerer at holdninger, smak og verdier er sterkt nedarvet og nesten av biologisk karakter (Bourdieu 2002). Men kanskje er ikke dagens soldats habitus lenger så sterkt preget av historien og den nasjonalromantiske vernepliktsdominerte tanken som Ulriksen (2002) snakker om. Dagens soldat resonnerer kanskje annerledes og mer i tråd med det post- eller senmoderne synet. Han er et produkt av kunnskapsforsvaret som Moskos snakker om, et militærvesen der moderne våpen først og fremst gjør teknologisk kunnskap viktig, men der også humanistiske verdier og kunnskaper står høyt. Han er utdannet, kjenner til etikk, menneskerettigheter og krigens folkerett. Hans egne interesser sidestilles med Kongens eller FN's, og hans valg vil preges av dette.

Forsvaret har siden 1990-tallet endret seg på mange områder. For det første har de økonomiske rammer blitt betydelig redusert. Dernest har Forsvaret i økende grad blitt et utenrikspolitisk verktøy, både som aktører i fredsbevarende og fredsopprettende styrker, som våpen i kampen mot terror og som en stige som Norge som nasjon anvender for å klatre i anseelse hos store og betydelige internasjonale organisasjoner og regjeringer (Ulriksen 2002). Janne Haaland Matlary skriver om dette: "Vi har klare forskningsfunn som viser at [bidrag med] relevante militære kapasiteter gir politisk uttelling (...)" (Aftenposten 5/5-07).

Det tradisjonelle norske militærfeltets doksa fra etterkrigstiden og gjennom den kalde krigen har vært preget av en politisk og militær samling rundt verneplikten i et innadrettet perspektiv. Kampene i dette feltet har blitt løst på en konsensuspreget, funksjonalistisk måte, utviklet over tid og velegnet til innenlands fredstidsoperasjoner. Norske soldater ble, slik jeg oppfatter det, vurdert som gode til å forsvare Norge. Den anseelsen som norske soldater opparbeidet seg i kraft av å være barske vinterkrigere som satt amerikanske og engelske elitesoldater i skyggen under felles NATO-vinterøvelser i Norge kan sies å ha blitt overført til en tilsvarende anseelse som deltaker i internasjonale fredsoperasjoner. Hvorvidt denne kvaliteten overhodet var tilstede og har vært overførbart til helt andre miljøer, er usikkert og tvilsomt (Ulriksen 2002).

Parallelt med endringene i Forsvaret etter omkring 1990, blant annet som en konsekvens av slutten på den kalde krigen, hevdes det å ha foregått en samfunnsmessig endring (fra det moderne til det sen- eller postmoderne). I denne endringen beskrives gjerne en forsterkning av individualismen med tilsvarende redusert kollektivt og solidarisk fokus. Disse endringene kan reise spørsmål om verdien av Forsvarets historiske linjer som fundament for dagens Forsvar og dagens fokus på fredsoperasjoner. En kritisk tanke kan være at dersom avdelinger og individer sterkt preget av en konsensusorientert historie settes inn i et konfliktområde kan det tenkes å

oppstå uforutsette utfordringer. Et konfliktpreget miljø, som et krigsteater eller misjonsområde er, vil antakelig ha behov for andre handlingsmønstre for å løse sine oppgaver enn de som finnes innenfor rammen av et funksjonalistisk og derved konsensuspreget system. Et tydelig eksempel, om enn ikke direkte knyttet til temaet, er kontroll av lufttrafikk som antakelig er en av samfunnets mest funksjonalistiske og regelstyrte virksomheter. Her er det slik at dersom det oppstår en nødsituasjon i lufttrafikken, gjelder ikke lenger noen regler, kun anbefalinger til den enkelte aktør.

2. Teoretisk inspirasjon og veiledning

Da jeg i startfasen lette etter sosiologisk teoriforankring til denne studien var det med ønske om å identifisere nødvendige teoretiske utgangspunkt som på en enkel og samtidig grundig måte ville hjelpe meg til å forstå soldatenes historier som er tematisert i fire temaer, samt å kunne si noe om disse historiene i et sosiologisk perspektiv.

Under arbeidet med problemstilling der jeg bestemte at studien blant annet skulle fokusere på sosiale roller vurderte jeg Erving Goffmans individnære teorier om sosiale roller som velegnet og hans rolleperspektiv står derfor sentralt i analysen. Det andre fokuset for studien er knyttet til min tese om at dersom ting ikke er helt som det ser ut til å være, så kan det være svært farlig. En teoretiker som har bidratt til å belyse slike forskjeller er Robert Merton med sin teori for funksjonsanalyse, og jeg valgte tidlig å benytte meg av hans teorier. Etter at jeg hadde gjennomført første intervju, fant jeg det imidlertid stadig vanskeligere å knytte meg til Mertons *helhetlige* sosiologiske teori, og jeg begynte å lete etter alternative løsninger. For hver teori jeg vurderte fant jeg relevant stoff i forhold til datamaterialet, men i samme teori fant jeg også stoff som ikke passet. Dette skapte etter hvert et perspektiv som ligner mer på Glasser og Strauss' beskrivelser i *The Discovery of Grounded Theory* (1967). Dette er ikke en vitenskapelig teori, men en metode, og i dette perspektivet står empirien sterkt og styrer i større grad valg av analyseteori. Den er svært kritiske til store og dominerende teorier som den hevder aldri vil dekke alt som ligger i et empirisk materiale. I *Grounded Theory* går forskeren så forutsetningløst som mulig inn i empirien, en metode som jeg både finner så sympatisk og velegnet at jeg velger dette perspektivet og har latt empirien styre valg av bidragsyttere og teoretiske innfallsvinkler.

” Det første man må gjøre når man skal analysere kvalitative data, er å finne enkelte begreper som kan være med på å forklare hva som foregår i de situasjonene som dataene dokumenterer” (Hammersley og Atkinson 1995:237.) En måte å gjøre dette på er å fylle en

verktøykasse av egnede teoretiske begreper, og det har jeg fått mye god hjelp til av mange tenkere. Fire av de mest betydningsfulle diskuteres nærmere nedenfor, de andre bidrar i konteksten. Disse begrepene vil danne basis for analysene, og jeg har valgt konsekvent å sette dem i kursiv der de forekommer for å fremheve dem. Begrepene er allerede omtalt under teoridelen, og er i stikkordsform; *frontstage/backstage, rituelt arbeid, disharmoni, latente og manifeste funksjoner, både intenderte og ikke-intenderte, herunder funksjonelle/dysfunksjonelle/ikke-funksjonelle funksjoner, selv, verdier, holdninger, adferd, sosial avstand, rasjonalitet, orden, asymmetri, fremmede, ut- og inngrupper, forventninger og påvirkning.*

Sosiale roller i livets teater.

Teorien om *sosiale roller* er først og fremst beskrevet av Erving Goffman. Hans sammenligning av sosial interaksjon med en teaterforestilling (Goffman 1992) sammenfaller svært godt med prosjektets tema som foregår i det som av og til kalles et krigsteater. Alt vi sier og gjør er deler av et spill, sier Goffman, enten vi er bak scenen og spiller i forhold til våre lagkamerater eller vi står på scenen og spiller for det ukjente publikum. Han er i sine teorier regelorientert og hevder at det er stor grad av stabilitet i mønstrene som spilles opp på livets scene, og bruker et teater for å billedliggjøre sine teorier. På dette imaginære teateret hersker, som på et faktisk teater, regler for hva man kan og ikke kan gjøre. Reglene preger oppsetningen og de inntrykkene som publikum får. Det sceniske uttrykket er mer eller mindre forberedt på et slags bakrom (*backstage*) og presenteres på en tenkt scene (*frontstage*), enten individuelt eller som en lagpresentasjon. Dette er helt sentrale begreper for analysen i denne studien.

Goffmans regelorientering inneholder imidlertid et element som kan skape uforutsigbarhet og disharmoni i oppfattelsen av forestillingen, ved at man som publikum ikke vet med sikkerhet alt som foregår på bakrommet. Det er grunnleggende og intuitivt forståelig at scenepresentasjonen alltid er mer eller mindre annerledes enn det scenario som foregår på bakrommet, for eksempel: Når man har middagsgjester kan det være totalt kaos på kjøkkenet, men når fatene bæres inn er ikke et hårstrå i ulage, skjorten er glatt og fin og slipset på plass. Middagsgjestene får ikke se kaoset. De forstår kan hende at det er kaotisk på kjøkkenet, men spiller i felles forståelse med vertskapet rollen som uvitende. Vertskapet vet at gjestene vet, og gjestene vet at vertskapet vet at de vet. Likevel spilles opp den totale harmoni. Viljen til å fastholde definisjonen av situasjonen *Middagsselskap* er stor, men av og til kan denne stramme regien svikte. En av de opptredende kan begå en sosial glipp, det kan glippe ut at biffen falt i

gulvet når den skulle løftes over fra pannen til tallerkenen. I slike tilfeller oppstår en hektisk aktivitet fra resten av laget, men også av publikum for å redde ansikt. Det er like viktig for gjesten å kvitte seg med det som føles pinlig for ham som det er for vertskapet. Aktørens *selv* skapes gjennom samhandlingen og er ikke det selv som de har med seg inn i dramaet og uendret kan ta med seg ut igjen. Det selvet jeg som gjest under opptredenen ønsker meg er ikke det skitne selvet som jeg ville få som deltaker i et selskap der det serveres en biff som har falt på gulvet gir. En forrykking av harmonien kan oppstå når opptredenen er svært forskjellig fra aktiviteten bak scenen slik situasjonen var i middagsselskapet. Når slike overskridelser finner sted, må de bearbeides ved hjelp av det Goffman kaller *rituelt arbeid*, som for eksempel unnskyldninger. Denne ritualisering av det sosiale selvet som foregår i dagliglivet gir rammen som samhandlinger defineres innenfor. Den er et av de nødvendige trekk ved en glidende samhandling, noe alle parter i samhandling er like avhengige av.

I et konfliktområde kan disharmonien i opptredenen i seg selv føre til uønskede og kanskje farlige situasjoner. Samtidig kan den påvirke dannelsen av selvet og forståelsen av de roller som man for eksempel som soldat bør ha. En situasjon kan oppleves som truende, enten mot ens egen person eller mot andre (egne) eller den kan oppleves som truende mot det selv man foretrekker eller finner nødvendig å identifisere seg med, eksempelvis ved å få følelsen av å bli brakt i en avmaktssituasjon ved tap av ansikt eller ære. Det foretrukne selv kan oppleves som truet. En slik opptreden der uttrykket som spilles opp på scenen er av en slik karakter at det kan oppleves som direkte truende uten å egentlig være det kan, på samme måte som dersom det var en reell trussel i uttrykket, danne et inntrykk som eksempelvis kan føre til at en soldats disiplinerte og automatiserte reflekslignende handlingsmønstre aktiveres. Disse handlingene *kan* være riktige, men det er usikkert. Uansett er det forbundet med betydelig risiko å bevege seg på denne tynne grensen mellom riktig og feil oppfattelse av en situasjon. Et eksempel som kan dekke begge varianter kan være det som kommer fram av informantens Fredrik sine tanker når han forteller om en skrikende afghaner som kommer løpende med et våpen i hånden. Han gir et scenemessig truende uttrykk, som igjen danner et inntrykk hos soldaten som publikum at eget liv er truet, men kan hende er afghaneren egentlig redd og ber om hjelp. Dersom soldaten som publikum ikke er kjent med at afghaneren kan ha med seg noe fra bakrommet som kan skape *disharmoni* i forestillingen, vil hans selv preges av forestillingen slik den vises og han vil handle i tråd med det inntrykket han får. Dersom dette gjentar seg og soldaten i tillegg hører om slike forestillinger fra andre vil dette selvet forsterkes. For å unngå at slike uønskede situasjoner oppstår eller at uønskede selv dannes er det nødvendig for soldaten som publikum å kjenne til disse handlingsmekanismene.

Sentralt i rolleteorien er utfordringer knyttet til at et menneske alltid bekler et bredt spekter av roller. Generelt kan det hevdes at jo mer kompleks og sammensatt det samfunnet individet tilhører er, jo flere roller må individet besette. Slike utfordringer er svært krevende, og fallhøyden øker med økende ansvar i de enkelte rollene. Hvilke roller et individ velger å identifisere seg mest med, har betydning for hvordan individet fremstiller seg selv. Noen roller kan man kalle eksterne, de kan være av periodisk og lite betydelig karakter. Andre roller går man mer opp i, ved at de internaliseres og en tillater at disse preger en selv. Et poeng her er at man vanskelig kan identifisere seg med roller man aldri eksponeres for eller aldri får muligheten til å spille. Motsatt kan man lettere internalisere roller som man ofte ser andre uttrykker eller man ofte får sjanse til å prøve seg i selv. Her påhviler Forsvaret et særdeles stort ansvar som premissleverandør for rolleutvikling for unge menn i et maktmiljø med våpen og vold som arbeidsverktøy.

Roller er ikke et statisk begrep. Dette betyr at roller både kan skapes og endres. I et militært system som er preget av uniformitet og faste reguleringer kan man lett tenke at individenes roller er av statisk karakter. Et slikt perspektiv stemmer kanskje godt overens med de konsensuspregede hjemlige fredstidsoperasjoner som nevnt under *Bakteppe* på side 4, men i et fremmed miljø i et annet land vil det være behov for å utvikle andre og kanskje svært forskjellige roller. Slike rolletilpasninger vil være naturlige og er derfor viktig og fortjener mye oppmerksomhet.

Latente og manifeste funksjoner, virkeligheten er skjult.

Det er slik at det umiddelbart synlige eller *manifeste*, som Robert Merton kaller det, ikke alltid representerer hele virkeligheten. Under overflaten som et resultat av synlige og planlagte sosiale interaksjoner - myldrer *latente* og *ikke-intenderte* funksjoner. Disse er det Merton sier at sosiologien må fokusere på, og er et sentralt begrepspar i denne studien (Merton 1968). Hans funksjonalistiske teori er en videreutvikling av et forsøk på å forstå opprettholdelse av sosial orden og likevekt i et makroperspektiv. Mertons røtter ligger i en tradisjon der våre oppfatninger og handlinger er bestemt av underliggende verdibaserte strukturer, og at endringer i samfunnet gjenspeiler endringer i disse verdiene. Han var ikke komfortabel med å plassere funksjoner på et rent makroteoretisk og svært empirifjernt nivå, og lanserte i stedet et handlingsbasert mellomnivå. Han viser at handlinger på mikronivå har betydning for større strukturelle sammenhenger, som de er en naturlig del av. Å legge frem individbasert empiri er altså ikke bare en måte å beskrive enkeltstående handlinger på. Merton legger vekt på at funksjoner kan være av tre typer, alle sentrale; *funksjonelle*, det vil si bidra positivt til strukturen den er en del av,

dysfunksjonelle, det vil si bidra negativt og tilslutt *ikke-funksjonell*, det vil si ikke ha noen betydning for strukturen. Disse funksjonene kan igjen være manifeste, det vil si intenderte og synlige, eller de kan være latente, det vil si ikke-intenderte og skjulte. Merton legger vekt på at funksjonsanalyse skal forholde seg til objektive handlinger og ikke til subjektive elementer som mål, motivasjon og hensikter. Denne analysen skiller seg på dette punktet noe fra Mertons grunnleggende forutsetninger ved at jeg har tatt meg noen friheter. Jeg velger å gi verdi til soldatenes a priori meninger. Det vil si at tanker før deployering gis verdi som en av faktorene som har betydning for større strukturelle sammenhenger og som kan føre til endringer på makronivå. Særlig i tilfeller som denne studien omhandler der handlinger kan innebære livsfare, vil en oppmerksomhet om de latente (særlig de dysfunksjonelle) funksjonene være av stor betydning. Når jeg tar meg en slik frihet er det med støtte av psykologen Charles Osgood som åpner for en meningsbasert innflytelse på sosiale funksjoner. Han utformet en teori om oppfatning av ords mening der han antok at ord kan beskrives som stimuli som ikke nødvendigvis vekker synlige reaksjoner, men små, indre responser som i sin tur kan fungere som indre stimuli til annen respons og handling (Teigen 2006).

Gruppe- og meningsdannelse

Å bringe inn Zygmunt Baumann (1990:51) som teoretisk inspirator i et empirinært prosjekt er en risikabel øvelse. For det første maler han som modernitetsteoretiker med bred pensel og er ikke alltid knyttet til empiri. Dermed står man i fare for å drifte ut i abstrakt teori. Dermed er hans prosjekt, å forklare samfunnets ordensproblem (både i moderniteten og postmoderniteten), av sosial- og moralfilosofisk karakter. Bauman ønsker å forstå og forklare hvorfor ting er så *galt* som de er, og har i det gitt verden en farge. Denne fargen er ikke særlig lys, og det er en fare forbundet med å henvise til en som ikke er særlig optimistisk. Slike farger knyttes til menneskets verdier, holdninger og adferd (man har ikke et optimist/pessimistisk syn på verdensutviklingen basert på eksempelvis en teknisk innretning som et våpen i seg selv, men på menneskets holdning i forhold til å bruke det). Diskusjoner om verdier blir diskusjoner om moral, og det er en syltynn grense mellom å snakke om moral og å være moralist. *Verdier, holdninger og adferd* er likevel sentrale begreper for alle analysekapitlene i denne avhandlingen.

Et tredje risikomoment med Bauman i denne studiens sammenheng er hans uløselige tilknytning til Holocaust, et fenomen han i mye av sin litteratur enten vender tilbake til selv eller sender leseren tilbake til gjennom sine resonneringer. Jeg føler et visst ubehag med å bruke Holocaustrelaterte tanker i omtale av norske soldater, selv om fornuften forteller meg at denne følelsen egentlig er grunnløs. Bauman viser tydelig generaliserbarheten til sine modernitetsteorier som Holocaustforklaringene er en del av. Når jeg på tross av disse

betenkelighetene velger å hente inspirasjon fra Bauman er det først og fremst på grunn av hans teorier om mekanismer som kan skape *sosial avstand* og hat mellom mennesker.

Etter min oppfatning er Bauman godt egnet til å favne de problemene som oppstår i militære internasjonale operasjoner. Han opererer i et skjæringspunkt mellom moderniteten og postmoderniteten med sine tilknyttede strukturelle kjennetegn. Begge disse epokenes kjennetegnene finner man igjen i militære organisasjoner. Modernitetens ordensprosjekt er i vesen svært nær en militær organisasjon, kjennetegnet av sitt strukturelle og diskursive ordensbehov. Postmodernitetens kjennetegn med uklare og usikre strukturer der man ikke egentlig vet hvem som er fienden, og der soldatene ikke lenger er sikre på om de vil lystre ordre er like synlige. For å unngå å konnotere Baumans sterke beskrivelser direkte med soldatene vil jeg ikke gi eksempler fra empirien når jeg redegjør for Baumans teori. Hans tanker vil derimot komme igjen i analysene i en tilpasset form.

Andre sentrale begreper hos Bauman er blant annet *rasjonalitet, orden, asymmetri, fremmede, ut- og inngrupper*. Disse begrepene hadde jeg i starten av prosjektet og under og etter første intervju ingen tanker om at jeg ville få bruk for. Gjennom den observerte endringen i holdninger i negativ retning, blant annet til lokalbefolkningen i Afghanistan, som fremkommer i andre intervju, vokser det (dessverre) fram et slik behov i tråd med *Grounded Theory*.

Bauman beskriver det slik at alle mennesker befinner seg langs en imaginær linje (Bauman 1990). Med krympende sosial omgang øker den sosiale avstand. Jo lenger bort fra mitt punkt på linjen et annet menneske befinner seg, jo mer generalisert og kategorisk er min bevissthet om dette mennesket. Dette mennesket skyves over i en *ut-gruppe*, en gruppe som man bare har en vag og fragmentert oppfatning om og som man ikke vil tilhøre. Grunnlaget for polarisering og fiendebilder er dermed lagt. *Ut-gruppen* i vår kontekst er avhengig av sammenheng. Av og til er andre lag *ut-grupper*, av og til befalet, av og til norske politikere, men dette er kun sporadisk og av lite betydning. For alle praktiske formål er det den afghanske lokalbefolkning som tilhører *ut-gruppen* (ikke Taliban eller Al Qaida selv om det er disse som er ”fienden”). Tendensen til å danne grupper er i seg selv sterk, og den forsterkes ytterligere dersom det i *inn-gruppen* er sterke mekanismer for forsterkning av gruppen. Slike mekanismer er både velkjent og anerkjent som naturlige og nødvendige elementer i militær funksjon. Man må bygge lagånd. Ifølge Bauman kan man ikke danne eller forsterke en *inn-gruppe* uten at det defineres en *ut-gruppe* som representerer det motsatte. *Inn-gruppen* kan ikke bli ”enda bedre” uten at noen blir ”enda dårligere”. Man må rett og slett ha noen å måle sin egen fortreffelighet mot, ellers blir man hengende i et vakuum. For å skape den nødvendige negative innstillingen til *ut-gruppen* (som består av fremmede) som man trenger for å styrke *inn-gruppen* må man ty til fordommer. Disse

fordommene øker fiendtligheten til *ut-gruppen* og sees på som et tilsvarende på *ut-gruppens* fiendtlighet. Det er altså ikke slik at *inn-gruppen* ser på sitt eget syn som fiendtlig og generert i gruppen. Den fiendtlige innstillingen oppfattes som nødvendig og med kilde i *ut-gruppen*. En spiraleffekt oppstår egen fiendtlighet projiseres ut og returnerer forsterket. Disse mekanismene kan i seg selv kulminere i utløsning av uønskede/ulovlige/umoralske handlinger. I tillegg kan faren for slike handlinger forsterkes gjennom en oppfatning om orden i et rasjonelt perspektiv. Orden og rasjonalitet er ord som lett kobles til et militært hierarkisk ordrebasert system, og selv om disse begrepene i seg selv ikke trekker i negativ retning, knytter de menneskene i organisasjonen sammen. I dette vokser frem en sterk tendens til identifisering med organisasjonen. Når organisasjonens egentlige kjennetegn er annerledes (basert på *latente funksjoner*) enn man tenker seg at den er (i tråd med de *manifeste funksjoner*) og dette ikke erkjennes, vil (i alle fall deler av) identiteten knyttes til de *latente funksjoner*, også funksjoner som kan være *dysfunksjonelle*. Jeg vil gi to korte eksempler på en gjennomgående rød tråd fra resonnetet over. Det ene er det berømte Milgram-forsøket, et forsøk som har vært svært viktig for Baumans Holocaustteori (Nilsen 2005). I dette forsøket fra Yale universitetet i 1974 viser psykologen Stanley Milgram at mennesker er i stand til å påføre andre smerte og død kun basert på ordre fra autoriteter og i en oppfatning om at det er i tråd med en eller annen byråkratisk regel. Hans resultater viser med tydelighet at menneskets evne og vilje til å påføre andre smerte ikke kan begrunnes psykisk, men er sosialt betinget. Eksperimentene viste korrelasjon mellom grusomhet og sosial avstand på en slik måte at jo mer avstand jo lettere å påføre andre smerte. Et annet og mindre kjent eksempel er psykologen Philip Zimbardos forsøk fra Stanford universitetet der en gruppe studenter under et forskningsprosjekt om sosiale roller skulle spille roller som fanger og en annen gruppe studenter fangevoktere i to uker. Dette eksperimentet havnet etter kort tid ut av kontroll og måtte avbrytes etter seks dager da ”fangevokterne” i løpet av denne tiden hadde utviklet en brutalitet og sadistisk grusomhet overfor ”fangene” som gjorde det umulig å fortsette (Hogg & Vaughan 2005).

Forventninger

Forventninger dreier seg om alle tanker vi har til det som ligger foran oss. I så måte er *forventninger* svært sentralt for studien, siden halvparten av datamaterialet er knyttet til forventninger. De kan være positive eller negative, sterke eller svake, men vil uansett kunne *påvirke*. Dette bekreftes i stor grad av soldatene under intervjuene. Svært ofte vil individer som utsettes for forventninger føle et sterk press i retning av å forsøke å tilfredstille forventningene, han vil for eksempel forsøke å yte mer. Egen forventning til økt ytelse vil være størst der man roses av en overordnet i gruppen man tilhører, og minst der man kritiseres av samme. Denne effekten er uavhengig av hva man faktisk synes om denne personen, det viktige er dennes statusplassering i gruppen (Collins 1988). Med økt ytelse øker forventningene som igjen øker ytelsen. Dette sees gjerne på som en positiv effekt, men trenger ikke alltid være det.

Forventninger kan genereres som et resultat av tidligere prestasjoner og er i så måte handlingsorientert. Disse handlingsorienterte forventningene kan ha to perspektiver, et eksternt og et internt: *Den eksterne varianten* er slik at dersom jeg ved tidligere anledninger har vist meg som en handlekraftig kar som får tingene unna, vil den gruppen jeg tilhører ha forventninger til at jeg skal være denne handlekraftige karen også i en fremtidig kontekst. *Den interne varianten* er at jeg vil ha forventninger til meg selv, dersom jeg har erfart at jeg er en slik handlekraftig kar. Denne egenerfaringen kan være egenobservert, men den kan også dannes gjennom tilbakemeldinger fra andre.

Forventninger kan også være statusorientert. Et eksempel på slike forventninger fra andre kan man finne i laboratorieforsøkene til Joseph Berger og hans kolleger (Berger, Wagner og Zelditch 1983 i Collins 1988.) I deres forsøk ble offiserer forventet å ta ledelsen i forsøksgrupper der de i utgangspunktet var sidestilt med de andre både i rang og forutsetninger. Likeledes ble menn ofte forventet å ta ledelsen over kvinner, svarte over hvite, eldre over yngre og så videre.

Individens forventninger til seg selv og andres forventninger til et individ knyttes også til personlige attributter som sjenerthet, aggresjon, åpenhet og så videre. Disse egenskapene er sosiale konstruksjoner som er stabile på en slik måte at et miljø for eksempel forventer at pratmakeren prater. Slik Mead beskriver i innledningen over vil individet sette seg inn i den andres syn og tilpasse seg dette synet og innta de(n) forventede rollen(e). Man kan ende opp med en form for *amor fati* (elsk din skjebne) der individet resignerer inn i sin rolle og slutter å vokse.

3. Metode

Metodevalg innen samfunnsforskning beskrives ofte som vanskelige valg. Skal man velge tallenes tale gjennom et kvantitativt design eller et kvalitativt forskningsdesign med fokus på å forstå i stedet for å forklare? Eller kanskje en kombinasjon med kvalitativ forundersøkelse med en kvantitativ oppfølger i form av en spørreundersøkelse? Hvordan skal man forsøke å finne fram til de ”sannhetene” man leter etter? Skal man angripe induktivt eller deduktivt? Ettersom prosessen har gått har jeg opplevd å tvile flere ganger. Ikke i forhold til forskningsdesignet, men jeg startet med det jeg forstår som et deduktivt perspektiv, bevisførselens vei fra det allmenne til det enkelte. Gjennom en naturalistisk tillit til min biografi og personlige historie (Lofland & Lofland 1984:8) gikk jeg inn i dette med klare oppfatninger, både om hvordan ting er og hvorfor ting er som de er i fredsoperasjoner. Jeg antok at jeg kjente ganske godt til det allmenne om internasjonale fredsoperasjoner og jeg ville finne det enkelte, det vil si beviset, gjennom min kunnskap om dette allmenne. Dette var en opplagt uheldig angrepsmåte som antakelig aldri ville få min horisont til å stemme overens med empirien, men heller ville reprodusere mine fordommer. Et deduktivt perspektiv ble derfor forkastet og erstattet med det jeg oppfatter som noe nærmere et induktivt perspektiv; et perspektiv som er mer nysgjerrig og som slutter fra en rekke enkelheter til det allmenne. I denne sammenhengen har det likeledes vært viktig å anerkjenne min egen forforståelse eller fordom (Grimen 2000). Disse fordommene som alle er i besittelse av har et ufortjent dårlig rykte og mistenkes ofte for å legge utilbørlige føringer på forståelse. Dette er et syn som støttes av Lofland & Lofland (1984:9) som forsterker dette ved å løfte frem verdien av forskerens historie på det feltet som skal undersøkes.

Intervju som metode i kvalitativ forskning.

I tillegg til forskningsmessige forhold og teorianbefalinger (Johannessen og Tuft 2002, Thagaard 1998, Fog 2004 m.fl.) er det også mer praktiske grunner til at jeg har valgt å dybdeintervjue et utvalg soldater: (1) Jeg er en relativt uerfaren intervjuer, og dersom jeg skulle gjøre en feil i et intervju, ville det ikke ha like stor konsekvens som for eksempel i en fokusgruppe. (2) Man velger ofte det man føler at man lykkes best med og har best kontroll over. Under utdanningen har jeg følt meg komfortabel med dette designet. (3) Jeg fikk ikke tilgang til flere informanter enn det som ville være nok til en fokusgruppe, og det ville gi et for usikkert datamaterialet til å sikre kvaliteten på resultatene. (4) Deltakende observasjon utelukket seg selv både på grunn av tid og ressurser. Dette kunne ellers vært et godt alternativ, gitt min militære

bakgrunn som jeg ser har gitt meg innpass og mulighet til å integreres i undersøkelsesgruppen. (En fare her kunne vært at jeg kunne *go native* på grunn av en for sterk offisershabitus).

Intervjuer i et sosiologisk forskningsopplegg kan gjennomføres på flere måter. Jeg har valgt å bruke det delvis strukturerte intervjuet. I det kan man hente inn de positive elementene både i det strukturerte og det ustrukturerte intervjuet. Intervjuet overvåkes av en intervjuguide som sikrer at man kommer innom alle temaene som man har bestemt. Dette opplevde jeg som trygt og avslappende. Intervjuguiden ligger ikke som en svøpe og styrer samtalen, men av og til førte intervjuguiden likevel til at jeg opplevde å bli litt satt ut der informanten selv valgte å snakke om noe som skulle vise seg å komme igjen senere i guiden, og som førte til at jeg måtte hente meg inn og klare å stokke om på rekkefølgen helst uten å tape moment i samtalen. Dette beskriver Thagaard (1989:81) som et av delvis strukturerte intervjuers kjennetegn, men selv om jeg kjente til dette opplevde jeg det som noe ukomfortabelt. Særlig skjedde dette under andre intervjurekke, der informantene var kjent med form og temaer. Dette var likevel ikke noe stort problem, i alle fall virket det ikke som det var det for informantene. Det viktigste for meg var at det ble rom for at soldatene kunne snakke fritt, noe jeg har inntrykk av at de i stor grad gjorde. Dette inntrykket baserer seg på at alle intervjuene tok lenger tid enn beregnet og at soldatene har tatt opp temaer som er av sensitiv karakter.

I dette prosjektet har det også vært et poeng at det skulle gjennomføres to intervjuer der første intervju skulle danne et utgangspunkt for andre. Jeg utarbeidet derfor første intervjuguide og gjennomførte intervjuene før jeg laget andre intervjuguide. En slik metode krever en del tid mellom første og andre intervju, ikke bare tid til å formulere de nye spørsmålene, men også til å studere dataene, enten ved å transkribere og lese eller å lytte til opptak. Denne studien av dataene mellom intervjuene tilhører ikke den egentlig analysen, men i tråd med prinsippene fra *Grounded Theory* foregår analyse kontinuerlig. For meg var det viktig å være bevisst på dette slik at første intervjurekke og min meningsdannelse etter denne ikke ville prege resultatene i andre intervju på en uheldig måte.

Et poeng som Tove Thagaard tar opp (1998) er intervjuerens grad av støtte, kritikk eller det jeg vil kalle personlige deltakelse i informantens fortellinger. For mye eller for lite av dette kan redusere eller også ødelegge et intervju. Det er her på sin plass med en selvkritisk kommentar: Særlig i første intervju hadde jeg en tendens til å stille ledende tilleggsspørsmål og komme med mine meninger og oppfatninger, noe jeg har blitt oppmerksom på når jeg har lyttet til opptakene. Dette ga av og til intervjuene det jeg vil karakterisere som et litt for stort preg av prat, og kan ha påvirket informantens svar noe uten at jeg kan hevde dette. På den annen side er prat også dialog, og dialog er helt avgjørende for et vellykket intervju. I tillegg har studier av

lydopptakene avslørt at jeg, igjen særlig under første intervju, ikke hadde tilstrekkelig grad av tålmodighet når informantene var stille og tilsynelatende tenkte på hva de ville svare. Dette tror jeg skyldes en usikkerhet hos meg som uerfaren intervjuer som nok var bekymret for at spørsmålene skulle oppfattes som dumme og at hele samtalen skulle gå i stå. Jeg var derfor ofte for tidlig ute med å støtte eller omformulere.

Man kan se de etiske utfordringer i forbindelse med innsamling av informasjon gjennom intervjuer fra minst to ståsteder; intervjueren har sine utfordringer og informanten sine. Informantenes etiske utfordringer kan jeg som forsker påvirke relativt lite. Jeg kan gjøre slike ting som å gjøre dem oppmerksom på betydningen av for eksempel uriktige opplysninger, men informantenes etiske holdninger kan jeg i svært liten grad påvirke. Man kan tenke seg at noen melder seg frivillig til å delta i en undersøkelse fordi de har en oppfatning om at de gjennom det kan bidra til å forbedre for eksempel forholdene for soldater i internasjonal tjeneste. Disse vil man kunne klassifisere som moralske informanter. Men man kan også tenke seg diametralt motsatte holdninger og ønsker der man ser en deltakelse i en undersøkelse som en anledning til å ødelegge.

Intervjuerens etiske utfordringer retter seg slik jeg ser det først og fremst mot informantens interesser. ”Intervjuet bør legges opp på en måte som bevarer informantens integritet, ved at en tar hensyn til informantens vurderinger, motiver og selvrespekt” (Thagaard 1998:98). Dette innebærer slik jeg tolker det utfordringer på det praktiske planet, eksempelvis bør man ikke stille så intime spørsmål at man kan bringe informanten i forlegenhet. Likeledes bør man ikke stille spørsmål der det er overveiende sannsynlig at informanten kan bli utsatt for represalier, hets, mobbing eller lignende på et senere tidspunkt. Dette poenget har vist seg å bli svært relevant siden flere av informantene har kommet med sterke uttalelser om kontroversielle handlinger.

Kanskje like viktig som god navigasjon i forhold til praktisk gjennomføring er intervjuerens innsikt i egen posisjon i forhold til informanten. Informanter kan ha en tendens til å svare det de tror er rett eller det de tror intervjueren vil høre. Dette må intervjueren hele tiden være oppmerksom på og søke å unngå. Slike forhold gjør både undersøkelsesresultatene gale, og informanten kan måtte stå til rette for seg selv eller andre for noe han/hun egentlig ikke mener. For meg var det i dette prosjektet et etisk dilemma om jeg skulle være åpen om min fortid som offiser. Jeg var klar over at dette kunne føre til at jeg fikk andre svar basert på en konstruktivistisk respekt, enn jeg kunne fått dersom jeg hadde vært en student uten en militær historie. Jeg valgte å være åpen, og heller forsøke å være bevisst i rollen.

Prosesen fram til første intervju.

Det var som nevnt over aldri noen tvil hos meg at undersøkelsesdesignet skulle være en kvalitativ undersøkelse med dybdeintervju av et utvalg soldater. Da jeg så begynte å tenke på å skaffe meg intervjuobjekter til undersøkelsen, ble jeg raskt klar over at her hadde jeg det travelt. Avdelingen som stod for tur til å overta QRF`en etter Telemarkbataljonen lå i oppsetningstrening på Skjold i Troms og skulle rotere ned til Afghanistan i løpet av juli. Før dette var det nødvendig å etablere forbindelse med aktuelle lokale militære sjefer, og få deres tillatelse til å selge inn prosjektet blant soldatene som skulle reise nedover. For å bli tatt på alvor av de militære sjefene som kunne vært i stand til å stanse prosessen, eller i alle fall forsinke den så mye at den ville stoppet opp av seg selv, vurderte jeg det som avgjørende at jeg presenterte prosjektet skriftlig på en grundig måte for disse. Samtidig vurderte jeg det som viktig å kunne legge ved en prosjektgodkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. De sentrale personene i denne fasen var særlig feltpresten som jeg kjente fra SFOR og som gjennom dette fikk en rolle som døråpner, men også sjefen for QRF-styrken, sjefen for 2.BN og saksbehandler på Felles Operativt Hovedkvarter i Stavanger. Det er på sin plass å berømme alle disse for utvist tillit. Jeg fikk ”frie tøyler” fra alle berørte parter, kun med en anmodning om å vise omtanke. Om denne tilliten skyldes at jeg, som en offiser i Afghanistan nevnte, ble oppfattet som en av dem og derved ikke ute etter på skade mine egne, eller om det skyldes stipendiatet¹ eller grundigheten i forberedelsene vet jeg ikke. Det er nærliggende å tenke at det er alt det nevnte samlet, noe som støttes i Lofland & Lofland.

Planen ble utformet slik at jeg skulle reise til Skjold i slutten av juni, verve informanter og gjennomføre intervjuene i løpet av en uke. Når det nærmet seg tid for dette ble jeg informert om at treningsperioden ville bli avsluttet noe tidligere enn opprinnelig planlagt, og sjefen ønsket å permittere soldatene en uke før. Det ville ikke bli tid til å reise til Skjold, og vi måtte snu om på planen. Endringen innebar at informanter ble skaffet ved at sjefen for QRF-styrken under en samling spurte om frivillige til å delta. Syv soldater meldte seg, en mindre enn min opprinnelige plan som var åtte inkludert minst ei jente (det viste seg at avdelingen ikke hadde noen kvinnelige soldater, så dette falt bort). Denne måten å skaffe informanter er ikke optimal. Det er likevel og heldigvis ikke slik at sjefen selv har plukket ut informantene. Jeg må likevel si at jeg har registrert at informantene er svært forsvarsvennlige, og tanken har streifet meg om det kan være slik at det er de positive som stiller opp til på slike forespørsler. Samtidig er det antakelig ikke noen i en slik gruppe som er direkte forsvarsfiendtlige. Det er også bemerkelseverdig at det kun

¹ Jeg fikk sommeren 2006 innvilget et ettårig masterstipendiat ved Institutt for Forsvarsstudier som inkluderte veileder ved instituttet

meldte seg syv frivillige av en populasjon på omkring 150. Jeg fikk tilsendt en liste med navn, adresser og telefonnummer på det som skulle komme til å bli utvalget. Etter dette kontaktet jeg hver enkelt informant og gjorde avtale om intervju med dem ved at jeg skulle besøke dem mens de var hjemme på permisjon.

På dette tidspunkt hadde jeg fått veiledere og siden jeg var en uerfaren intervjuer, var det svært viktig å ha tett veiledning i utarbeidelsen av intervjuguider (vedlegg A og B) som både måtte inneholde gode spørsmål og være egnet for en nybegynner. Under prøveintervjuet brukte vi cirka en time, noe som var omkring det planlagte. Soldatene hadde derimot så mye å fortelle at disse intervjuene tok fra halvannen til to timer. Intervjuene foregikk i forskjellig kontekster, men felles for alle intervjuene var at de foregikk i en avslappet, privataktig og harmonisk atmosfære. Den opprinnelige planen med å gjennomføre intervjuene i militærleiren på Skjold hadde antakelig fungert, men i ettertid ser jeg et poeng i å gjøre det slik det ble gjort. Det at samtalen foregikk i en annen kontekst distansert fra soldatlivet tror jeg var med på å sikre at soldatenes meninger ikke var sterk konnotert med konkrete situasjoner eller erfaringer fra førstegangstjenesten, men mer a priori forventninger. Intervjuene ble tatt opp på MP3-spiller, noe jeg synes var en svært tilfredstillende metode. Det jeg i hovedsak har benyttet som analysegrunnlag er lydopptakene.

Første intervjurekke, hjemme på ferie.

I dette avsnittet vil jeg i tillegg til å kommentere den første intervjurekken med metodiske briller, benytte litt plass til å presentere informantene. Det må selvsagt presiseres at jeg ikke kan si at jeg ble svært godt kjent med dem. Den første intervjurekken som ble gjennomført på tre etterfølgende dager stilte både informantene og meg som intervjuer overfor utfordringer som ikke direkte kan knyttes til temaet for intervjuet. Først og fremst tenker jeg på at vi ikke kjente hverandre på forhånd.

Arne som var førstemann ut møtte jeg på jernbanen i Sandefjord, han var på vei på ferie. Jeg hadde planlagt å intervju ham på pauserommet på min kones arbeidsplass, et valg som kanskje ikke var helt godt. Rommet var stort og upersonlig, og jeg var delvis ukjent med kaffemaskin og så videre. I tillegg hadde jeg kjøpt inn MP3 spiller like før og var litt usikker på hvordan den fungerte, noe som jo var avgjørende. Den lille erfaringen jeg hadde med intervjuer var stort sett trening på kjente, enten medstudenter eller venner og familie i utdanningssammenheng. Jeg var derfor nervøs og hadde tanker om at dersom jeg sa noe feil eller dummet meg ut, kunne hele intervjuet mislykkes (Johannessen og Tufte 2002). Denne

nervøsiteten gikk mer eller mindre over etter hvert, men i ettertid vil jeg si at uten en innledning der vi pratet om hans bakgrunn, interesser, familieforhold og så videre, kunne jeg risikert å miste verdifull informasjon gjennom en haltende samtale. Denne erfaringen tok jeg med meg og la senere mye vekt på å ”bryte isen”. Det skal også nevnes at behovet for dette ble redusert etter hvert som min trygghet øket og lokaliseringen av intervjuene følte bedre egnet. I tillegg vil jeg vektlegge den positive betydningen av min militære bakgrunn. I alle intervjusammenhengene opplevde jeg en fellesskapsfølelse og en aksept som kanskje kan knyttes til dette. Samtidig med fellesskapet var jeg også kjent med det språket, både fagmilitær terminologi og uhøytidlig sjargong. Dette gjorde at jeg slapp å spørre der soldatene brukte eksempelvis forkortelser, noe som er svært vanlig å bruke i militær sammenheng. Arne fremstod som en beskjeden, reflektert mann. Han la vekt på det humanitære og hadde hørt om prosjekter der soldatene gravde brønner for lokalbefolkningen, dette var noe han gjerne ville være med på. Samtidig var han tydelig på sin egen nytteeffekt av en periode ute, og Arne vektla også det han ville komme til å lære som svært positivt.

Bent intervjuet jeg hjemme hos ham som nummer to første dag. I motsetning til Arne fremstod Bent som en ekstrovert ung mann med klare oppfatninger om mange temaer. Min nervøsitet var noe redusert etter første intervju, men Bents relativt sterke språk gjorde meg litt usikker på hvordan jeg skulle forholde meg til bruk av kraftuttrykk. I likhet med de andre soldatene presiserte Bent et ønske om å gjøre en forskjell, og lysten til å se hvordan det egentlig er der nede. Han hadde stor lyst på en karriere i Forsvaret, og trodde at en periode ute kan hjelpe ham til å få det. I tillegg nevnte han som eneste informant at han hadde et økonomisk motiv også.

Conrad besøkte jeg hjemme hos ham til intervju nummer tre på første dag. Å gjennomføre tre intervjuer, hver på omkring en og en halv time på én dag var uheldig. Jeg var derfor sliten og måtte skjerpe meg for prøve å henge med Conrad, en ung mann som hadde mye på hjertet. Conrad kom inn på det de kaller *worst case scenario*, et begrep som kommer til å gå igjen i studien. Her sa han blant annet at han kanskje kommer til å komme i krigssituasjoner. Han tror at det ville komme å oppleves fryktelig, men lysten til å hjelpe er større.

Dag ble intervjuet i skyggen under et tre på en kirkegård på formiddagen andre dagen. Han fremstod for meg som en rolig mann som ikke bekymret seg så veldig. Han brukte ofte uttrykk som ”det går fint” og ”det ordner seg sikkert.” Dags svar på et spørsmål fra meg om hvordan han tror han vil håndtere å være utsatt for stresset ved å være borte hjemmefra i et fremmed miljø er typisk for mitt inntrykk av ham: ”Jeg håper jeg vil lære av det, og ikke se alt

svart-hvitt. Da har jeg gjort en feil for å si det sånn. Får puste et par ganger ekstra hvis det blir for ille. Vi blir nok tatt godt vare på nedi der. Jeg har full tillit til befal og offiserer”. Dag ga som flere av de andre uttrykk for at han kunne tenke seg en karriere i Forsvaret.

Erik var nummer to andre dagen. Intervjuet foregikk på verandaen hjemme hos ham, han bor i likhet med de andre hjemme hos foreldrene. Erik la mye vekt på etikk og sa at han er oppdratt til å ivareta etiske verdier. Han ga lange resonnementer som svar og brukte et språk og formuleringer som gjorde det nødvendig for meg å skjerpe meg for å forsøke å henge med. Det var tydelig at han var vant til teoretiske problemstillinger. Intervjuet med Erik tok lengst tid av alle, omkring 20 minutter lenger enn nest lengste. Forholdsvis mye av denne tiden brukte vi på prat som ikke var direkte knyttet til prosjektets problemstillinger, det var vanskelig å holde seg på sporet. Av og til måtte jeg imidlertid stanse opp og bringe oss tilbake til intervjuguiden, som var god å ha som et justeringsverktøy under dette intervjuet.

Fredrik intervjuet jeg hjemme i hans egen stue som førstemann dag tre. Kombinasjonen tidlig avtale, langt å kjøre og vanskelig å finne huset gjorde at jeg var litt sent ute og litt stresset når jeg kom fram. Dette opplevde jeg som litt ubehagelig, og var egentlig ikke rutinert nok til å be om tid til å summe meg. Jeg var litt for opptatt av å kompensere for heftelsen jeg tenkte at han måtte føle i forbindelse med forsinkelsen, selv om det ikke var mer enn cirka et kvarter. I ettertid tror jeg ikke han ville stusset om jeg hadde bedt om litt tid til å komme i rett modus. Fredrik var som de andre forbausende åpen. Han var også en av de som tenker på en karriere i Forsvaret. Han beskrev seg selv som opptatt av etikk og moral når jeg spurte ham om hva han synes er viktig i livet.

Gunnar skulle jeg møte der han var på ferie med familien direkte etter intervjuet med Fredrik. Dette stedet viste seg å ikke være så enkelt å finne, men forsinket og litt stresset igjen fant jeg fram etter veiledning på telefon. Da jeg kom fram stod Gunnar overraskende nok på reisefot og skulle rekke et tog som gikk så snart at det ikke ville være mulig å gjennomføre intervjuet. Han foreslo at vi skulle prøve å få til en ny avtale, men siden dette var tett oppunder avreise vurderte jeg dette som en dårlig løsning som lett kunne ført til at jeg mistet en informant. Jeg foreslo derfor at Gunnar kunne kjøre med meg til Sandefjord, og så kunne vi gjennomføre intervjuet i bilen og så kunne han ta toget videre. Bortsett fra trafikk- og motorstøy som kom inn på MP3-spilleren og litt problem med å lese spørsmål fra intervjuguiden gikk dette egentlig fint. Nå var jeg jo også blitt godt kjent med intervjuguiden så behovet for å bruke den var mindre. Samtidig følte jeg meg tilstrekkelig rutinert til å kunne ta en slik løsning på sparket. Inntrykket jeg fikk av Gunnar var et inntrykk av at jeg her hadde å gjøre med en ung mann med en lett innstilling til livet, men med lett menes ikke nødvendigvis lettvint. ”Vi får se” var et uttrykk han

brukte flere ganger under intervjuet. Han fortalte at han ikke helt vet hva han vil og virket ikke som å bekymre seg over det. Når jeg ga stikkordet fremtidsplaner hadde han som flere av de andre informantene en tanke om en karriere i Forsvaret, men ville se det litt an i løpet av tiden i Afghanistan.

Proessen fram til andre intervju.

Om prosessen fram til første intervju inneholdt utfordringer, så var andre intervju ikke mindre krevende. I retrospektiv vil jeg si at det å gjennomføre et "ekte" forskningsprosjekt i en masteroppgave stiller studenten overfor utfordringer som ikke på noen måte er en del av det pensumet som han/hun skal ha lært i løpet av studiene og så skal eksamineres i. Denne mangelen i undervisningen på praktisk forskning fordrer derfor enten at man; (1) er ressurssterk, (2) har erfaring som man kan anvende, (3) lykkes i å komme inn i eller har fra tidligere et nettverk som kan hjelpe til med disse vanskelighetene eller (4) kapitulerer i ambisjon om å finne ut noe nytt, det er jo likevel ikke noe krav til en masteroppgave.

Det å reise til et krigsområde som Afghanistan kan ikke sammenlignes med vanlige reiser. Rent praktisk er det kanskje mulig, men når jeg søkte på de store søkermotorene for flyreiser på internett fikk jeg ingen treff. Heller ikke med spesifikke søk på de store flyselskapene SAS, KLM, British Airways eller Lufthansa lyktes jeg. KLM svarte symptomatisk *you have entered an airport that cannot be found*. British airways sa *we are currently not flying to Kabul*. Man er derfor avhengig av å ha en organisasjon i ryggen for å få gjennomført en slik reise. Slik jeg vurderte det var det ingen andre muligheter for meg til å få gjennomført intervjuene i Afghanistan enn som helt fullstendig ivaretatt av Forsvaret både med hensyn til reise og opphold. Å be Forsvaret om å ta et ansvar for meg impliserte flere forhold: (1) Jeg vet ikke hvordan Forsvaret løste det sikkerhetsmessige i forbindelse med sikkerhetsklarering av meg, men siden jeg hadde hatt klarering tidligere, regner jeg med at Forsvaret reklarte meg til nødvendig nivå som en del av deres rutiner. (2) Med hensyn til medisinske forhold så krever Forsvaret at personell som reiser ut under deres paraply tilfredstiller fysiske og medisinske krav. Jeg måtte derfor gjennom vaksinasjonsprogram, lege- og tannlegeundersøkelse ved Forsvarets Sanitet på Sessvollmoen. Igjen hadde jeg glede av min erfaring i bestilling og gjennomføring av dette. Ikke minst tror jeg det var en fordel at Forsvaret allerede hadde en mappe på meg slik at jeg var kjent for dem.

(3) FOHK var sentral i denne prosessen og saksbehandler der fungerte blant annet som koordinator mot avdelingen i Afghanistan med hensyn til tidsplanlegging. Dette var svært viktig

av flere årsaker. Forskningsmessig var det viktig å vente i alle fall 4 måneder slik at informantene fikk anledning til å modnes i sitt nye miljø og slik få tid til både å erfare og danne seg kvalifiserte meninger. Samtidig måtte jeg komme ned på et tidspunkt som passet i forhold til planlagte operasjoner og ikke minst i forhold til soldatenes leaveoppsett (permisjoner). Jeg måtte selvsagt være der samtidig med at alle informantene var der. Reisetidspunktet måtte avstemmes med plass på logflighten. Disse flyvingene er av og til fulle og har av og til god plass, avhengig av overnevnte leave-avvikling. I tillegg måtte plass på fly fra Kabul til MeS og retur til Kabul koordineres. I den perioden som passet best for meg og informantene var flyene svært fulle. Dette medførte at FOHK ønsket at jeg skulle fly ned med norsk logflight og hjem med dansk logflight etter tre dager. Dette argumenterte jeg imot fordi jeg vurderte det som avgjørende for kvaliteten på intervjuene at jeg hadde noe tid til å bli kjent med og tilpasse meg til miljøet. I tillegg hadde jeg da måttet gjennomføre tre-fire intervjuer pr dag, noe jeg hadde erfart var for mye. I tillegg vurderte jeg at muligheten for at noe kunne skjære seg med en så trang tidsplan var for stor. FOHK aksepterte argumentasjonen, og viste igjen god vilje gjennom å reorganisere slik at jeg fikk plass som opprinnelig planlagt. (4) Sivile som reiser med Forsvarets logflight må betale for reisen. Reisen kostet 500 euro hver vei. Her fikk jeg bistand fra IFS som etter søknad dekket denne kostnaden. (5) Den siste og kanskje minste av de praktiske utfordringene var forlegning. Det måtte likevel avstemmes med annet besøk, noe jeg hadde blitt fortalt at avdelingen har mye av. Alle disse tingene ble godt ivaretatt av FOHK.

Reisen gikk fra Gardermoen militære flystasjon onsdag 6. desember om kvelden. Etter 10 timer, mellomlanding i Istanbul og tre og en halv time tidsforskjell landet vi i Kabul tidlig formiddag torsdag. I praksis er det ingen annen transportmulighet enn fly som er aktuell fra Kabul til MeS, og ISAF har da også eget personelltransportfly (nederlandsk) for slik innenlands transport. Siden dette flyet var vesentlig mindre enn flyet til Kabul måtte en del av oss, blant annet jeg, vente på flyplassen til neste dag. Denne tiden som jeg tilbrakte sammen med offiserer både fra PRT'en i Meymaneh, norske tjenestegjørende på KAIA og forskjellige avdelinger i MeS skulle vise seg å være et oppkomme av tanker og erfaringer om Forsvarets oppdrag i Afghanistan som skulle bli svært verdifull for meg under intervjuene.

Andre intervju, i Afghanistan.

Det at soldatene var det jeg oppfatter som sosialt kompetente, åpne og nysgjerrige på hva dette dreiet seg om, og at første intervju ble gjennomført uten at jeg gjorde noen store feilgrep tror jeg var en medvirkende årsak til at hvert enkelt av møtene med informantene når vi skulle starte intervju nummer to var preget av en slags gjensidig gjensynsglede. Vi hadde det Jette Fog (2004) beskriver som en god kontakt som man tar for gitt når den er der, men merker når den enten ikke er der eller forsvinner. Flere av soldatene ga under første intervju uttrykk for at de fant den samtalen som vi hadde hatt lærerik. Om det er grunnen til at jeg under andre intervju fikk inntrykk av at de var like interessert i å ta opp og diskutere ulike temaer som å svare på spørsmål vet jeg ikke, men slik oppfattet jeg det og jeg finner det sannsynlig. Sannsynligvis er det også et ønske om rett og slett å snakke om det de er opptatt av (det hjertet er fullt av renner munnen over av). De var uansett klare og svært motiverte til å fortelle om sine mange opplevelser, tanker og erfaringer. Mange av disse fortellingene handlet om gode hendelser, men noen også om skuffelser og frustrasjon. Den fortellergleden jeg opplevde førte til at disse intervjuene ble lenger enn de første intervjuene, alle varte mellom en time og tre kvarter og to timer. I et analyseperspektiv kunne kanskje regien vært noe strammere for å forsøke å unngå stoff som ikke er relevant. Samtidig kan det hende at en strammere regi kunne kvalt historier som er svært relevante. Praktisk gjennomføring av intervjuene ble slik at jeg fikk leirkapellet, et telt på cirka seks ganger tolv meter som lå sentralt midt i leiren, til disposisjon. Dette vil jeg si fungerte tålelig bra. I forhold til et optimalt lokale var det litt i største laget, litt kaldt og benkene var ukomfortable med tanke på at vi satt ganske lenge. Vi ble også forstyrret av og til av at noen ville inn. I tillegg til slike praktiske forhold kunne man tenke seg at et sted som et kapell kunne virke forstyrrende på enkelte i forhold til trosspørsmål eller temaer som man finner passende å diskutere i et slik lokale. Dette tenkte jeg ikke på, men i etterpåklokskapens lys burde jeg spurt hver enkelt om det var greit å sitte i kapellet. På den annen side er et kapell et sted der press kan legges igjen utenfor. Det er kanskje også et sted for sannhet og betroelser. Rekkefølgen på intervjuene i Afghanistan ble satt opp av soldatene selv i forhold til hvordan det passet med tjenesten. Den er derfor ikke den samme som hjemmeintervjuene. Dette har antakelig svært liten betydning for analysen og presentasjon, bortsett fra at tidlig informasjon kanskje kan få større tyngde enn senere informasjon gjennom den effekten den kan gjennom inntrykk- og billedannelse som kan prege senere intervjuer.

Metodisk analyse.

Et datamaterialet fra to intervjuer med sju informanter på til sammen cirka 25 timer lydopptak er et stort og omfattende materiale. Dette reiser to helt sentrale spørsmål, som Thagaard (1998) sier bør være de to første spørsmålene man stiller i forbindelse med analyse: ”Skal alt datamaterialet granskes like grundig og inkluderes i analysen” og ”hvordan skal materialet bearbeides for på en best mulig måte utnytte det potensialet som bor i materialet?” Disse valgene vil etter all sannsynlighet ha betydelig innvirkning på forskningsresultatet, og er derfor ikke valg man bør ta lett på. Man kan selvsagt argumentere for at man helst burde kunne unngått en slik innvirkning på forskningsresultatene, og at det beste hadde vært om dataene ville gitt de samme svarene uansett hvem som analyserte dem og på hvilken måte det ble gjort. Thagaards to sentrale spørsmålene besvarer jeg på følgende måte: (1) Ja, jeg vil granske alt datamaterialet like grundig, materialet er overkommelig både i størrelse og kompleksitet. Jeg vil dog ikke inkludere alt i analysen. I forhold til prosjektets problemstilling har alt materialet en eller annen relevans. Alle deler av intervjuene har potensialet til å inneholde sentrale elementer som eksempelvis kan belyse ulike rolleutfordringer. At noe utelates er først og fremst fordi jeg innenfor rammen av en masteroppgave ikke har plass til alt materiale, og dernest fordi det strengt tatt ikke er nødvendig å ha med alt for å besvare forskningsspørsmålene. (2) Jeg vil, som nevnt tidligere, bearbeide materialet tematisk i fire ulike temaer som presenteres, drøftes og oppsummeres individuelt, og som leder fram til en felles konklusjon. ”Temabaserte analyser belyser spesielle temaer eller begivenheter ved å sammenligne informasjon fra alle informantene, og et hovedpoeng er å gå i dybden på de enkelte temaene. Sammenligning av informasjon fra alle informanter kan gi en dyptgående forståelse av hvert enkelt tema” (Thagaard 1998:149).

Som jeg nevnte allerede i innledningen vil perspektivet for analysen være samhandling. En samhandlingsanalyse ”søker å beskrive hvordan handlingsmønstre vokser fram i samhandlingen mellom meningssøkende, tenkende, vurderende og følende mennesker (...). [Men] hvordan kan forklaringer som legger vekt på menneskers motiver og samhandlinger hjelpe oss til å forstå samfunnsproblemer av den typen [som denne studien viser]”? (Martinussen 1999:17 og 113). Martinussen svarer selv på dette spørsmålet ved å si at det forhåpentligvis vil skje indirekte gjennom eksempler. Dette er også mitt håp, men jeg vil også benytte meg av kontekstforklaringer som ”søker å gjøre mønstre i folks handlinger forståelige ved å vise hvordan de springer ut av varierende materielle, strukturelle og kulturelle forhold, og den enkeltes tilknytning til sosiale grupper og system som er forskjellige med hensyn til slike forhold” (Martinussen 1999:80). Likeledes vil jeg benytte meg av meningsforklaringer som ” søker å gjøre det som er typisk – det som gjentar seg i bestemte samhandlingssituasjoner forståelig (...)

[og] legger vekt på kommunikasjon og påvirkning i samhandlingen, og den sosiale konstruksjon som følger av gjentatte samhandlingsforløp” (Martinussen 1999:132). I denne studien identifiseres to samhandlingskontekster; den som foregår mellom soldatene og den mellom soldatene og lokalbefolkningen. Disse er som vi skal se svært forskjellige.

Det vanligste utgangspunktet for kvalitativ analyse er at data foreligger i tekstform (Johannessen og Tufte 2000).²

Jeg har imidlertid i all hovedsak jobbet med datamaterialet i form av lyd. Dette er svært godt egnet for å bli godt kjent med stoffet, en MP3-spiller kan man ta med seg overalt (på toget, på løpetur etc). Det er også et poeng å bruke lydfilene aktivt da stemninger blir tydeligere enn i skriftlig materiale. Dette gjelder i særlig grad informantenes stemninger, jeg har selv forsøkt å være dempet og nøytral. Soldatene derimot har ved flere anledninger både ventilt frustrasjon og gitt uttrykk for glede på måter som jeg kanskje hadde mistet dersom jeg skulle forholdt meg til skrift i analysesammenheng. Dette har gjort meg i stand til å registrere overtoner i materialet som ikke synes direkte i det empiriske materialet, men som ikke er uvesentlige likevel. Et eksempel på dette er fremveksten av negative holdninger til lokalbefolkningen.

For å sortere materialet har jeg laget noen enkle matriser der jeg fyller ut blant annet informantens psevdonym, fildid, stikkord og hvor i materialet jeg finner interessante likheter/forskjeller eller lignende. Etter hvert har jeg blitt så godt kjent med lydfilene at jeg vet omtrent hvor jeg skal finne det jeg vil høre, og kan spole meg direkte dit. Litt på siden, men forskningsmessig interessant, er at det på et tidspunkt i arbeidet dukket det opp et uventet problem som skulle vise seg vanskelig å løse. Jeg fikk en feil på MP-3 spilleren som normalt ville kreve at den ble sendt til reparasjon. Dette følte jeg ikke at jeg kunne gjøre fordi den jo inneholdt hele datamaterialet (jfr NSD`s retningslinjer for oppbevaring av datamateriale). Jeg fikk heldigvis etter hvert til en løsning der den ble fikset mens jeg så på og kunne kontrollere at sikkerheten ikke ble kompromittert.

I dette datamaterialet fremkommer sterke meninger både om norske politikere og ledere og Afghanistan som land og det afghanske folk. I tillegg dokumenteres handlinger som er problematiske i et etisk perspektiv. Det er *svært viktig* at det oppsiktsvekkende i de handlingene som beskrives ikke får dominere og blir tabloidisert. *Det finnes ikke grunnlag i datamaterialet til å si at utøvelse av illegitim vold har blitt et handlingsmønster eller en del av hverdagen.* Det kan

² I mitt tilfelle er hele første intervjuerekke transkribert. Dette utgjør til sammen 120 dataskrevne sider. 90 sider har jeg fullstendig transkribert med pausetegn, nølelyder og så videre. Disse har jeg siden kondensert til 30 sider datamateriale. Dette er tid- og ressurskrevende arbeid og i et kost/nytte-perspektiv vurderte jeg at det ikke har tilstrekkelig verdi til at jeg har gjentatt dette med andre intervjuerekke (der intervjuene i tillegg er gjennomsnittelig 25% lenger).

være sporadiske tilfeller det snakkes om. På den annen side kan jeg (dessverre) heller ikke hevde det motsatte. I Hammersley og Atkinson diskuteres faren for skadelige konsekvenser av et forskningsprosjekt (1996:299). Det pekes på bruk av press overfor sårbare forskningsobjekter og forskningsteknikker som eksempelvis fremhever rasistiske holdninger. For å demme opp for slike feller, og for å ivareta et etisk perspektiv som vektlegges i Thagaard (1998) som dreier seg om faren for å stykke opp informantenes historier slik at både de som mennesker og deres historier blir ugjenkjennelige har jeg valgt å presentere alle soldatene (over). Derneft har jeg valgt å bruke mye plass på sitater. Det er likevel slik at det er meg som presenterer dem, og ikke soldatene som presenterer seg selv. En helt genuin presentasjon av informantene og deres tanker er det bare de selv som kan gi. Dette er en opplagt begrensning, men en som jeg ikke kan gjøre noe med.

4. Afghanistan? Hvorfor skal jeg reise dit? Hva skal jeg gjøre der?

Dette kapitlet spør om tre ting. Det første spørsmålet er hvorfor soldatene vil reise til Afghanistan. Sentralt i svarene deres er idealisme og selvrealisering. Det andre spørsmålet dreier seg om hva de tenker at de skal gjøre i Afghanistan, både i tjenesten og på fritiden. Soldatene gir tjenesten mest fokus, de snakker mye om sine stillinger i laget og avdelingen, og har tanker om ulike oppdrag, fra skarpe rene militære oppdrag til mer bistsandsorienterte oppdrag. De forteller om håp om å møte afghanere, bli kjent med landet og ønsket om å hjelpe. Det tredje som undersøkes er om svarene deres på spørsmål én og to i retrospektiv har stemt godt eller dårlig. Svarene er svært sammensatt, i hovedsak skryter de av oppholdet og vil absolutt gjort det igjen, dette stemmer godt. Samtidig er de svært skuffet over mye. De har ikke hjulpet til med noenting, sier de. De har ikke møtt noen afghanere annet enn tolkene, bare kjørt litt rundt, og ellers vært i leiren. Dette beskrevne spriket mellom forventninger og opplevelser får hovedfokus i analysedelen.

Da jeg sist sommer spurte **Arne** om hvorfor han ville reise til Afghanistan, stilte jeg ham overfor en vanskelig oppgave. For det første var dette åpningsspørsmålet etter at vi nettopp hadde presentert oss for hverandre, gjennomført hilsefraser og så videre. Vi var altså ukjente for hverandre med alt det innebærer. For det andre er dette kanskje et mye vanskeligere spørsmål å besvare enn jeg tenkte. Det var ikke tilfeldig at dette var første spørsmål, det passer naturlig inn kronologisk, og jeg tenkte at det kunne vært et enkelt inngangsspørsmål. Min oppfattelse av situasjonen som oppstod og spørsmålet i etterkant er at de svarene han var i stand til å gi var ikke svar som "passer" en kriger å gi. Hans mulighet til å eksponere seg i rollen som soldat ble ikke understøttet av spørsmålet, og dette preget både innholdet i svarene hans og hans komfortnivå. Dette kan ha vært medvirkende årsaker til at han virket nølende og nervøs.

Svarene han ga dreide seg i stor grad om slike ting som opplevelser, lære om verden, hjelpe til, se fremgang og så videre. Svarene var altså i hovedsak abstrakte og preget av forholdsvis lite substans, noe det nå i analyseperspektiv virker som Arne selv merket og fant lite tilfredstillende.

På et tidspunkt skiller dog innholdet i svaret seg litt ut, og det er når han snakker om at han hadde hørt om at TMBN gravde en brønn for å skaffe vann til de lokale. Her ble han mer konkret, entusiastisk og sikker i stemmen, dette ønsket han også å kunne gjøre.

På spørsmål om hva han skal gjøre i Afghanistan er han svært oppgaveorientert. Han begynner svaret med å fortelle hvilken stilling han har i laget, og bygger svaret videre på dette. Han skisserer seg selv på jobb, og tegner bilder av laget på patrulje i teig for å bli kjent der de eksempelvis møter et annet ISAF-kjøretøy som de må hjelpe etter en punktering, og at de kanskje kommer ut for beskytning. Han nevner spesielt hendelsen i Meymaneh 7. februar 2006 der den norske PRT-leiren ble utsatt for angrep, og bruker denne hendelsen som et slags fundament for egne bilder.³

Tjenestemessig skisserer han også et samarbeid med det lokale politi ANP og lokale militære styrker ANA. Han forteller om oppgaver relatert til å følge med disse i deres arbeid og å være med å trene dem i deres oppgaver.

Når jeg spør om hva han skal gjøre utenom tjenesten vektlegger han ønske om å trene mye fysisk og de gode mulighetene som finnes i leiren. Han forteller om styrketelt, ballbinge og løping i leirområdet. Utover dette forteller han om fri internett-tilgang i leiren. Han har kjøpt bærbar PC, og regner med å se mye film.

Når vi møtes i Afghanistan fem måneder senere og jeg spør om han kan si noe om hvorfor man bør/ikke bør dra til Afghanistan er han tydelig positiv. Han gjentar flere av poengene fra første intervju som muligheten til å oppleve ting, se andre kulturer, verdien av å oppleve kontrasten i forhold til hjemme der han sier at vi vektlegger ting som er banalt. Det er her verdt å merke seg menneskets ønske om å fremstå som konsistent, noe som kan redusere statistisk og empirisk reliabilitet. Jeg merket dog ikke en slik tendens hos Arne, men det er vel et spørsmål om jeg i hele tett hadde merket det dersom dette hadde forekommet.

Selv om mange av poengene hans er de samme som i første intervju, er det en vesentlig forskjell ved at han i dette intervjuet er i stand til og gir faktiske erfaringsbaserte eksempler. Når han snakker om kontrastene i forhold til hjemme forteller han om den fattigdommen han opplever i Afghanistan der mennesker går barbeint i snøen, men likevel smiler og virker positive. Jeg oppfatter ham som tydelig mer komfortabel. Hans økte komfortnivå kan selvsagt skyldes at han følte at han kjente meg bedre og derved kunne slappe mer av, eller det kan skyldes en økt selvtillit gjennom en egenidentifisering som veteran med meningsrett.

Han trekker også fram momenter som han ikke snakket om under første intervjuet, blant annet samhold mellom gutta, og at det er en forholdsvis enkel jobb: ”Det er jo en veldig grei jobb, da. Det er veldig lett, bor i telt, leverer vaska, får middagen servert. Du har jo egentlig ikke

³ Se for detaljer: <http://www.mil.no/start/aktuelt/pressemeldinger/article.jhtml?articleID=116478> og <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=116480>. 23.januar.2007

sånne voldsomme bekymringer da, økonomiske og sånn. Du er jo bare sånn soldat, møter opp, nå skal vi gjøre det og det”.

Da vi kom inn på om det kunne finnes grunner til å ikke dra til Afghanistan trekker han fram at det er ganske kjedelig. Han beskriver mye venting, og sier at de ikke egentlig får gjort så mye. Han har ikke fått hjulpet til slik han ønsket i det hele tatt. Det nærmeste han var å hjelpe til var under en flom i Meymaneh der de skulle bidra i nødhjelpsarbeidet, men bare ble liggende i en for tilfelle etablert leir i 10 dager (en leir som han kaller *Camp Shit*). Her fikk kun ett av de andre lagene sjansen til å hjelpe til med en eskorte en gang. Dette er han tydelig skuffet over, men fastholder det positive ved å være i Afghanistan blant annet ved lagførerens gjentatte presisering av viktigheten av tilstedeværelse (jfr resonnementet om tilstedeværelse i avsnittet om Gunnar på side 40). Han forteller at han har fått trent mye, både kroppen og militære disipliner (stridsteknikk), men i forbindelse med oppdraget har det ikke vært noe *action*, noe han trodde han ville få oppleve mye mer av. Det nærmeste han har vært var en gang på en patrulje i Konduz, en by et stykke unna. Der smalt en granat i nærheten og de gikk i stilling, men det ble ikke noe mer og de fant ikke ut hva det var.

Bent er en av soldatene som ønsker en karriere i Forsvaret, og på spørsmål om hvorfor han reiser til Afghanistan er han tydelig på at han vurderer det som positivt i forhold til en militær karriere, han sier sågar at det er helt nødvendig. Han er likeledes åpen på at det er et økonomisk perspektiv i det og antar at omkring 20% av hans samlede motivasjon er økonomi. Dette er han alene om å snakke om blant informantene, noe jeg synes er interessant fordi min erfaring er at økonomi er en viktig faktor for mange. Er det slik at pengene betyr så lite at det kun er en informant som finner det verdt å nevne? Eller er det slik at et økonomisk motiv regnes som litt tvilsomt og ikke helt god latin og at man derfor velger å utelate det som en grunn til å reise ut? En uttalelse fra Gunnar senere der han selv bringer opp det økonomiske aspektet for så å ta avstand fra det, kan bekrefte en slik hypotese (s.39). Det er likevel slik at en anledning til å tjene 200.000 kroner netto på et halvt år for en ung mann i begynnelsen av 20-årene er et aspekt som ikke kan neglisjeres (blant soldatene er det i alle fall en som har spart 200.000 kroner, noe som muliggjøres av gratis kost og losji).

Bent forteller i likhet med Arne om ideelle motiver for å reise ut, og uttrykker et ønske om å gjøre en forskjell. Han vektlegger likevel ikke dette i samme grad som Arne. Der Arne utdyper med et ønske om å grave brønner, velger Bent heller å endre begrunnelsen noe til et ønske om å se med egne øyne hvordan ting er. Dette viderefører han i en kritikk av norske medier som han mener fremstiller situasjoner galt:

Jeg er nesten 100% sikker på at det bildet vi får presentert av mediene er feil. [...] jeg stoler relativt lite på det som kommer på TV. En venn av meg var nettopp i Pakistan, han er der en gang i året. Han sier at det er utrolig stor forskjell på media der nede og her oppe. Selv om de skriver om samme sak er det altså helt, helt forskjellig. Det er helt Texas, og du må være der selv for å se det.

Når han går over til å fortelle hva han skal gjøre i Afghanistan er han i likhet med Arne oppgave- og tjenesteorientert. Han presiserer behovet for operativ trening for å være så klar som mulig, og virker svært motivert for eksempelvis driller av forskjellige typer selv om jobben hans ikke i første omgang innebærer patruljetjeneste, noe han sier han er lei seg for. Også på spørsmål om hva han vil gjøre i ledige stunder vektlegger han tjenesterelaterte aktiviteter, og han tror egentlig ikke at det blir så mye fritid. Han beskriver at man står opp om morgenen og så går det slag i slag til leggetid, man er *på* hele tiden. På er et ord som benyttes av flere av informantene. Det betyr her å være operativ, aktpågiven, holde høy beredskap, men har også blitt brukt for å beskrive en situasjon der man er litt skvetten og kanskje redd. Dette er ett av flere ord i et slags stammespråk som ikke i seg selv tilhører den klassiske militære terminologien, men som heller er mer subkulturell. Mange av disse ordene er engelske; *worst case, jumpy, on the edge, released* og så videre. Dette stammespråket inneholder også typologier, noe som kan virke stigmatiserende og være med på å danne fiendebilder. Eksempler på dette er; hylsejalla og tørkelhuer (om afghanere) og regelryttere (om tyskerne).

Når vi møtes i Afghanistan etter fem måneder opplever jeg at Bent virker enda sikrere på seg selv og sine observasjoner enn under første intervju. Denne sikkerheten ser ut til å forsterkes gjennom et kraftig ordbruk. Kan hende er det bare en vanemessig språkform (stammespråk), men det er en fare for at *når man sier en løgn mange nok ganger blir det tilslutt en sannhet*, Dette er et munnhell som kan brukes for å belyse en potensiell problemstilling i en slik sammenheng. Dette illustreres blant annet av informanten Erik som kommer nærmere inn på dette i en kraftig kritikk av det han opplever som soldaters negative holdninger overfor lokalbefolkningen. Når Bent skal vurdere for og imot å reise ut opplever jeg en ambivalens som ikke var der under første intervju. Han starter ut i rosende ordelag og forteller om kameratskap, mulighet til å spare penger, at det har vært deilig å komme bort og så videre. En av tingene han så som positivt under første intervju var et rutinemessige preget liv der ting gikk slag i slag hele tiden. Dette beskriver han annerledes under andre intervju. Han forteller at de egentlig aldri har fri, det er lange dager med jobb hele tiden. Når de en sjelden gang har en fridag, er det ofte slik at da skal rommet ryddes, bilen vaskes, og når de så er ferdig med det blir de hentet for å gjøre noe annet. Når han skal beskrive tjenesten forteller han at han er mye mer utenfor leiren enn han trodde han skulle være. Det er svært annerledes enn det han ble forespeilet: ”Jobben er egentlig en helt

annen enn det jeg hadde fått et bilde av hjemme i Norge. Når vi trente hjemme var det noe helt annet enn det er her nede”. Dersom det ikke er samsvar mellom treningen soldatene får hjemme og tjenesten ute er det et svært uheldig poeng Bent bringer på banen. Poenget legges foreløpig til side, men diskuteres nærmere lenger ned.

Det at han er mer ute enn forventet beskriver han som positivt. Et annet poeng og en positiv overraskelse er at de får trent mer på militære disipliner enn forventet. Når de ble fordelt i de forskjellige stillingene hjemme hadde han blitt litt skuffet, men nå er han egentlig glad for at han fikk den jobben han fikk og beskriver at han trener drill, skyting og så videre seks ganger i uka, mens andre bare trener èn.

Når vi skal til å avslutte dette temaet opplever jeg igjen en ambivalens når Bent sier at han likevel aldri ville hatt den jobben igjen, en jobb der han på tross av positive elementer også beskriver seg som en kaffegutt og personlig assistent for befalet, noe han ikke ønsker å være:

Jeg er jo vant til å omgås offiserer, men jeg er ikke vant til å være deres personlige assistent. Det skjer ikke så jævli ofte, men av og til sier noen sånn; ”Gruen min er skitten, kan ikke du ta og fikse den?” Jeg mener, gruen min er også skitten. Det tar to minutter å vaske den. Men jeg sier ingenting annet enn å prøve å si det mellom linjene. Men det er vel en del av jobben, jeg kan vel ikke vente annet.

Helt til slutt, når jeg spør om det er noe annet han føler at han gjerne skulle ha gjort svarer han at det i grunn ikke er det, og at alle hans forventinger har blitt realisert.

Conrads svar på spørsmål om hvorfor han vil reise ut er på mange måter en gjentakelse av de to over. Ideelle grunner er fremtredende, også for ham. Som jeg så vidt var innom tidligere ser Conrad på seg selv som en fikser, og dette er også en av hans motivasjoner; han tenker seg at han vil være med å fikse så ting blir bedre. Samtidig er det som kanskje kan kalles et postmoderne element tydelig hos Conrad. Individualismen og individets selvrealisering står sterk i postmoderniteten, og dette kan kjennetegne Conrads begrunnelser. Han vil også gjerne gjøre dette for sin egen del. Han vil se tilbake på dette og tenke at han har bidratt. Han vil se verden på en annen måte, og sier at han aldri har sett fattigdom før. ”Det er ikke som å være i Syden”, sier han. ”Vi skal liksom ikke være der, vi er ikke skapt for det klimaet”. Disse begrunnelsene kan sies å bære mer preg av en kulturnysgjerrig antropologisk holdning enn et menneskekjært filantropisk ønske om å hjelpe svake. Det antropologiske inntrykket forsterkes gjennom at Conrad også gir uttrykk for at han kanskje kommer til å oppleve krigssituasjoner, og det kan virke som at han ser på det med en viss nysgjerrighet.

Under andre intervju i Afghanistan følger Conrad opp den postmoderne selvrealiseringsorienterte vinkelen når han snakker om grunner for å reise ut:

Det er ganske stilig å ha gjort noe sånn som det her da. Noe av den mest lokkende greia for meg er at det er ikke så mange som gjør dette. Altså som tar utfordringen. Å oppleve dette landet har jo vært helt fantastisk. Du får jo en helt annen innstilling til det man driver med. Fy faen vi har det godt! Vi får prøve å gjøre det beste ut av ting.

Conrad presiserer at det er mange flere grunner til å reise ut enn å ikke reise ut. Det er likevel ting som han ikke synes er så bra, som eksempel på dette forteller han at det kan bli lange og kjedelige dager, og leiren kan føles trang av og til. Da får han en følelse av at han bare vil ut litt, men sier at det er det jo ingen mulighet til. Når jeg spør om han av og til stikker bort til tyskerne eller svenskene for å luften seg litt forteller han at det gjør han ikke⁴.

Han parerer sin egen kritikk, slik flere av informantene gjør, med å hente opp et positivt argument mot sin egen kritiske påstand. For ham er det i dette tilfelle at noen har det verre enn ham, og han forteller at han tror at sykehus- og administrasjonspersonellet må bli litt gærne av å være i leiren så mye. Dette fenomenet der informantene blir sin egen motdebattant og føler at de må forsvare sin egen kritikk kan være et tegn på flere forhold: (1) Det kan være slik at de har en sterk systemlojalitet som gjør at de ikke vil tillate seg selv å kritisere. (2) De kan være redd for represalier dersom deres kritikk blir kjent. (3) De kan være mistroiske til den de forteller til, i dette tilfelle meg, og tenke at åpenheten de viser vil bli misbrukt. (4) De kan ha en grunnleggende mistillit til egne meninger og følelser.

Conrad er tydelig på at han ikke ville fortsatt lenger enn seks måneder. Igjen er perspektivet hans innadrettet. Han sier at det ville blitt for kjedelig, nye folk ville kommet ned og det ville ikke blitt det samme. Da ville det bildet han satt igjen med vært dårligere, og det har han ikke lyst til. Når jeg spør om han har fått gjort noe av det han hadde lyst til, sier han som alle de andre at han har fått trent mye. Ellers forteller han om å se filmer på pc, pokerspill i velferdsteltet, telefoner hjem, men ikke så mye lesing som han hadde tenkt. Tjenestemessig er han litt skuffet sier han. Det har ikke blitt så mye oppdrag som han trodde, og det har ikke på langt nær vært så farlig som han trodde. Like etter forteller han at de har vært mye ute og sett mange ting, selv om de ikke har fått så mye kontakt med lokale som han hadde håpet. Jeg velger å tolke dette slik at han har vært mye ute, men det har vært lite operative oppdrag, en tolkning som finner støtte i de andre soldatenes historier.

Dag føyer seg inn i rekken med henblikk på ideelle grunner til å reise ut, samt et ønske om en militær karriere. Han er tydelig på at det ideelle er en av hans hovedgrunner, og han forteller om

⁴ De norske styrkene har en egen leir (Camp Nidaros) midt inne i en stor, hovedsakelig tysk, leir.

mange diskusjoner med folk hjemme, særlig venstreorienterte, der han og de andre som reiser ut blant annet har blitt beskyldt for å være de egentlige skurkene. Han forteller at mange spør hvorfor han drar ut, og han virker vant til å svare:

Personlig er jeg veldig for kampen mot terror. Men sånn som jeg ser det kan jeg jo ikke støtte noe så lenge jeg ikke er med og medvirker selv. Jeg føler at det er galt av meg å si at det er bra å slå ned på fundamentalister mens jeg sitter her i trygge Norge og drikker Cola. Så jeg har lyst til å gjøre min del.

Dag viser evne til å sette seg inn i andres sted når han forteller at han kan forstå at ISAF kan sees på som en okkupasjonsstyrke.

”Hvis afghanerne kom hit og begynte å styre ville jeg ikke like det”, sier han. Han er likevel tydelig på at han vurderer det som helt nødvendig å være der, og beskriver at dersom ISAF trekker seg ut vil det bli kaos. På spørsmål om tidsperspektiv er han usikker, men forteller om mye korrupsjon og tror at man må lære opp en helt ny generasjon hvis man skal få bukt med det. ”Alt og alle er korrupt og det er i alle fall lite jeg kan få gjort på seks måneder, sier han. ANA og ANP er like korrupt, jeg har hørt at en av de største narkobaronene er en politimann”, sier han for å understreke alvor⁵.

Dag forteller videre om jobben som geværmann i QRF`en, en jobb som han har litt vanskelig for å beskrive i detalj: ”Det blir vanskelig å si hva jeg skal gjøre fordi det er så mye mixa rapporter om hva vi kommer til å gjøre der nede”. En slik usikkerhet kan minne om Arnes situasjon over der man tenker at man skal ut på noe viktig både for en selv og landet sitt og så finner at man egentlig ikke er i stand til å si noe sterkt og klart om dette. En kommentar til dette kan være at ved å ha fokus på dette som del av en profesjonsutviklingen hos den enkelte soldat, vil man kanskje bidra til å unngå å bringe individer inn i slike dilemmaer.

Det Dag derimot *kan* snakke om er, på samme måte som nevnt i avsnittet om Arne, det som jeg har valgt å kalle substansløse eller substansfattige temaer. Trening er en gjenganger, det samme er spille med gutta, internett, telefonere hjem, filmer og så videre og Dag presiserer at han ikke har lyst til å ”sitte på ræva” i seks måneder.

⁵ Et slik syn støttes blant annet av Pål K. Lønseth ved Det nasjonale statsadvokatembete som arbeidet i Afghanistan 2005-2006 som i Aftenposten 6. februar 2007 sier: Så snart vi kom bort i de store forbryterne, grep innenriksdepartementet inn. Viseinnenriksministeren, som var en tidligere leder for Nordalliansen, sørget for å løslate mange ad dem vi fikk arrestert. Dermed ble det umulig for oss å gjøre jobben vår, ganske enkelt på grunn av korrupsjon i det afghanske regjeringsapparatet. (...) Parlamentsmedlemmer er involvert i tung korrupsjon. Pengene gjør dem i stand til å kjøpe dem de måtte ønske i maktapparatet.

Når jeg treffer ham igjen i Afghanistan og gjentar spørsmålet om hvorfor man bør reise ut, tar han opp det å hjelpe til. Samtidig forteller han at det har de dessverre ikke gjort:

Saken er at vi er her for å hjelpe. Hvis det skjer noe skal vi hjelpe. Men så har det blitt sånn at vi har blitt et, hva skal jeg si, et sofakompani. Det blir sånn at; ”sitt i leir og vent”. Så plutselig får vi høre at vi skal ut og skyte noen dager, og så får vi beskjed om at vi kan ikke for at vi kanskje får en trussel mot oss og da må vi sitte i leiren en måned til. Man føler seg nyttesløs enkelt og greit. Men det er jo ikke noe galt å komme her, eller søke seg til PRT der de faktisk gjør noe.

Dag forteller med entusiasme at han har gått sospat to ganger, en gang i Meymaneh og en gang i en landsby utenfor Konduz. Første gang gikk de tre mann i gatene mens tre mann kjørte bak og sikret med 12.7. Andre gang gikk de fem mann pluss tolk og pratet, mest lagføreren. Dag forteller at han mest lekte med ungene, en form for å kaste på stikka som han tapte hele tiden. Når jeg spør om han har fått gjort noe av det han hadde tenkt, forteller han om mye leirliv. Han har fått trent, jatter med gutta, ser film og så videre. Det er et bemerkelsesverdig og viktig poeng at det soldatene forteller før de drar som kan oppfattes som substansløst, og som kan være litt problematisk å snakke om fordi det har et preg av uverdighet, kan vise seg å være mye av det de faktisk opplever. Om dette betyr at hele operasjonen er uten substans er selvsagt tvilsomt, men det er likevel en indikasjon på en virkelighet som er alarmerende.⁶

Eriks svar på spørsmålet om hvorfor reise ut er først og fremst innadrettet, han vil ha den opplevelsen. Han arresterer seg selv litt når han svarer og sier at det er ikke eventyrlyst, det er ikke som å klatre i Himalaya. Det dreier seg først og fremst om å få den opplevelsen og få en forståelse av hva det handler om å være i en slik konfliktsone som Afghanistan er. Han nevner at han for eksempel kunne reist ut med en hjelpeorganisasjon som minerydder, men sier at det enkleste er å reise ut med Forsvaret. Samtidig presiserer han som de andre det ideelle perspektivet:

⁶ Jfr Thomas-teoremet: hvis mennesker definerer situasjoner som virkelige, blir de virkelige i sine konsekvenser. Harald Grimen forklarer Thomas-teoremet slik: Det er en viktig idé i humanvitenskapene, kalt *Thomas-teoremet*, etter den amerikanske sosiologen W.I. Thomas. Thomas-teoremet uttrykker en idé om forbindelsen mellom menneskets oppfatninger og de sosiale verkningene av oppfatningene. Oppfatninger kan være kausalt virksomme, selv om de er feilaktige. Spøkelser blir ikke skapt av troen på at de finnes. Men troen på spøkelser kan frambringe virkninger som er de samme som de som ville ha forekommet, om spøkelse faktisk hadde finnes. Angst for spøkelse kan skapes av spøkelser. Men slik angst kan også skapes av troen på at spøkelse finnes, selv om de faktisk ikke finnes. For samfunnsforskeren er det viktige i og for seg ikke om spøkelse finnes, men de handlingsmessige og sosiale konsekvensene av troen på spøkelse skaper.
(http://www.tidsskriftet.no/pls/lts/pa_lt.visSeksjon?vp_SEKS_ID=233926)

Jeg mener ut fra mine vurderinger og hvordan jeg har forstått oppdraget at det faktisk er en reell hjelp for folk i Afghanistan at vi er der. Man opprettholder et minimum av orden siden vi har soldater som patruljerer landeveiene, det er problem med landeveisrøvere som skaper problem for samferdselen. Afghanistan har jo vært statsløs lenge og har jo vært i kaos 20-30 år og kanskje lenger. Tilstedeværelsen av vestlige soldater gir afghanske myndigheter mulighet til å bygge opp politi og forsvar. Jeg mener vi faktisk hjelper den menige mann i Afghanistan. Folk får mulighet til å leve et mer normalt liv, og bringe varene sine til markedet. Muligheten til å reise friere, føle seg litt tryggere. Vi vil også kunne hjelpe hjelpeorganisasjonene til å reise friere.

Tjenestemessig beskriver han seg som en soldat i QRF'en og han følger opp dette med å presiserer at denne jobben er litt annerledes enn den for eksempel TMBN hadde i Kabul der de hadde en ansvarsteig som de patruljerte mye. Han gir en beskrivelse som er svært sammenfallende med den offisielle definisjonen av avdelingens oppdrag:

Vi er heller en styrke som er der for de litt mer ekstreme situasjonene over et mye større geografisk område. Så sann sett får vi nok mindre kontakt med de lokale afghanerne. Men jeg regner med at vi får litt patruljevirkosomhet. Når vi blir sendt ut blir det i et reit militært oppdrag. Det være seg sikre afghansk politi, komme til unnsetning for en PRT eller patruljere et område der det har blitt rapportert om fiendtlig virkosomhet.

Han tar opp ansvaret han som representant for Norge har og viderefører det til et ansvar for å opprettholde et så godt forhold som mulig til lokalbefolkningen. Samtidig snakker han om at en del av jobben er å holde lokalbefolkningen på avstand og unngå kontakt, og de har derfor ikke trent så mye på det å etablere og holde kontakt. Erik skiller seg her fra de andres beskrivelser der mye dreier seg om et ønske om å møte lokale. Samtidig virker han sikrere i sin beskrivelse av det han skal gjøre i Afghanistan, profesjonstryggheten virker bedre ivaretatt. Det vil være slik at der det er samsvar mellom egne forventninger og faktiske eller forutsette hendelser er det større grunnlag for harmoni og trygghet enn der det er tydelig diskrepans, noe jeg ser som et svært viktig poeng.

Under andre intervju i Afghanistan virker det fortsatt som at Erik har den profesjonstryggheten som jeg fikk inntrykk av under første intervju. Han beskriver det mer som en form for bonus at de har reist mye rundt i Nord-Afghanistan enn at dette tilhører hans forventningssett. Disse reiseopplevelsene, enkelte ganger har de vært flere dagsreiser unna og overnattet i telt eller i andre camper, beskriver han som storslagne opplevelser. Kultur, landskap og møte med mennesker har gitt sterke inntrykk. Disse opplevelsene henter han fram når han skal beskrive hvorfor han vil anbefale andre å reise ut, men han sier også at det kommer an på den enkeltes forventninger. Han sier at han opplever mye av det som skjer hjemme som ganske absurd, og nevner som eksempler en overfladisk ungdomskultur, mediefokus, moter, popkultur og en pervertert form for selvrealisering. "Dette har unge mennesker godt av å komme bort fra en tid, i

alle fall har jeg hatt det”, sier han. Jobbmessig er han som de andre litt skuffet, og han bruker mye tid på å fortelle om dette. Hans analyse av det norske bidraget til ISAF, som han bruker som en begrunnelse for denne skuffelsen, har et kritisk perspektiv som gjør det verdt å ta med i sin helhet:

Den rollen man har her nede er sånn at man ikke må ha alt for store forventninger til hva man får utrettet slik som situasjonen er. Man bør ikke ha for store forventninger til hva man som enkeltperson får utrettet, det blir lett at man kanskje føler seg uviktig. At man får mye tid her nede der man ikke gjør noe konkret. Man må være forberedt på det da. Jeg er litt skuffa over at jeg ikke har fått bidratt så mye, særlig sett i forhold til hvor mye ressurser Norge bruker her nede, både i form av penger men også mannskap og materiell. Jeg føler ikke at det står i stil til hva vi faktisk gjør her nede. Nå er det litt spesielt med QRF`en og det som er oppdraget vårt da, men jeg har flere ganger stilt spørsmål ved hvorvidt det er planlagt hjemmefra at vi ikke skal gjøre noe konkret eller om det bare er en situasjon som har oppstått på grunn av manglende kunnskap. Det er vanskelig å si men jeg tror det er en ganske utbredt følelse, i alle fall blant folk her i leiren. At man ikke gjør så mye i forhold til mengden ressurser som er her.

Litt på siden av temaet i dette kapittel, som Erik likevel tar opp handler om Sør-Afghanistan og at de norske soldatene ikke blir sendt dit for å bidra i kampen mot Taliban. Han forteller om dette som et argument *mot* å reise ut som fredssoldat. Dette er for øvrig et tema som alle informantene bringer på banen i form av en frustrasjon.⁷

Et annet tema han bringer på banen og som også er nevnt av flere er oppfattelsen av at den tyske regionsledelsen virker svært handlingslammet. Erik tar opp de tyske selvpålagte restriksjoner som han sporer tilbake til andre verdenskrig. I disse restriksjonene inngår strengere engasjementsregler som han mener kan føre til en form for redsel i møte med lokalbefolkningen ved at man ser en potensiell fiende i alle. Han sier at disse selvpålagte restriksjonene går ut over andre lands operasjoner, ved at de blir implementert som en praksis også overfor land som ikke har de samme restriksjonene. Som eksempel nevner han vanskeligheter med å få helikopterløft, noe QRF`en er avhengig av dersom de skal nå raskt ut til situasjoner og oppdrag som ligger langt borte. Han påpeker i den sammenhengen at QRF`ens operasjonsområde er utvidet til hele Afghanistan, noe som han beskriver som absurd uten helikopterstøtte. Disse historiene kommer igjen i neste avsnitt der også Fredrik vektlegger dette sterkt.

⁷ Under reisen til og fra Afghanistan som tok to dager hver vei fikk jeg anledning til å snakke mye med mange andre ISAF-soldater, mest offiserer på kaptein/majors-nivå. Svært mange av de generelle betraktningene som informantene gjør av situasjonen i Afghanistan stemmer overens med de inntrykkene jeg har gjennom disse uformelle samtale. Flere offiserer utviste stor åpenhet og ga uttrykk for det jeg oppfattet som betydelig frustrasjon over mange sider ved tjenesten, deriblant det Erik nevner angående problematikken med Sør-Afghanistan og likeledes det som Erik og særlig Fredrik oppfatter som handlingslammelse fra den tyske RC-ledelsen. Noen snakket også om at mange lands kontingenter lever sine liv bak leirmurene og aldri er ute. Dette kan jeg selvsagt ikke ta stilling til, men det er likevel en interessant observasjon. Min egen erfaring sier meg at dette ikke er noe nytt, men det er likevel bemerkelsesverdig dersom det som i utgangspunktet er svært motiverte individer (alltid?) ender opp med å føle seg frustrert.

Fredrik begynner med sine personlige gevinster ved å reise ut. Selvrealisering velger han å kalle det, og definerer innholdet i begrepet ved bruk av ord som eventyr, spenning, kult og så videre. Denne måten å definere selvrealisering på oppfatter jeg ligger i samme gate som beskrevet i starten av avsnittet om Conrad. Kan hende er begrepet selvrealisering utvidet fra en etymologisk betydning av ordet *å realisere sitt selv* gjennom personlig vekst til også å dekke mer overfladiske forhold som for eksempel spennende eventyr. Kanskje er en slik etymologisk tolkning for reduksjonistisk, kanskje til og med gammeldags. Men kan hende er det slik med ord som spenningsløst, eventyrløst, kult og så videre at de er fyord når man skal fortelle hvorfor man vil delta i internasjonale operasjoner og at de må pakkes inn i noe mer edelt som eksempelvis selvrealisering.

Fredrik er opptatt av Forsvarets rekrutteringsprosess til internasjonale operasjoner og bruker mye tid til det. Han retter et kritisk blikk mot den erfaringen han har og sier at han synes det er bedre å sende ut litt eldre soldater en unge Rambo`er. Han tenker seg at jo eldre man blir, jo roligere blir man, de tingene man gjør blir mer gjennomtenkt og han hevder at Forsvarets rekrutteringsstrategi er slik at man mister disse.

Det er synd å si det, men dessverre er det sånn at Forsvaret skal rekruttere og det blir veldig sånn glansbilde og kjempeutfordring og spennende og mye penger og en opplevelse for livet. Det blir jo å selge en pakke til folk da. Det var jo greit i Kosovo der ingenting skjedde, og det ser jo ut til å gå så noenlunde greit i Afghanistan også da, men man vet jo ikke. Jeg tror det er noen som reiser ut på litt tynt grunnlag. Det er jo mange av de som sitter der i førstegangstjenesten og så kommer tilbudet da. Det kommer veldig pakka på deg.

Han forteller om en viss uro i avdelingen når de noen uker før første intervju fikk vite at de på grunn av utvidet mandat i QRF`en kunne komme til å bli sendt på oppdrag til for eksempel Kandahar. Her beskriver han at noen av soldatene som var blant de yngste og de han oppfattet som litt ureflekterte reagerte og snakket om at det ikke var dette de var blitt forespeilet og at de ikke hadde lyst til å reise til Syd-Afghanistan. ”Disse har ikke skjønt alvor”, sier Fredrik. På spørsmål om hva han skal gjøre er han tydelig noe mer informert enn flere av de andre, og han forteller om informasjon og tilbakemeldinger fra kjente som er i Afghanistan i øyeblikket. Han bruker svært kort tid på å svare på spørsmålet om gjøremål, og er skjematisk og punktvis i sitt svar. Han forteller at han har oppfattet at det nok blir litt kjedelig, lite oppdragsmessige uttrykkninger men en del patruljevirkosomhet som ikke er direkte QRF-relatert men mer for å gjøre seg kjent og så videre. På tross av en oppfatning om at det blir kjedelig, tror han at de vil klare å fylle tiden med fornuftige ting. Han skal som de andre trene, se film, internett og prate med gutta. ”På mange måter tror jeg det blir en forlengelse av Nord-Norge”, sier han.

Når jeg treffer Fredrik igjen i Afghanistan er han i første omgang litt nølende når jeg henter opp et tema fra første intervju og spør om grunner til å reise/ikke reise ut. Dette er litt overraskende fordi han ga svært tydelig og klare svar hjemme under første intervju. Etter litt tid oppfatter jeg at han er kraftig delt i sine oppfatninger. Han forteller at han har fått oppleve mye spennende, de har reist mye rundt og sett mye av landet. Slik sett har han ingen problemer med å anbefale noen å reise ut, men han beskriver også en skuffelse som trekker ham i motsatt retning.

De tingene han trekker fram er mye av det samme som de andre, men Fredrik skiller seg likevel noe ut ved at han i større grad peker på de politiske problemene i flere sammenhenger, noen av disse resonnementene gjengis nedenfor, nærmere bestemt (1) spørsmålet om å hjelpe lokale, (2) spørsmålet om oppdragsmessige begrensninger og til sist (3) spørsmålet om deltakelse i Sør-Afghanistan:

(1) Man reiser ut som del av et politisk system, du merker det mye mer når du kommer ut at ok, vi kunne gjort det, og det hadde vært bra men nei, man blir mer som en kasteball som må forholde seg mye til ting ovenfra. Når man ser på lavere nivå hvor mye som kunne vært gjort som du på en måte ikke kan gjøre da på grunn av ting. Det meste er jo logisk for eksempel kan vi ikke gi bort ting for da kommer folk og samler seg og så videre. Men så kaster vi maten som vi har til overs isteden, når vi reiser tilbake. Det blir liksom litt storpolitikk, de prater hjemme om ting i media og sånn. Når vi skulle hjelpe flomofrene i Meymaneh ble det jo bare tull og krangel mellom hjelpeorganisasjonene, folk fikk jo ikke hjelp i praksis. I pressen hjemme stod det at norske soldater hjelper flomofre og tjo og hei men det som skjedde var jo at vi lå og så på noen fly som landet med p-piller og gardiner, og det var jo ikke akkurat det de trengte.

Det er likevel et poeng å være her, fastholder Fredrik, men det kunne vært mye mer effektivt. Han trekker igjen frem politiske årsaker til det han mener er manglende effektivitet, men retter her kritikken mer i internasjonal retning og slik jeg oppfatter det mer mot NATO/ISAF. Han er i likhet med flere av sine medinformanter svært kritisk til den tyske regionsledelsen, og det tyske bidraget til ISAF:

(2) Vi har jo ikke så mye til overs for tyskerne lenger, det er jo ikke noe hemmelighet det. De liker seg best i camp, de har jo fem sånne pøbber borti her, så. Alt er jo så forferdelig farlig, helikoptrene deres kan jo aldri fly så vi har jo ikke noe helikopterstøtte. De kan jo ikke bevege seg utenfor camp uten en masse... de er veldig regelryttere da. Man er bundet på armer og bein og kan ikke gjøre noe. Selv når vi trengte helikopter til medevac var det vanskelig. Vi brukte mange timer på å få tak i det, selv om det var fint vær. De virker veldig redde, og de som har peil sier at det kommer av andre verdenskrig. Det er liksom første gang de beveger seg ut og de er redde for å tråkke i salaten og sånn. [...] Men også når det gjelder skytebanen, det er veldig mye regler. Den må bestilles to uker i forveien, og har du ikke papirer så må du gå igjen, men det er jo bare en sandhaug der oppe, ikke sant. Det har jo ingenting å si, men det blir veldig tungvint.

Han forteller at den norske måten å operere på er friere i sitt vesen, og nevner som eksempel hvordan den norske PRT`en jobber. Der er ting smidigere og de får gjort mer. Men så er jo også de sin egen enhet og mer frikoblet fra RC. Han poengterer her at QRF`en er en spesiell RC-

ressurs som skal disponeres av RC-sjefen, og at det nok er noe av årsaken til at de kanskje ikke får gjort så mye.

Fredrik er også svært opptatt av det politiske som skjer i forbindelse med spørsmålet om å sende norske soldater til Sør-Afghanistan, og viser også her sterke og kritiske meninger som jeg oppfatter som uttrykk for en viss skuffelse:

(3) Vi merker veldig begrensning hjemmefra, det blir veldig politisk når vi sitter her oppe og tvinner tommeltotter i to måneder i praksis, selv om vi finner på noen småoppdrag så det skal se ut som vi har masse operasjoner gående, men de går egentlig ikke ut på noe. Mens de i sør har sendt forespørsel nesten hver uke da om hjelp. Og det er jo der de trenger hjelp så det er jo logisk at vi støtter der da. Men hjemme sier de at det bare er *in the extremist*, men det er jo ingen som kan si hva det er da. Sånn som den flommen, den var jo i vestdistriktet da, ikke i vårt, men det var ikke noe problem da. Jeg tror det kommer av at de ikke tør å ta tap, det er ingen vilje til det. Vi skal være her og få alle stjernene internasjonalt men vi gjør ikke jobben egentlig. Jeg tror også de er like redde for at vi skal drepe noen også, det er like ille det, det virker sånn. [...] Jeg vet ikke hva de er redde for hjemme, men det virker ikke som det er noe tak idem. Egentlig er det det samme for dem om vi er her eller ikke, men siden vi får noen stjerner internasjonalt for å være her så er det greit, liksom.

Fredriks syn representerer for øvrig det jeg oppfatter som et mer eller mindre allment syn blant de soldatene jeg pratet med (både offiserer og menige). Dette bryter derved med den medierte begrunnelsen som dominerte hjemme samtidig; at det var SV's tap i gasskraftsaken som gjorde at de fikk sin vilje i regjeringen i forbindelse med forespørselen om å sende soldater til Sør-Afghanistan.

Gunnar bestemte seg tidlig i førstegangstjenesten for å søke seg ut. Han forteller at de tidlig ble presentert for muligheten, og han syntes det virket interessant. Opplevelser av andre kulturer, et annet klima, se så mye fattigdom og det at det ligger omtrent på andre siden av jordkloden er argumenter han bruker. Som de andre legger han også til grunn ideelle årsaker; han vil gjerne hjelpe både direkte den lokale befolkningen, men også gjennom å støtte den lovlig valgte regjeringen. Gunnar forteller også om betydningen av familiens støtte:

Familie og sånne ting har selvfølgelig vært med. Hvis jeg ikke hadde fått støtte hjemmefra så tror jeg ikke jeg hadde hatt så stor lyst til å dra. Mamma og pappa støtter, men mamma er ikke helt happy for det da, men hun skjønner at det er mitt valg så hun støtter valget jeg har gjort. Men kunne mamma velge så hadde jeg nok ikke dratt.

Gunnars motivasjon for å reise ut skiller seg på et punkt fra de andre informantene. Han forteller at han har to kompiser som har vært i Afghanistan før og som har snakket svært positivt om dette. Jeg finner det bemerkelseverdig dersom det er slik at rekruttering gjennom venner og kanskje opinionsledere forekommer så sjeldent som en av sju. Det må her presiseres at dette

tallet ikke på noen måte kan danne grunnlag for en generalisering. Dette representerer i beste fall hvordan disse soldatene har blitt rekruttert, jeg sier i beste fall for det kan også være slik at de andre også har snakket med kompiser, men at det bare ikke har kommet fram i intervjuene.

Gunnar forteller om kameratene at de trivdes godt og ikke angret et sekund. Når han forteller om kameratenes opplevelser fra Afghanistan slår det meg at det er svært lite som skiller hans beskrivelser av andre menneskers tanker fra sine egne tanker. Han legger samme entusiasme, både type og styrke, i deres historier som i sine egne forventninger, og de virker på en måte å gå i hverandre. Dette kan tolkes psykologisk som et behov for eller en måte å legitimere sine egne valg gjennom å løfte andres konkrete opplevelser og gjøre dem til sine egne. Sosiologisk kan det forstås som en metode for å holde liv i et felts doksa gjennom tilpasning til og adopsjon av andres holdninger, og/eller en måte å utvikle og forme individets selv på.

Når jeg mot slutten av dette temaet spør Gunnar om han ser flere grunner til å reise ut, viser han den samme avstandstagnung fra penger som flere av de andre har gjort: ”Selvfølgelig, pengene. Det er ikke det som trekker, men jeg hadde nok ikke reist ut for 120 kr dagen sånn som jeg har nå. Men det er ikke pengene som er grunn til at jeg vil ned, da. Vi har utbetalt 26.000-28.000 tror jeg og det lar seg jo høre det da”. I tråd med diskusjonen i begynnelsen av avsnittet er det verd å merke seg at jeg spurte Gunnar om *grunner til å reise*. Når han svarer med noe som han beskriver som *ikke* en grunn til å reise, kan man tenke seg at dette er et utslag av at det ikke er helt legitimt å oppgi penger som en grunn, men at han opplagt gjorde seg en tanke om at den gode inntekten nettopp var en av grunnene til å dra. I tråd med dette kan man tolke dette slik at han ikke ville være åpen om det, kanskje fordi det på et vis anses som en ikke-legitim grunn.

Når vi møtes i Afghanistan og jeg spør om grunner til å reise ut er han så vidt innom at det er et nytt land med spennende opplevelser, men han kommer tidlig inn på at det har vært kjedelig. Det er et oppdrag i ny og ne, men mye kjedelig leirliv. Av og til drar de på skytebanen, og det synes Gunnar er gøy og forteller at de nettopp har hatt en øvelse med troppen i angrep med BK. Han synes likevel det har vært for lite skyting, under 10 ganger på fem måneder.

Når jeg påpeker at han bruker ordene spennende og kjedelig i samme setning, og spør om han kan forklare hvordan disse to begrepene forholder seg til hverandre, forklarer han at det var spennende når det var nytt, men etter cirka halve kontingenten ble det mer kjedelig. Endringen fra spennende til kjedelig årsaksforklares derved med tid, og ikke endringer i handlinger eller opplevelser. Han utdyper med å si at hvis han skulle komme med en anbefaling til en kamerat, ville han ikke anbefalt å reise ut dersom kameraten hadde vært ute før. Det tror han ville blitt for kjedelig, men dersom kameraten ikke hadde vært ute før kunne han anbefalt å dra.

Når jeg spør om han har fått hjulpet til slik han hadde lyst sier han:

Jeg føler ikke at jeg har fått hjulpet til mye. Vi har jo tilstedeværelse og det at vi er her er jo med på å stabilisere landet og sånne ting, men jeg føler ikke at vi personlig har fått gjort noe særlig, da. Jeg føler ikke at jeg har bidratt til at afghanerne har fått et bedre liv, det hadde vært greit å kunne gjort det.

Som eksempel på hva de kunne gjort bringer også han flommen i Meymaneh frem og gir uttrykk for skuffelse over at de ikke fikk gjort noe, slik blant annet Arne og Fredrik gjorde.

Det er verdt å merke seg at flere av informantene i likhet Gunnar her beskriver at tilstedeværelse betyr å hjelpe til. Fenomenet tilstedeværelse er slik jeg ser det et indirekte og ikke-relasjonelt fenomen på dette nivået. Det er vanskelig å se for seg at menige soldater er i en slik posisjon at de ved selvsyn ser en antatt nytteeffekt av tilstedeværelse. Hvis man belyser dette kontrafaktisk kan man si at det *kunne* vært slik at tilstedeværelse var klart *negativt* uten at soldatene som har blitt fortalt at tilstedeværelse er *positivt* selv hadde vært i stand til å registrere det. Et argument om at tilstedeværelse er negativt er filosofisk sett like plausibelt som argumentet om at tilstedeværelse er positivt, men faktum (om tilstedeværelse er positivt eller negativt) kan likevel med dette resonnementet gå alle hus forbi. Kanskje må man på øverste ledernivå eller sågar over det også, til politisk nivå, for å kunne knytte dette fenomenet til en følelse som man opplever i egen person. I et slik perspektiv virker verdien; *å hjelpe til ved tilstedeværelse*, som en tilskrevet verdi. En tilskrevet verdi er antakelig ikke verdiløs, men kan neppe måle seg med den opplevde verdien av å føle at man hjelper til ved egen person. Dersom man bruker tilstedeværelse som en motivasjonsfaktor, slik jeg oppfatter at Forsvaret og politiske myndigheter gjør, vil man risikere diskrepans mellom faktisk (lavere enn forventet) motivasjon hos soldatene og det man forventer og tror man får basert på trykk og type motivasjonsfaktorer man tar i bruk.

Selvrealisering og idealisme, og brustne illusjoner

I dette kapitlet spørres soldatene om *hvorfor de reiser til Afghanistan* og *hva de skal gjøre der*. Under første intervju finner jeg sentralt i deres svar på første delspørsmål om *hvorfor reise*, to ting: Det ene er *et ideelt motiv* og det andre er et *ønske om selvrealisering*. Begge disse svarene er velkjente fra tidligere forskning og litteratur på området (Mæland 2004, Grandhagen, Been Henriksen, Rom og Skjæret 2007). Sentralt i andre delspørsmål om *hva de skal gjøre der*, er at de skal være *soldater i QRF-styrken*, og de skal *hjelpe til* med en vanskelig situasjon, et svar som minner om hovedmotivasjonen til Bård Mælands informanter (15 offiserer) i boka *Skadeskutt Idealisme*, de skulle ”ut å gjøre en jobb”. I alle beskrivelsene går disse ønskene i noen grad inn i hverandre. Når soldatenes fortellinger fra første og andre intervju om hvorfor/hvorfor ikke reise

og hva de trodde de skulle gjøre kontra hva de opplevde sammenliknes, så kan svarene grupperes i innadvendte og utadrettede perspektiver. En slik gruppering innebærer ikke nødvendigvis en dikotomi. Det er ikke slik at en soldat som har et innadvendt perspektiv når han eksempelvis beskriver det å dra ut på et oppdrag og forteller om at han opplevde storslagen natur, slik Erik gjør det, derved ikke samtidig kan ha et utadrettet perspektiv der hans forventning i forbindelse med oppdraget er å hjelpe til med et eller annet, eksempelvis grave en brønn slik Arne snakker om. Samtidig er det slik at de ikke *automatisk* har begge perspektivene, man kan tenke seg at noen drar ut med eksempelvis rent altruistiske motiver (selv om det er tvilsomt om slike finnes.) Det er også slik at enkelte av perspektivene er nødvendig betinget, det vil si at en forventning om å oppleve spenning (innadvendt) er betinget av handlinger (utadrettet) som gir spenningsopplevelse. Blant de innadvendte perspektivene (noen finner vi hos alle, noen bare hos enkelte) kan nevnes; ønske om opplevelser, lære om verden, se fremgang, spenning, penger, karriere, sosialt samvær, reise, selvrealisering, godt å komme bort, kjedelig, frustrasjon, bortkastet tid, lengsel, skuffelse. I soldatenes fortellinger er (ikke overraskende) ordene med positivt fortegn i hovedsak fra første intervju, de tilsvarende negative ordene er fra andre intervju. Det er likevel verdt å merke seg at det også brukes mange positive ord under andre intervju. Den direkte (og barmhjertige) fortolkningen av denne forekomsten av både negative og positive ord under andre intervju er selvsagt at soldatene har opplevd både fine og mindre fine ting. Men det er også slik at når man har gjort et valg oppstår et naturlig behov for å legitimere dette valget (*amor fati*, elsk din skjebne). De positive argumentene fra første intervju vil i noen grad bli hentet opp igjen i andre intervju uansett om man egentlig mener det eller ikke. Et eksempel kan være der Bent i første intervju forteller at han ikke fikk den jobben han ønsket seg. I andre intervju forteller at han er glad for det og hvorfor han er det, men kritiserer den samme jobben i andre sammenhenger.

Alle informantene har gjort mange negative erfaringer og de gir tydelig uttrykk for at de i større eller mindre grad er skuffet over deler av det de har opplevd i løpet av de fem månedene i Afghanistan. Det er både en systemisk og personlig fallgrube dersom soldatene kommer ut og oppdager at man ikke på noen måte får oppfylt det man trodde man skulle gjøre og ønsket mest (eksempelvis å hjelpe til). Denne fallgruben kan fjernes (eller i alle fall gjøres mindre) gjennom god og riktig informasjon om de faktiske forholdene for eksempel under oppsetningsperioden. Hvorvidt de har fått dette er det uenighet om blant informantene Noen sier de har fått det og noen sier at den informasjonen de fikk ikke stemte overens med hvordan det har vært. Noen uttrykker at både de som individer, men også Norge som nasjon, kaster bort tid og penger på å

være i Afghanistan både fordi de ikke yter tradisjonell bistand, men også fordi de ikke får anledning til å støtte militært i Sør-Afghanistan. Samtidig med dette gir alle paradoksalt nok uttrykk for at de ville anbefalt andre å reise ut dersom de hadde blitt spurt. Slik jeg tolker det at de på tross av at de ikke har fått hjelp til likevel ville anbefalt andre å reise, er at de innadvendte positive perspektivene stikker av med seieren. Selvrealiseringsperspektivene (og kanskje anerkjennelsen av verdien av tilstedeværelse i seg selv) veier tilsynelatende tyngre enn nødvendigheten av å gjøre en jobb som har direkte og synlig betydning for menneskene i Afghanistan.

Hvilke roller soldatene identifiserer seg med, har betydning for hvordan de fremstiller seg selv. Noen roller kan man kalle eksterne, de kan ha periodisk og lite betydelig karakter. Andre roller går man mer opp i, internaliserer og tillater at disse preger en selv. Et poeng her er at man vanskelig kan identifisere seg med roller man aldri eksponeres for eller aldri får muligheten til å spille. I et slik perspektiv kan man med Goffman identifisere en *disharmoni* dersom man sier at det sceniske uttrykket som er forberedt på bakrommet (*backstage*) er de forberedelsene man har vært igjennom før avreise (trening og meningsdanning), og som viser seg å ikke være det man skal presentere på scenen (*frontstage*) i Afghanistan. Dersom man lærer seg utenat alle replikkene til Toralf i Et dukkehjem, og så bli kastet inn på scenen i Vildanden med beskjed om at man er Hjalmar Ekdahl, kan man si at situasjonen er ute av harmoni. Man er både i en vanskelig situasjon selv, men ikke minst for publikum vil det være vanskelig å forstå hva denne mannen egentlig sier og hva han har å gjøre på scenen. Gapet mellom forventninger og opplevelser som soldatene beskriver kan sammenlignes med dette. For publikums del (lokalbefolkningen) skapes uforutsigbarhet og disharmoni i oppfattelsen av forestillingen ved at man som publikum ikke vet med sikkerhet alt som foregår på bakrommet og heller ikke forstår hva som spilles på scenen. Det internasjonale samfunns sterke budskap om at ISAF har gode hensikter blir stående i sterk kontrast til soldater som utøver vold mot sivile eller brenner opiumsåkre (og dermed fjerner livsgrunlaget for bonden og hans familie). Alt dette er med på å skape *sosial avstand*, og som Bauman forteller er avstand gjødsel til en spire av fremmedfiendtlighet.

5. Hvilke situasjoner kan jeg forvente å møte i Afghanistan? Stemte forventningene?

I dette kapitlet undersøkes to ting: Det første er informantenes frie tanker og meninger om hvilke situasjoner de tror de vil møte i Afghanistan. Dernest undersøkes hvorvidt disse tankene har stemt overens med virkeligheten i Afghanistan. Hjemme er svarene konsentrert rundt forventninger om farer og risiko, om å se elendighet og nød og et sosialt liv sammen med de andre soldatene. I Afghanistan er fare og risiko ikke lenger et aktuelt tema, dette har de ikke opplevd. De forteller fortsatt om nød i landet, men beskriver fysisk og sosial avstand til denne nøden, en nød og en avstand som de etter hvert ”blåser litt i”.

Arne innleder sitt svar på hvilke situasjoner han forventer å møte med å gi uttrykk for en betydelig usikkerhet. Han nøler og trekker på svaret når han etter litt sier han ikke kan vite sikkert, men tenker at det nok kan bli stille. Slik har det vært i tidligere utenlandsoppdrag som han har hørt om. Denne innledningen speiler Arnes grunnleggende ønske om å se det positive i de situasjonene han er i eller skal inn i. Når denne innledningen har forsikret både ham selv og meg om at hans intensjoner og tanker er gode, noe jeg oppfatter at Arne bestreber seg på, fortsetter han med å snakke om skarpe situasjoner. Også her vil han bestrebe forsiktige tilnærminger, og begynner med å snakke om at de kanskje kan bli beskytt fra lang avstand når de er ute og kjører. Også det å ha en forventning om å bli beskytt fra lang avstand ser ut til å være sterkt for Arne, og han demper ytterligere ved å si at de kanskje bare vil høre skudd i det fjerne. Han begrunner denne forventningen om å bli beskytt med at de har fått høre at det har blitt flere og flere skarpe situasjoner i det siste, men mest i Sør-Afghanistan. Her gjør Arne ingen distinksjon mellom nord og sør i landet, selv om han andre steder viser at han er oppmerksom på de så vidt forskjellige situasjonene. På spørsmål om han kan beskrive hvordan han ser for seg en situasjon der de blir beskytt og hvordan han tror han vil reagere og hvem som kunne komme til å skyte, innleder han med å si at de får prøve å komme seg ut av det ved å kjøre bort. Han er likevel mentalt forberedt på at dette kanskje ikke går og at de må besvare ilden. ”Dette må vi være innstilt på, det er en grunn til at vi drar og ikke politi”, sier han. Han tenker først og fremst på Taliban når han skal snakke om hvem som kan komme til å skyte og forteller at det kun er noen få grupper Taliban i Nord-Afghanistan, men at de likevel kan bli beskytt av dem. Myndighetenes kamp mot narkotikaproduksjon ved nedbrenning av opiumsåkrene kan føre til at de også kan bli skutt på av lokale bønder som gir ISAF skylden for at åkrene ødelegges og

derived går over til å støtte Taliban. Dette synet Arne gir uttrykk for er innsiktsfullt og støttes av mange på flere nivåer.⁸

Når jeg under andre intervju spør Arne om hans forventninger til situasjoner han kom til å møte har stemt med det han har opplevd, svarer han at det synes han i stor grad at de har. Jeg velger å ikke hinte til hans beskrivelser under første intervju fem måneder tidligere, og dette fører til at han ikke nevner temaet forventninger om skarpe situasjoner annet i en bisetning om at en svensk patrulje som ble beskyttet tidligere (sitat under). Han velger i stedet å beskrive at han har vært på patruljer sammen med tolk der han har fått anledning til å prate med folk. Disse patruljene har hatt informasjonsinnsamling som mål, sier han, og forteller at mange sier de har det veldig fint og ikke kjenner til noe narkotikatrafikk og aldri har sett noen med våpen og så videre. Arne ler litt når jeg spør om han tror de forteller sannheten, og sier at det er nok mye jugging.

Han fortsetter med å fortelle at han har hatt forventning om VCP-tjeneste, noe de ikke har hatt i det hele tatt. Når jeg spør om hva det kan komme av at han har hatt bilder som det ikke har blitt noe av forteller han om påvirkning fra TV og media. Jeg spør om Forsvaret har gitt riktig informasjon, og det føler han at han stort sett har fått.

Jeg så en sånn, ja propagandafilm da før jeg dro ned, fra de som har vært i Kabul. Og den var veldig sånn rosenrød i framstillinga og sånn med bare positive folk og sånn. De trente og det var ikke noe problemer og det jeg har opplevd til nå har stemt ganske godt med det da. Men det er klart, det er noen kjedeligere dager enn andre. Det kan jo fort skje noe her i landet, det er jo ikke bare positive folk her. Vi hører jo om at det smeller, det smeller jo her oppe i nord og. Det var jo noen svensker som ble beskyttet her for noen dager siden.

Når jeg går litt mer inn på de direkte operative situasjonene og spør om konkrete opplevelser ute på oppdrag, velger Arne å nevne to eksempler der de skulle ut og støtte ANA og ANP som skulle arrestere folk. Han forteller om korrupsjon som i begge tilfellene førte til at de som skulle arresteres hadde stukket av. Heller ikke her nevner han faren for å bli beskyttet, som var så sentralt i beskrivelsene under første intervju. Det er vanskelig å si om Arnes endring av forventningsfokus er bevisst eller om det er mer tilfeldig. En indikasjon på at det kan være tilfeldig er at han på andre steder i intervjuet hjemme også snakket om forventninger om VCP-tjeneste og patruljer av ulike typer. Det er derfor ikke unaturlig at han bringer disse temaene på banen under andre intervju i Afghanistan. Det finnes imidlertid også indikasjon på at fokus er

⁸ Narkotikaproduksjonen bekjempes på en slik måte som bidrar til å øke, ikke til å minske støtten til Taliban-styrkene i Afghanistan. Mye av det arbeidet vestlige eksperter gjør, bli ødelagt av korrupte afghanske myndigheter. (...) det er slett ikke uvanlig at NATO-styrkene, deriblant norske avdelinger, hjelper til med å brenne narkotikaavlingene. Når avlingene er brent drar de vestlige soldatene sin vei. Ingen erstatning blir betalt ut slik at bøndene kan overleve de neste månedene. Heller ikke dukker det opp agronomer som hjelper bøndene til å dyrke andre landbruksprodukter. Det er åpenbart at dette ikke styrker afghanernes støtte til de vestlige styrkene. (<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1629833.ece>)

endret på grunn av økt eller endret kunnskap, i dette tilfellet kunnskap om at sjansen for å bli beskyttet egentlig er svært liten. Denne indikasjonen henter substans blant annet fra et inntrykk om at det er diskrepans mellom det de trodde de ville få oppleve, og det de faktisk har opplevd. Samtidig er mitt inntrykk at det helt tydelig er anerkjent og tillatt å snakke om at tjenesten er kjedelig, at man er skuffet og at ingenting skjer, et inntrykk som ville støtte en åpenhet fra Arne om at hans forventninger ikke stemte likevel.

Bent innleder sin besvarelse av spørsmålet om forventninger under første intervju med å dele svaret i to, tjenesterelatert og ikke-tjenesterelatert. Han sier at det er enklest å svare i forbindelse med tjenesten, og han vil derfor begynne med det. I likhet med Arne er dette et spørsmål som han ikke bruker lang tid på å besvare, men der Arne var nølende svarer Bent uten å nøle. Han beskriver en forventning om en viss indre kaos i begynnelsen av tiden i Afghanistan:

Hvis jeg er ute og patruljerer, så er vel det jeg kommer til å oppleve mest språkmisforståelser, problemer med språk og dårlig kommunikasjon. I starten tror jeg mange kommer til å være veldig *jumpy* når det gjelder litt skrikende tørkelhuer og sånne ting, og at vi ikke helt forstår hva de sier. Kanskje de er sinna fordi vi kjørte over en plomme de mista ut i veien eller en banan eller noe enkelt sånn som det. Så kan vi jo tro at det er noe helt annet. Det tror jeg kommer til å bli et helvete i starten. Og jeg tror veldig mange kommer til å være *der* når de går ut, nettopp fordi de ikke har gjort dette før. De kommer til å slite seg ut etter ti minutter. Men sånne ting blir man vant til og er ikke helt *on the edge* senere.

Utenom tjenesten snakker Bent om forventninger til det sosiale livet i leiren. Han forteller om teltlivet, det fine med å bo tett, men også behovet for å være alene. Han gir fargerike eksempler på de gode møtene soldatene mellom og fordelene med å kjenne hverandre. Bents forventninger glir i denne delen av besvarelsen slik jeg ser det over i en fortsettelse av svaret på tidligere spørsmål om motivasjon for å reise ut. Han kommer mer inn på sine forventninger igjen når han forteller om vanskelige situasjoner han kan komme til å oppleve, blant annet der noen han kjenner godt eksempelvis blir skutt mens de er på oppdrag, og hvordan han vil håndtere dette. Når jeg stiller Bent spørsmål under andre intervju om forventningene hans til Afghanistan har vist seg å stemme, blir han litt usikker. Han husker ikke hva han svarte, og spør meg om hva han sa. Her er jeg litt unnvikende fordi jeg ikke ønsker å legge føringer på svaret og sier noe ullent om skarpe situasjoner og sosialt og lignende. Dette fører til at Bent gjør en antakelse om hva han svarte hjemme under første intervju, og baserer svaret sitt på det. Han forteller at han ikke har opplevd noen ordentlige skarpe situasjoner, og at det har vært greit. Samtidig snakker han om et håp om å oppleve litt *action*, et håp svært mange har men som likevel har noe absurd ved seg. ”Det har vært ganske stille og det er jo positivt at man ikke bli angrepet”, sier han. Han fortsetter

med å gjøre en ny antakelse om hva han svarte hjemme, denne gangen om det han beskriver som en blåøyd situasjon som å se barn sulte, og han gjør et resonnement omkring det og forteller at han har vært i noen få situasjoner der han kunne gitt bort litt mat, men at det ikke er hans jobb. Andre gjør dette sier han. Bent konkluderer denne delen av svaret slik: ”Jeg har egentlig ikke fått vært noe i kontakt med de lokale i det hele tatt. Jeg har pratet med tolkene og lært veldig mye av dem, og jeg har jo også sett hvordan samfunnet her fungerer. Men nei, jeg faktisk ikke fått gjort noe av det jeg tenkte at jeg skulle gjøre”. Denne konklusjonen er kanskje noe overraskende og står i motsetningsforhold til hans tidligere uttalelser der han sier at alle hans forventninger har blitt realisert.

Conrad begynner å svare kort på spørsmålet med å fortelle om en forventning om å se skadde afghanere langs veien som de må etterlate eller kjøre forbi fordi de av sikkerhetsmessige eller tidsmessige årsaker ikke kan stoppe å hjelpe. Dette beskriver han som noe han kommer til å synes er vanskelig. Han fortsetter med å beskrive en farlig situasjon der eksempelvis to soldater blir irritert på hverandre på grunn av varmen. En slik situasjon beskriver han som farlig på grunn av den treningen de har, en trening som han beskriver som brutal på mange måter. Han går over til å beskrive forventninger til situasjoner de kan komme til å oppleve i forbindelse med oppdrag: ”Det å leve i frykt mye av tiden, med en gang du kjører ut av leiren så er du ikke trygg lenger. Altså den tryggheten som vi har her, vi kommer ikke til å få den følelsen, vi kommer til å føle at nå er det folk etter oss. Den paranoiaen tror jeg blir vanskelig å takle”.

Conrad har forventningssett som er klart i retning av farer, kriser, smerter og lignende. Om dette er fordi det kun er slike forventninger han har, eller om det er dette han tror at jeg vil høre er usikkert. Forventningene til livet utenom det rene tjenestemessige har likeledes i form av de eksemplene han gir preg av en slags dommedagsprofeti som jeg ikke synes passer med mitt inntrykk av Conrad. Om livet i leiren beskriver han forventninger om hvordan de kan bli presset:

Det å bo i leir tror jeg blir litt tøft og det å bo innenfor et sperret område. Og situasjoner som mangel på søvn, det varme været og lite å gjøre kan føre til ville ting. Vi har jo ikke noe velferdstilbud der nede nå, så det er ikke noe sted vi kan bli *released*, ja vi kan drive litt idrett da. Så kan vi bruke internett og telefon og så skulle vi få et velferdstelt. Lite søvn kan vi få på grunn av press og man kan få litt dårlig mage på grunn av stress. De vil jo prøve å gjøre sånn at alle har det bra, men hvis man ser på området så kan man jo begynne å bekymre seg for ting.

Når jeg under andre intervju stiller spørsmål til Conrad om hans beskrivelser av forventninger til situasjoner som han trodde han kom til å møte i første intervju stemte, begynner han med å hente opp forventningen om å se skadde mennesker eller fattige mennesker som tigger i gatene. Dette

har han ikke sett noe særlig til, forteller han, kun enkelte enker inne i noen byer som de bare har kjørt forbi. Etter dette går han tilbake til første spørsmålet i intervjuet som dreier seg om grunner til å reise.⁹ Han forteller om ideelle forventinger om å kunne hjelpe til, forventinger som ikke har blitt oppfylt. Når jeg følger opp og spør om han kan hente opp en helt konkret situasjon der han hjalp til og fortelle om den sammenlignet med hva han forventet, er han i begynnelsen nølende og svarer:

Vi har jo hatt noen oppdrag der vi har prøvd å hjelpe befolkningen, og der hadde jeg sett for meg at vi delte ut ting og sånne ting og at det kom opp til forventningene og at vi fikk prate litt med lokalbefolkningen og sett hvordan det er og fått en forståelse for Afghanistan og hvordan det er. Det er veldig bra! Det har vært litt i nærheten, men ikke helt sånn. Njæææ, det har jo egentlig kanskje bare vært sånn at vi har spilt fotball med ungene. Det er det eneste jeg har gjort, jeg husker ikke *noe* annet. Ellers har det ikke vært noe, bare tilnærmet. Alt har blitt litt sånn platonisk eller langt ifra da. Du er ikke så tett oppi. Har liksom en avstand på kanskje to meter, men det hender vi tar noen i handa. Det er jo voksne mennesker da, og vi prøver å holde folk vekk fra bilen, de stjeler og sånne ting.

Conrad fortsetter med å fortelle at hans forventning om kontakt når de er ute i byene eller kjører rundt begrenses fordi de må snakke gjennom tolkene, og de er det lederne som bruker, så de blir stort sett stående og se på. Han henter opp et annet eksempel på et inntrykk som ikke har stemt med hans forventninger. Han beskriver et samfunn som er mye råere enn han hadde forventet, et samfunn som på grunn av kampen for å overleve ikke har noen plass til etikk, og han gir uttrykk for en forståelse for at det må være slik. Som eksempel kontrasterer han til en kritikk av livet hjemme i Norge der han sier at vi jo har svært god mulighet til å leve etisk, men mange gjør det ikke likevel. Han bruker et bilde av barn i Afghanistan når han skal gjøre sitt resonnement tydelig for meg:

Ungene her er jo mye råere, da, fordi jeg tror de kjeder seg når de ikke har så mye å gjøre for eksempel Playstation og sånn som vi har hjemme. Så får de heller utslipp litt annerledes, kaster stein eller at de banker hverandre og sånne ting. Så, ja det er et mye råere land enn jeg trodde. Men som jeg sa, de vet hvordan de skal overleve, de kan det ganske greit.

Etter min oppfatning kan det i det Conrad forteller om etikk virke som at han har satt seg fast i et paradigme om at afghanerne er et rått og litt skurkete folk. Mitt inntrykk av Conrad er slik at jeg finner denne sekvensen i intervjuet litt fremmed.

⁹ Slike sprang mellom spørsmålene er for øvrig mer det normale enn det unntaksvis hos alle informantene, noe som fører til at analysetemaene i noen grad flettes inn i hverandre. Dette anser jeg som naturlig siden intervjuet er relativt ustrukturert og spørsmålene ofte grenser opp mot hverandre

Dag har først og fremst betenkeligheter i forbindelse med QRF-ens utvidede operasjonsområde når jeg spør ham om hvilke forventninger han har før avreise. De har hørt mye om Texasforhold i Kandahar- området der ISAF utsettes for angrep fra Talibanstyrker helt opp til tropps størrelse med støtte av BK. Det virker ikke som at Dag har særlig lyst til å være med på det. Samtidig beskriver han det på en slik måte at det virker som at de, på grunn av en anmodning fra britene, ganske sikkert vil bli sendt på oppdrag til Sør-Afghanistan. Han snakker om at det vil bli vanskelig første gang, men at han sikkert blir vant til det. ”Jeg må jo gjøre jobben min”, sier han. Når jeg spør om hva slags forventninger han har til en situasjon som han ser for seg at han kan møte i Kandahar beskriver han at han forutsetter at han tenker klart og ikke fryser fast og at han ville blitt skuffet over seg selv dersom han ikke mestret en slik situasjon. Denne forventningen har han også til sine kamerater, han har ikke lyst til å være den eneste som ikke fryser til. Han forteller at han tror at de er så godt trent at de vil klare å gjennomføre slike vanskelige oppdrag, og han legger vekt på at han stoler hundre prosent på de andre.

Når jeg spør om andre forventninger som ikke dreier seg om situasjonen i Sør-Afghanistan blir han litt mer det jeg opplever som svevende og tar litt tilfeldig opp utfordringer med å leve sammen 24-7. Det kan nok bli litt vanskelig sier han, først og fremst på grunn av varmen, men også dersom de utsettes for psykisk press over lang tid på grunn av hardt arbeid. Han forteller at han tror systemet med rullering av beredskap skal sikre at de får nødvendig tid til å slappe av. Dags fortellinger om forventninger strekker seg ikke ut over dette, og når vi møtes i Afghanistan til andre intervju svarer han også ganske kort når jeg spør om det har vært samsvar mellom forventninger og opplevelser. Sør-Afghanistan er denne gangen ikke et tema. Den utryggheten som jeg syntes å føle hos Dag under intervjuet hjemme er ikke lenger til stede. Det var ingen av de jeg snakket med, verken blant informantene eller de offiserene jeg hadde uformelle samtaler med utenom, som ga noe som helst uttrykk for at de trodde at de kanskje ville bli sendt til Sør-Afghanistan i løpet av kontingenten. Som jeg har nevnt flere steder tidligere har flere gitt uttrykk for en viss frustrasjon i forbindelse med den politiske avgjørelsen om å ikke sende norske styrker til sør. En observasjon som i alle fall teoretisk sett kan ha relevans kan være at flere ga uttrykk for en viss engstelse i forbindelse med dette under oppsetningsperioden siden det da ble fremstilt som svært aktuelt. I ettertid når alle har fått visshet om at det ikke er aktuelt kan man lettere snu denne engstelsen om kanskje å måtte dra til en frustrasjon for at man *ikke* får dra.

Erik starter med å fortelle om forventninger til tjenesten inne i leiren i Afghanistan. Som nevnt tidligere henger spørsmålet om hvorfor reise på mange måter sammen med spørsmålet om forventninger. Det skaper glidende overganger mellom de to temaene, så også hos Erik. Han har

en forventning om at de kommer til å tilbringe mye tid i leiren, og at det kommer til å bli en; ”kjipere versjon av tjenesten i en norsk leir”. Han forventer sterke restriksjoner på tjenesten eksempelvis med hensyn til bevegelsesfrihet, og helsemessige begrensninger på grunn av varmen og vannmangel. Han tror likevel de får anledning til å trene på de ekstreme tilfellene de kan komme til å møte, og nevner som flere av informantene har gjort, hendelsen i Meymaneh i februar 2006. I denne sammenhengen kommer Erik inn på de oppdragene han forventer, og er svært tydelig på at han ikke forventer at det skal bli så mye *action*. Han ser for seg at de kan bli flydd ut til sikringsoppdrag der de eksempelvis skal sikre ANP under en arrestasjon, og at de ikke nødvendigvis får noe inntrykk av noen fiendtlighet i situasjonen fordi de har for stor fysisk avstand til det som skjer. Det geografiske området de skal dekke beskriver han som like stort som Vest-Europa.

Når jeg spør om andre typer forventninger tar Erik igjen opp livet innenfor gjerdet. Han bruker ord som hyggelig, sterkt samhold, isolert samfunn og sier at han kan se for seg at det kan utvikle seg en form for ghettofisering, og at dette kan medføre uheldige konsekvenser:

Det verst tenkelige er at det kan vokse ut en voldsom oss-de mentalitet av dette. Du kan si at til en viss grad kan det jo sies å være en fordel med tanke på de oppdragene vi ekstremt sett kan bli satt til å løse. Jeg tenker på hvordan en vanlig norsk soldat reagerer på å måtte bruke fysisk makt mot andre mennesker og skade de. Det er kanskje litt kynisk å si det på den måten, men jeg ser fordeler med den tankegangen når du tenker et militært oppdrag, selv om det er moralsk forkastelig. Men du kan si at det kan jo også bli et problem, hvis man ikke er i stand til å ha en normal kontakt med lokalbefolkningen som går på å tenke på de som likemennesker.

Erik fortsetter å snakke om oss-de eller ut- og inn gruppe mekanismer, men kommer mer inn på de stigmatiserende effektene av slik tenkning. I den forbindelse viser jeg til diskusjonen i forbindelse med språkform og fare for stigmatisering og lar Erik bidra til denne diskusjonen:

Jeg må si at jeg har tenkt litt mye på dette. Det blir vanskelig, tror jeg. Vi kommer jo til å ha begrenset kontakt med lokalbefolkningen bortsett fra i ren oppdragsløsning. Jeg går ut i fra at jeg faktisk kommer til å oppleve at lokalbefolkningen omtales i lite fordelaktige vendinger. Det er noe som skjer i alle kontingenter, så vidt jeg har forstått, at man får en voldsom oss-de mentalitet. Man får gjerne et kultursjokk når man kommer dit og får kanskje en følelse av forakt mot de fordi de er så forskjellige fra oss. Det kommer så kjapt på og så brått og det blir så voldsomt. Også fordi vi er en så homogen gruppe, soldater fra Norge som drar ut i et fremmed land. Jeg tror det kommer til å skje, og jeg tror det er viktig å slå ned på det, både oss soldater og befal. Jeg tror det kommer til å bli vanskelig å slå ned på det, det blir lett å bare la seg rive med og at det bygger på seg og at man etter hvert bryter litt grenser om hvordan man tenker om andre mennesker. Jeg tror det er sinnsykt viktig å være bevisst på det og det er mulig vi ikke har hatt nok opplæring i å bli bevisst, at det bare antas at siden vi er norske soldater så trenger vi bare å tenke.

Under intervjuet i Afghanistan innleder Erik sitt svar på om forventningene hans har stemt med å fortelle at han hadde en viss forventning om å bli angrepet. I datamaterialet fra første intervju snakker han ikke om dette i forbindelse med det konkrete spørsmålet om forventninger. Jeg har

likevel ingen grunn til å tro at han dermed ikke har hatt en slik forventning. Tvert om vil jeg hevde at denne forventningen har ligget som en ikke artikulert grunnforutsetning for ham hele tiden. At han velger å bruke denne forventningen som et konkret eksempel på at forventninger har blitt oppfylt kan være tilfeldig, eller den kan være knyttet opp til en spesiell opplevelse. I dette tilfelle vil jeg anta at det er knyttet til en opplevelse fordi han følger opp forventningen med en historie om en håndgranateksplosjon som skjedde mens avdelingen var på oppdrag for å støtte den tyske PRT'en i byen Konduz. Episoden ble på et tidspunkt vurdert som et mulig angrep og Erik beskriver det som en opplevelse med høyt adrenalin og årvåkenhet. Han forteller om effekten av drill og trening og sier at slik han så det fungerte alt som det skulle. Samtidig forteller han om at han i løpet av hendelsesforløpet tenkte på at han nå kunne komme til å måtte skyte et menneske. Han sier at han følte at han avklarte dette med seg selv, og følte seg klar til å skyte dersom dette ble nødvendig. Det skjedde imidlertid ikke noe annet. De fant ikke ut hva som skjedde bortsett fra at en håndgranat detonerte bak en mur. De fant heller ikke ut hvem det var, og antok at personen stakk av.

Erik forteller videre om en forventning om å se fattigdom og elendighet. Dette har han sett en del av, selv om han beskriver at det ikke er en sultkatastrofe i Afghanistan på tross av det har vært et dårlig år. Folk er ikke desperate sier han, og forteller at han synes afghanerne bærer sin fattigdom med verdighet. Han nevner flere ganger at han synes afghanerne er et verdig og stolt folk. Selv i situasjoner der ungene tigger på gata eller mannfolk kjemper om tomhylsene på skytebanen viser de stolthet sier Erik.

Fredrik velger å gå ganske bredt ut når han skal svare på et spørsmål om forventninger, og forteller at han har hatt tanker om alt fra ett ytterpunkt der barna vinker til dem idet de kjører forbi til ett annet der de blir beskyttet. Begge er relevante sier han. Spenningsmessig tenker han først og fremst på tilfeller der det går galt, og på hvordan han og de andre vil mestre en slik situasjon. Han ser for seg kaotiske situasjoner og stiller spørsmål til den trening og opplæring de har fått:

I mine øyne er vi ikke godt nok trent, men det er jo min oppfatning. Vi burde egentlig hatt nok tid men det har bare sklidd ut. Men så er det mange som sier at dere er jo en av de beste avdelingene som har vært satt opp. Mange som har vært ute før sier det er kjempebra. Andre sier at det er et dårlig nivå. Jeg tror godt vi kunne hatt lenger oppsetningsperiode og litt mer fokus på alvor for å få folk litt mer på hugget. Treningsmessig så er det jo sånn at hvis de sier at vi skal reise ned til sør så begynner jo folk å gi litt mer innsats. Men det er jo mange også som viser god innsats nå også.

Fredrik gir som Erik uttrykk for at han har tenkt mye på det å kanskje måtte ta et annet menneskes liv. Han beskriver at dette må være svært vanskelig, alle mennesker er jo verdt like mye. Likevel sier han, av og til kan det være eneste løsningen. I et slik tilfelle mener han at han kunne gjort det. Som eksempel bruker Fredrik medierte inntrykk fra film i det han beskriver en film som heter *Tears of the sun*. Denne filmen, forteller han, har handling fra Afrika og han beskriver en rå milits som voldtar og tilslutt må skytes ned fordi det ikke finnes andre muligheter til å stanse dem. Fredrik forteller at han er usikker på hvordan det ville påvirke han på lang sikt å ta liv. Han kjenner til flere eldre som har vært i en slik sammenheng som han tenker seg og har tatt liv. De har det med seg hele tiden, sier han.

Når han går over til å prate om livet utenom tjenesten blir han atskillig mindre alvorlig. Han beskriver som flere av de andre en forventning om et tett og godt samhold blant soldatene. På et punkt skiller han seg dog litt fra de andre, han beskriver det som en spennende forventning å bli bedre kjent med NATO som organisasjon og soldater fra mange land. Han tror at han selv vil mestre det tette livet greit, det er mye opp til en selv. Han synes avdelingen fungerer bra sosialt, og sier at det er ikke alle som gjør det. Han forteller om kjente som er i Afghanistan på det tidspunktet intervjuet foregår som sliter med personalkonflikter. Jeg spør ham om han får mye forskjellige tilbakemeldinger nedenfra, og han bekrefter dette:

Jeg har en del venner der nede som jeg snakker med og det er verdifullt. Etter hvert får vi høre mye av det samme her hjemme, men av de får jeg høre sånne småting som man glemmer å spørre om her hvis man treffer folk som har vært der nede. Det blir ofte at ting kommer sånn på sparket og sånne ting som når man er på skytebanen og nesten må skyte etter afghanerne som plukker tomhylser for å få de vekk og få gjennomført treninga, de er jo verdifulle for dem. Eller som når de har spist Drytech i flere uker. Det er sånne småting du får da. Ting som jeg føler er verdifullt for å danne deg et bilde av situasjon der nede.

Det kan være at Fredrik gjennom sine kilder kan få god og riktig informasjon, men det kan også være at han via sine venner arver stigmaer og uønskede holdninger.

Gunnars tendens til å svare raskt og med det jeg oppfatter som et lett sinn på spørsmål gjør seg også gjeldende i spørsmålet om forventninger. Han innleder med å si at han forventer å se fattigdom og nød, og regner med at det kan bli vanskelig. Særlig kan dette bli vanskelig der de bare må kjøre forbi når de eksempelvis ser en situasjon der noen trenger hjelp. Dette er situasjoner han både forventer og føler seg forberedt på. De har snakket mye om dette, og blitt opplyst at det ikke er deres jobb å gjøre noe i slike situasjoner, unntatt der liv står på spill. Jeg oppfatter en formulering ”liv står på spill” som et kriterium for inngripen som potensielt svært problematisk. Hva betyr det at ”liv står på spill”? Hvordan kan man gjøre en vurdering av en

situasjon samtidig som man kjører forbi i bil? Hva kan man se for seg skje på et senere tidspunkt med de soldatene som valgte å kjøre forbi og kanskje senere fikk høre at for eksempel et barn døde som et resultat av en hendelse som de i øyeblikket vurderte som ikke tilstrekkelig livstruende? Jeg velger å ikke gå nærmere inn på disse spørsmålene her, men vil likevel si at en bevissthet omkring mulige konsekvenser knyttet til slike problemstillinger finner jeg ikke hos Gunnar når temaet diskuteres, og for øvrig heller ikke hos de andre informantene. Innenfor dette område reflekterer Gunnar som eneste informant i første intervju over det som senere har blitt beskrevet som et hovedproblem for alle informantene i andre intervju; at han gjerne vil hjelpe til men ser for seg at han ikke får.

Jeg tror ikke det er noe særlig å se at kone eller barn blir slått og faktisk ikke kan gjøre noe. Når jeg ser sånn så har i alle fall jeg lyst til å gjøre noe, å hjelpe de som er undertrykket og ikke har så veldig god sjanse til å beskytte seg selv. Det er jo også en av grunnene til at jeg har lyst til å dra nedover, å hjelpe folk som ikke har det så godt. Jeg regner med at vi kommer til å møte på noe sånt, men det er ikke vår jobb gjøre noe med det.

Gunnar fortsetter sin refleksjon rundt spørsmålet om forventninger med først å beskrive det han oppfatter som alvorlige situasjoner, for så å forsikre om at han kommer til å takle slike utfordringer på en god måte, for tilslutt å begrunne en slik forsikring. Et slik tilfelle er hjemlengsel: ”Det kan jo bli hjemlengsel, selvfølgelig kan det bli det. Det er noe jeg tror jeg skulle takle *veldig* bra. Det skal gå greit. Nå har ikke jeg noe kjæreste her så det...jeg slipper i alle fall at det blir noe problemer der. Det er jeg egentlig veldig glad for. Da kan jeg konsentrerer meg om det jeg skal gjøre der.” Et annet tilfelle er dersom det skulle oppstå sykdom i familien, der han først forteller at det kan skje, så går han videre til å beskrive at han sikkert får anledning til å reise hjem i et slikt tilfelle, for tilslutt å forsikre om at det vil han kun gjøre dersom han kunne gjøre det uten at det gikk på bekostning av støtten til laget.

Til slutt viser Gunnar seg igjen som en som fokuserer på å tenke positivt når han gjentar ønsket om å hjelpe til og håper de vil bli sett på som hjelpere. Han kommer nærmere inn på hva han tenker at det kommer til å innebære helt konkret når jeg spør ham om hvordan han egentlig kan få hjulpet noen hvis de for eksempel bare må kjøre forbi noen som trenger hjelp. Vi må vise en god holdning, det vil si være positive når vi går i gata og ikke holde oss for nesa selv om kloakken renner fritt og det lukter vondt, sier han, og vi må være positive og støttende til å bygge opp landet ved å vise ansikt. Igjen benytter han slik jeg ser det en måte å resonere på der han anerkjenner et problem (hvordan hjelpe til når man ikke kan gjøre noe) for så å beskrive hvordan det kan takles (ved å vise seg positiv). Min vurdering av et slik syn som Gunnar gir uttrykk for i

disse eksemplene er at det har svært mange gode sider, mange av oss kunne hatt godt av å skjelt til hans syn i slike sammenhenger. Samtidig er det, slik jeg ser det, et syn som er på grensen til å bli litt naivt.

Når vi treffes igjen i Afghanistan og jeg stiller spørsmålet om opplevelsene har stemt med forventningene svarer Gunnar bekreftende på det. Han forteller om en forventning om å se fattigdom og nød, og det har han sett. Når han har sagt dette presiserer han at mange av de fattige han har sett har vært blide likevel. Dernest presiserer han presiseringen og sier at det er likevel noen som har kastet stein på dem. Det har likevel generelt vært slik han hadde forventet, sier han. Når jeg spør mer direkte om det eksempelvis har vært mer eller mindre kjedelig enn forventet, sier han at det har vært kjedeligere. ”Det har vært mer kjedelig. Jeg hadde liksom ikke trodd at vi bare skulle bli sittende her da, trodde vi skulle ha mer å gjøre, mer vedlikehold og sånn”, sier han. Her får jeg et inntrykk av at svaret blir litt raskt og ønsker utdyping. Når jeg derfor igjen stiller et spørsmål som er ment å oppfattes som konkret men likevel er generelt; om han har opplevd noen situasjoner som han tenkte han ville oppleve, føler jeg at svaret blir mer gjennomtenkt:

Det har ikke vært så veldig mye sånn... vi har ikke hatt noen sånne, hva skal jeg si, harde påkjenninger. Vi har ikke vært ute for noen ulykker eller sånne ting. Det var noe jeg prøvde å forberede meg mentalt på, ikke sant, at vi kunne komme opp i sånt. At det kunne bli skyting borti her og at det kunne ligge strødd med folk. Bare forberede meg på det verste, men vi har ikke opplevd noe sånt. Jeg er liksom ikke skuffa over det, men samtidig så har vi jo gått uten at noe har skjedd og det er jo bra, men du har jo på en måte, vi er jo militære ikke sant. Det er ikke til å legge skjul på at litt *action*...men det viktigste er at alle kommer trygt hjem.
(...) Det er litt kjedelig at vi sitter tre tropper på QRF mens de sliter der nede. Vi drar ikke til Sør med mindre det er veldig ekstremt, vi skal holde oss i RC-Nord. Men når vi skulle til Meymaneh skulle vi til RC-Vest. Så tenker jeg liksom at hvis ikke det er ekstremt at andre allierte blir skutt, men at flommen var så ekstrem, selv om det var andre styrker som var nærmere. Jeg føler at det er litt feilprioritering. Det er vel slik at politikere hjemme ikke vil sende soldater til Sør, de er vel redd for at folk skal gå med og da må de svare for seg.

Her er Gunnar svært tydelig på at han opplever det som frustrerende at de ikke blir benyttet til å støtte det han kaller kolleger.

Mye nød, men ikke farlig.

I dette kapitlet reises problemstillinger omkring forventninger, og informantene spørres i første intervju om *hvilke situasjoner de kan forvente å møte* i Afghanistan, og siden i andre intervju om *disse forventningene har stemt* overens med opplevelsene. Et trekk ved informantenes svar på spørsmålene om forventninger og graden av forventningsoppfyllelse er de flytende grensene mellom disse og andre spørsmål. Dette gjør det vanskeligere å syntetisere entydige svar fra

datamaterialet, men tre funn er likevel ganske klare. (1) Først og fremst er mange av soldatenes forventninger til tjenesten i Afghanistan *knyttet til farer og risiko* av forskjellig karakter. I all hovedsak har disse forventningene ikke blitt oppfylt. (2) Dernest har soldatene klare og sterke forventninger om et *sosialt liv sammen med de andre soldatene*. Her er det stort samsvar mellom forventninger og opplevelser. (3) Ytterligere en forventning som er vanlig er forventningen om å *se elendighet og nød*. Dette har de sett mye av, i hovedsak på en enten fysisk eller mental avstand, og etter hvert bryr de seg mindre og mindre om det. I tillegg til disse tre funnene, fortelles det om andre forventninger som eksempelvis Conrads forventning om krangel mellom soldater eller Dags forventninger i forbindelse med QRF`ens utvidede mandatområde. Jeg vil se nærmere på de tre hovedfunnene, de enkeltstående forventningene berøres ikke det følgende.

(1) Alle informantene beskriver i første intervju en forventning om at de kommer til å oppleve skarpe situasjoner eller det flere kaller *action*, en forventning som ikke har blitt oppfylt og som de sier at de ikke engang har vært i nærheten av. Innholdet i disse begrepene er noe forskjellig, men for de fleste innebærer begrepene en eller annen tanke om at de kan komme til å bli beskutt. I tilknytning til dette funnet oppfatter jeg et tilsynelatende sterkt behov for å forklare eller begrunne disse forventningene. Forklaringene arter seg som en demping av alvorret eller styrken i forventningen. Denne dempingen kommer gjerne rett etter at forventningen er artikulert, noen eksempler er: Arne når han går fra beskutt til å høre skudd i det fjerne. Bent som sier man blir utslitt etter ti minutter, men bare til man blir vant til det. Dag når han snakker om angrep fra Taliban og faren for å fryse til, som han ikke tror vil skje. En slik beroligelse av andre kan være motivert av enkelte beskrivelser av at de har møtt følelsesmessige reaksjoner som engstelse eller aggresjon når de har fortalt folk at de skal til Afghanistan og har blitt vant til å legge til en slags støtdemper når de snakker om det. En (underbevisst?) motivasjon for å berolige seg selv er naturlig der man ser for seg fare, slik eksempelvis Dag gjør i forbindelse med diskusjonen om Sør-Afghanistan. Et annet perspektiv på et tilsynelatende behov for å begrunne forventningene om skarpe situasjoner kan være et ønske om å skjule at man egentlig har lyst på *action*. At et ønske om *action* oppstår som et resultat av spenningsakkumulasjon mens man er i et konfliktområde (og kanskje er svært passive) er velkjent, blant annet sier informanten Terje (pseudonym) i *Skadeskutt Idealisme*: ”Mange av gutta som reiser ut, ønsker å skyte og bli skutt på. Det er en del av spenningen som driver dem. Men det er ikke noe det snakkes om” (Mæland 2004:46). En slik lyst snakker flere av informantene i denne studien om ved flere tilfeller både under første og andre intervju, samtidig som de presiserer at de egentlig forstår at det ikke er OK å for eksempel ønske å bli skutt på. Har man et ønske om *action* som ikke er basert på en akseptert grunn (langvarig kjedsomhet) og kanskje har en slik lyst *før* man drar ut, kan man

tenke seg at det oppstår en skamfølelse og et behov for å skjule dette. Det er kanskje ikke god latin å si at man vil reise ut for å oppleve *action*. Med Goffman kan man kalle disse begrunnelsene av forventning om og lyst på *action* for et *rituelt arbeid*. Når soldatene gir uttrykk for slike tanker skjer det en forrykking av harmonien på scenen, en harmoni som er knyttet til grunnmotivasjonen (idealisme og ønske om å hjelpe til). Dette må bearbeides slik at individets ønskede selv ikke forstyrres og man risikerer å bli oppfattet som en Rambo.

Dersom man ser dette i et forventningsteoretisk perspektiv vil en erkjennelse av at man har et slik ikke-akseptert (og umoralsk?) ønske kunne generere betydelig indre press mot individet selv, et press *mot* dette ønsket som man egentlig forstår er galt. Indre press som ikke kan forløses er uheldig, særlig i en slik sammenheng der ytre press kan bli stort og der midler til fatal voldsbruk er umiddelbart tilgjengelig.

(2) Det andre av de gjennomgående funnene er beskrivelsene av en forventning om et sterkt sosialt felleskap blant soldatene, selv om flere også snakker om utfordringer ved å bo tett sammen over lang tid. Denne spesifikke forventningen er kanskje den som i størst grad ser ut til å ha gått i oppfyllelse. Den ser samtidig ut til å være et bærende element i den overordnede oppfatningen om at forventningene samlet sett har stemt godt, og det er en bærende kraft i soldatenes anbefaling om å reise ut. Også blant de som under første intervju i noen grad fokuserte på de vanskelige sidene ved et tett felleskap, som Conrad og Erik, er det lite negativt å finne om livet blant gutta i leiren. Den allmenne oppfatning er at det ikke har vært noe særlig å sette fingeren på bortsett fra den form for ansvarsfraskrivelse eller roledistansering som Conrad beskriver om fiksing av telteglidelåser, og litt sløve kolleger som Fredrik snakker om. Etter å ha vært på besøk i leiren er det ikke vanskelig å forstå at trivselen i leiren har gode (fysiske) betingelser for vekst. Soldatene bor godt, spiser godt, har gode treningsmuligheter, utviklede velferdsordninger og så videre, slik Arne beskriver under kapittel 4: ”Det er jo en veldig grei jobb, da. Det er veldig lettvin, bor i telt, leverer vaska, får middagen servert”. Denne svært synlige og vektlagte korrelasjon mellom forventninger og opplevelser på det sosiale området ser ut til å spre seg til en tilsvarende følelse av korrelasjon mellom forventninger og opplevelser også på andre områder, eksempelvis forventningen om å hjelpe til (kanskje den største forventningen). Flere snakker om at de mener de har hjulpet til, selv om de ikke klarer å konkretisere det og ender med det litt problematiske begrepet tilstedeværelse, som Gunnar snakker om i kapittel 7: ”(...)være forberedt på at vi er her for å hjelpe, uten at jeg føler at vi har gjort så mye av det. (...) Kjøre rundt å vise tilstedeværelse, her er vi og sånne ting”. Spredningseffekten er dog skjør og ser ut til å sprekke opp når informantene utfordres til å tenke etter og se spesifikt på de enkelte sidene ved oppholdet i Afghanistan. Man kan si at soldatene blir strukket mellom to hester. Med Bauman heter den ene hesten *modernitetens ordensprosjekt*

og er av lynne svært nær en klassisk militær organisasjon, kjennetegnet av sitt strukturelle og diskursive ordensbehov. Foucaults soldat passer inn i rammen av modernitetens kjennetegn. Han er sterkt motivert til å opprettholde det rasjonelle, konservative bestående, og vil bli ulykkelig dersom han opplever et gap mellom dette og virkeligheten. Den andre hesten som trekker andre veien kan kalles *den postmoderne kunnskapssoldaten*. Slik Moskos beskriver ham (Erik har slike kjennetegn), er han kunnskapsrik og evner derfor å se ting i en større sammenheng. Han kan lettere leve med en situasjon som Dag beskriver i kapittel 4, at de faktisk er et sofakompani. I tillegg er hans egne motivasjoner fragmentert slik at han ikke har problem med at enkelte sider av livet er litt kjedelig. Jeg tror ikke at postmoderniteten har nådd inn i kjernen av Forsvaret og at Foucaults soldat er ut og Moskos` inn. Derved ser jeg behovet for *rituelt arbeid* også på dette feltet. Selvet i tråd med Foucault bringes i balanse ved å låne vellykkethet fra det sosiale til det operative.

(3) Forventningene fra første intervju om å se nød og elendighet har hos flere av informantene sterke farger, eksempelvis om barn som går barbert i snøen. Jeg oppfatter at det i historiene fra andre intervju formidles en forståelse for at Afghanistan er et u-land, men at soldatene egentlig ikke bryr seg lenger. Conrad gir uttrykk for dette i kapittel 6: ”At de oppfører seg sånn mot oss, enda som jeg har tenkt at vi kom jo hit ned for å hjelpe landet og så driter de bare i oss. Så da tenkte jeg at; ja, ja det er ikke rart de har det sånn da. De kan bare ha det sånn, altså du får jo et sånn bilde at du bare misliker dem” (se hele sitatet på side 57). Denne oppfatningen kan sies å representere en internalisering av et sett verdier og en tilpasning av *selvet* til en mandatbasert *manifest funksjon* som representeres av ISAFs oppdrag.¹⁰ Dersom man med Merton ser etter de *latente funksjoner* i kjølvannet av dette kan man se et omriss som kan knyttes til denne dalende/manglende interesse for den sosiale situasjonen i landet. En slik *latent funksjon* kan hevdes å ha en *ikke-intendert* og *dysfunksjonell* konsekvens som oppstår når det innenfor rammen av oppdraget etableres en praksis som beskriver om at QRF-styrken ikke skal hjelpe til direkte.¹¹ Med Bauman kan man si at utviklingen av negative holdninger skyter fart i dannelsen av *ut- og inngrupper* basert på en mandatfestet rasjonell, påtvunget *sosial avstand* til de fremmede (*den manifeste funksjonen*). Dette vil med sannsynlighet kunne medvirke til dannelse av fiendebilder og den illegitime bruken av makt som fremkommer i denne undersøkelsen (*latente funksjoner*).

¹⁰ Oppdragets formulering er: Gjennom PRT skal NATO etterstrebe følgende mål: Å hjelpe Afghanistan regjering å utvide og styrke sin myndighet. Å tilrettelegge for utviklingen av sikre og fredelige forhold i Afghanistans regioner samt å opprettholde forbindelse med lokale myndigheter. Så langt det er hensiktsmessig å støtte aktiviteter knyttet til sikkerhetsreformering og så langt man har kapasitet å tilrettelegge for gjenoppbygging. (Håndbok i styrkebeskyttelse, Landoperasjoner, Afghanistan 2006.)

¹¹ En policy om å hjelpe eller ikke for eksempel ved å dele ut mat er opp til den enkelte avdeling å vurdere. (Håndbok i styrkebeskyttelse, Landoperasjoner, Afghanistan 2006.)

6. Hvordan påvirker forventninger meg og situasjoner jeg møter?

I dette kapitlet spørres soldatene om hvordan forventninger påvirker en selv og de situasjonene en møter. Tre ting er sentralt i svarene deres. De forteller om vold mot lokalbefolkningen. De beskriver en fremvekst av negative holdninger til Afghanistan og afghanere. Til slutt snakker de om at de har opplevd svært lite.

Arne innleder sitt svar i første intervju med å fastslå at forventninger eller bilder man har med seg inn i en situasjon opplagt påvirker både situasjonen og individet. Når han har fastslått dette følger han opp med et spørsmål om det er riktig eller galt at forventninger skal ha en slik påvirkningskraft, og han svarer selv på dette med å si at han synes det er litt skummelt. Han gjør en kobling mellom det å ha en forventning og det å være forutinntatt. Det å være forutinntatt gir han uttrykk for at han synes er problematisk. ”Man kan reagere ut fra bildet i hodet, men burde egentlig reagert ut fra situasjonen, det er skummelt”, sier han. Han snakker videre om dannelsen av situasjonsbilder og sier at de har trent på alle mulige situasjoner, fra det verste til det snille. En del av hans forventninger sier han at han har med seg fra før men en del av dem, også de som han karakteriserer som gale, dannes også gjennom treningen og kan føre mye stygt med seg. ”Det kan fort bli sånn at man kan ha en forventning om at alle man møter er drittsekker eller fra Al Qaida eller Taliban”, sier han. Når jeg spør om han anser det som et problem og at mange vil tenke sånn sier han at han ikke tror det. Det har blitt vektlagt fra blant annet kompanisjefen at det er fred i Afghanistan og folk skal behandles og sees på deretter.

Å gjøre begrepene forventning og forutinntatt til synonyme slik Arne ser ut til å gjøre i sitt svar kan være en sammentrekning som kan ha uforutsette sider, sider som kan svekke distinksjonen mellom disse begrepene, som i denne konteksten eksempelvis kan handle om noe så avgjørende som å skille mellom en aktiv tro på at en kar tilhører Al Qaida, og det å ikke bli overrasket om en kar skulle vise seg å tilhøre Al Qaida. Denne distinksjonen er ikke intuitiv men kan ha stor betydning for hvordan man møter andre mennesker. Dette kommer jeg nærmere inn på i forbindelse med Bent.

Når jeg i andre intervju spør ham om han kan si at han har vært i situasjoner der en forventning har påvirket situasjonen eller ham selv på en eller annen måte blir Arne nølende. Han blander først sammen meningen med dette spørsmålet med tidligere spørsmål og forteller at han hadde forventet å komme opp i flere situasjoner enn han har. Når jeg reformulerer spørsmålet oppfatter han hva jeg mener og svarer at han ikke har vært opp i noen situasjoner i det hele tatt, og at han

egentlig ikke kan si noe om det. Han gjør likevel et forsøk på å finne noe, og forteller at når han er hjemme på leave så har han begynt å se inn i biler som han går forbi på en annen måte enn før, han liksom ser etter noe. Dette kaller han en påvirkning av ham selv, men legger til at det ikke er så mye at det er noen som merker det, og at han gjerne slutter å gjøre det etter noen dager hjemme. Ellers har det vært svært lite, sier han og forteller som de fleste andre informantene at han gjerne skulle opplevd litt spenning av og til, som for eksempel å bli sendt ut for å arrestere en kar med våpen. I en slik situasjon ville han hatt bilder på forhånd, forteller han, og det tror han ville vært bra.

Bent er i første intervju, i motsetning til Arne, svært usikker på hva han skal svare på et spørsmål om hvordan han tror at han som individ kan påvirkes av de ulike situasjonene som han har forventninger om å oppleve. Han gjør flere forsøk på å starte en tankerekke, men gir opp hver gang og sier at han ikke vet. Han kommer likevel frem til at han prøver å ha så lite forventninger som mulig, men at han likevel føler at han må tenke på at alt kan skje og forsøke å tenke på detaljer i slike potensielle hendelser. Dette gjør at han føler seg bedre forberedt og mer robust, sier han. Dersom man retter psykologen Osgoods lys mot Bent, ser det ut til at han definerer eller forstår begrepet forventning som noe annet enn kun en kognitiv prosess som produserer mentale bilder av fremtidige mulige situasjoner. I hans definisjon ser det ut til at en forventning inneholder det Osgood kaller et indre stimuli, her i betydning av et emosjonelt positivt element, noe han ser fram til. Eksempelvis sier han at han har en *forventning* om at han skal bli mer sosial og få gode venner blant soldatkameratene, men at han har *bilder* av skarpe situasjoner de kan komme opp i. Bents definisjon av forventning virker i så måte annerledes enn Arnes. Der Arne ser ut til å definere begrepet forventninger på en måte som beveger seg lang en aktiv/passiv-akse, kan det virke som at Bent forstår begrepet langs en positiv/negativ-akse.

Under andre intervju virker Bent mindre usikker på spørsmålet om og eventuelt hvordan forventninger har påvirket ham. Han forteller om noe som kan kalles brustne illusjoner, hans tanker om at afghanere er OK mennesker ser ut til å ha fått et skudd for baugen. Et eksempel på dette er hendelser fra skytebanen:

Når jeg kom i kontakt med lokalbefolkningen her, så er jo 80% av dette kontakt med hylseplukkerne oppi her. De er jo jævli masete, jeg vet ikke om dette er svaret du leter etter men jeg prøver å komme frem til et svar i alle fall. De er jævli masete og vil helst ikke høre på deg i det hele tatt og er egentlig bare generelt drittsekker. De gjør jo det for å få penger, for å overleve og da må de gjøre sånne ting som det og ikke høre på hva vi sier og bare ignorere oss totalt. Da må jo vi svare og får dem vekk og sånne ting. (...) Vi har afghanske skytebanevakter, ANP'ere som tar seg av den jobben og dem kan jo afghansk og de vet jo hvordan de skal får disse folkene vekk. Men så blir det så mange hylseplukkere at de ikke hører på disse to vaktene. Da er det jo vi som må gjøre det. Det må jo forventes når det er to mot 40-50-kanskje 60. Enkelte ganger er det så mange og da kan det gå ut av kontroll. De sniker seg inn overalt og vi får ikke gjort noe som helst egentlig, vi får ikke skutt og får ikke lært noe. Så vi må få dem vekk. Da holder det ofte å gå mot dem og si "kom deg vekk!" Men for eksempel her om dagen så ignorerte dem oss totalt og da var jeg på vakt oppe på en av haugene, for de var jo overalt, de har jo ikke respekt for noe så vi må jo se at det ikke er noen der. Da måtte kollegaen min gå så langt at han måtte sparke til, jeg skal ikke gå inn i detalj, men han måtte gå fysisk til mot disse folkene. Og de hørte fortsatt ikke på ham og han måtte bare fjerne en og en fysisk. Du må gjerne bare sparke til dem alt det du kan og bare røske dem ned og hit og dit. Da går dem litt på avstand.

Når jeg spør om hva Bent tenker om at han må sparke folk sier han at han i løpet av første uka skjønnte at dette kom til å skje, og han forteller at han skjønnte fort at ikke alle var positivt innstilt til at han var der. Han var forberedt på dette, sier han. Når jeg spør om han synes det er greit, sier han at han har forandret seg litt:

Jeg ser egentlig ikke noe problem i det lenger. Hadde det vært hjemme i Norge hadde jeg sikkert sett litt rart på dette. Jeg kan forstå at folk hjemme i kongeriket ikke kommer til å akseptere det hvis dem ser det på film eller noe annet lurt. Men det er bare sånn det er, du får ikke gjort noe med det. Det er sånn de vokser opp. Hvis du sier til et norsk barn; ikke plukk epler fra det treet så sier de greit, greit. Her driter de i det og du må slå dem halvt i hjel.

Litt senere tar han igjen opp det jeg forstår som en beskrivelse av en opplevd skuffelse og en legitimering av egen gryende antipati mot afghanere. Her dreier det seg ikke om skytebaneproblemer, men at lokalbefolkningen ikke liker ISAF og at mange vil ha dem ut. På dette området virker Bent litt uenig med tidligere standpunkt, under første intervju gir han uttrykk for at majoriteten synes det var fint å ha ISAF tilstede i Afghanistan og at kun noen få var negative:

Første gangen jeg opplevde at majoriteten var imot deg, det var ganske spesielt for vi forventer jo at de kan være litt sure og ikke se på deg og sånn, men vi forventa ikke at de skulle begynne å kaste ting inn i bilen. Vi hadde faktisk folk som kastet sølevann på toppsikreren min, en bøtte sølevann fra gata. Det var litt sånn; ok, kanskje vi må være litt på... og ikke vinke og se så dumme ut allikevel. Vi burde kanskje være litt mer nøytrale. Det er ikke så mye vi får gjort, og det tørker jo. Men godvilja skifter jo.

Han avslutter svaret sitt med å si at han har nullstilt seg, men ikke føler at han har forandret seg. Han ser at mannen banker kona og vel, vel, sånn er det her. Det er sånn det funker, sier han og han gir litt blaffen. Helt tilslutt trekker han en sammenligning med hvordan vi har det hjemme i Norge, og sier at vi skjønner egentlig ikke hvor bra vi har det.

Conrads svar på spørsmålet om forventningers påvirkning av situasjoner under første intervju er som Bents preget av en form for usikkerhet og nøling. Han leter etter gode eksempler, gjør forsøk og forkaster dem. Etter hvert kommer han fram til at forventninger i enkelte situasjoner kan være til hinder for løsning av et oppdrag, og han nevner at hvis man over litt tid (et par timer) får anledning til å bygge opp en redsel for en situasjon som man skal inn i, så kan det hende at man får lyst til å finne på en unnskyldning for å slippe. Som eksempel tenker han seg at styrken skal settes inn i et område med mye slåssing, og han ser for seg at han ikke har noe lyst til å gå ut av helikopteret når de lander. Han presiserer her at han selvsagt vil gjøre det, og at treningen har gjort det utenkelig å nekte. Han kommer så på et annet eksempel der forventninger kan påvirke utfallet av en situasjon og beskriver at dersom noe går helt fint hver gang, og så plutselig en gang ikke går fint, så vil forventningene som er dannet på grunn av alle gode erfaringer kunne føre til at man ikke mestrer det den ene gangen det ikke går så bra. Her gir Conrad uttrykk for at det kan være greit å ikke ha for mye forventninger til situasjoner.

Under andre intervju er Conrad mindre nølende når tilsvarende tema kommer opp. Han konstaterer raskt at de bildene han hadde før han dro til Afghanistan ikke har stemt overens med det han har opplevd. I likhet med Bent virker Conrad litt desillusjonert og skuffet over den måten de har blitt mottatt av lokalbefolkningen. Han hadde en oppfatning om at de fleste var positive til å ha dem der, men opplever det motsatte. I tillegg gir han i til dels sterke formuleringer uttrykk for at hans holdning til afghanere har endret seg i løpet av tiden i Afghanistan:

Jeg forventet ikke at folk skulle være som de er, så rå. Men etter hvert så får man det riktige bildet og da vet du hva du skal gjøre. De sa ikke hjemme at de er sleipe og at du må passe på og sånne ting. Jeg måtte snu meg om. Jeg ble påvirket og ble liksom sur på en måte, og litt irritert på selve folket. Blir litt sånn; faen i helvete, det her suger. At de oppfører seg sånn mot oss, enda som jeg har tenkt at vi kom jo hit ned for å hjelpe landet og så driter de bare i oss. Så da tenkte jeg at; ja, ja det er ikke rart de har det sånn da. De kan bare ha det sånn, altså du får jo et sånn bilde at du bare misliker dem. Du liker jo mye av befolkningen, men noen steder og noen ting så bare, det driter jeg i. Du mister litt av fokuset om at du skal hjelpe dette landet når du møter sånne mennesker, man blir litt demotivert. Du hadde et bilde av at det bare var noen få som var ute etter oss, Taliban og en del folk som drev med sitt, men så finner du ut at det er befolkningen også da. Det er ikke de fleste, men i visse områder, før når vi kom inn var det vink og nå er det steiner og spyting. Resultatet er at du blir mye mer forsiktig. Du gir ikke så mye av deg selv til befolkningen.

På dette tidspunktet spør jeg Conrad om han tror at dette vil påvirke hans måte å tenke på i et lenger perspektiv, om kanskje 2-3 år. Han begynner svaret med å fortelle om at han venner seg til å ikke ha så store forventninger, eksempelvis om flyet hjem kommer når det skal eller ikke.

De forventer ikke 100%, for å unngå å bli skuffet. Etter litt kommer han igjen inn på de endrede holdningene som er hans hovedbudskap:

Du får jo et dårlig bilde av et islamsk land; de er sleipe, pass på. Eksempel det med Muhammed tegningene, du får en forståelse av hvordan det faktisk er. De utnyttet den situasjonen. De kunne latt den gå men de sendte den videre til islamske land, du så jo Meymaneh angrepet og sånne ting. De utnytter det mest mulig sånn at politikere blir redde og holder seg unna. Man legger merke til at, altså, muslimer er sleipe da. Det er i hvert fall det inntrykket man får og har lært. At de kommer fra et sted der de må være sleipe for å overleve og de gjør alt for å komme seg oppover og få utnyttet situasjonen maksimalt og det er de veldig flinke til. Veldig flinke til. Når du skal ned å prute så er det et skuespill alt sammen.

Til slutt sier Conrad at det på mange måter hadde vært best å ikke ha noen bilder i det hele tatt, men heller møte de enkelte situasjonene med blanke ark. Unntatt fra dette er de rent militære tingene som det er nødvendig å ha bilder av. Her er det litt uklart for meg hva han mener, og når jeg ber ham presisere, sier han at for å fungere best mulig blant de lokale hadde det vært best om de ble fortalt hvordan det virkelig var. Men siden de ikke kan skrive i lærebøkene hjemme at afghanerne er sleipe er det bedre å ikke si noen ting, slik at de er blanke.

Dag ser som flere av informantene ut til å oppleve spørsmål omkring forventninger og disses eventuelle påvirkning av seg selv eller situasjoner som vanskelige, særlig virker det slik under første intervju som ikke er erfaringsbasert. Det kan virke som at det styrker evnen til å vurdere forventningsproblematikk dersom man har erfaringer som kan sette spørsmålene i relieff.

Dag er nølende men innleder sitt svar med å snakke om forventninger til hvordan opplevelser av skarpe situasjoner kan påvirke ham. ”Det er ikke gitt at man får psykiske problemer av det”, sier han. Han har flere kjente som har opplevd slike ting, men som ikke har tatt noen skade. ”Man kan nok bli litt nedkjørt i en periode, eksempelvis hvis du får en AK-pipe stukket opp i trynet”. Han forteller at man gjerne utvikler et fiendebilde av en med tørkle på hodet og håndgranater i hendene, og selv om denne personen sikkert har en grunn til å gjøre som han gjør, så har Dag en forventning til seg selv at han kunne skyte uten problem dersom han kom opp i en situasjon der han ble siktet på. Han tror ikke at det ville bli vanskelig, men tenker at dersom han skulle fryse til ville kameraten ved siden av ham kunne skyte, og motsatt. ”Hvis vi møter aggressive folk, har vi lært at vi må være aggressive selv, og slå det ned”, sier han.

Dag er i sine svar ofte opptatt av å vinkle de vanskelige og kritiske svarene til en positiv avslutning, så også i dette tilfelle. Han beskriver at han ikke tror så mange har noe imot ISAF, og at det kanskje ville være mulig å identifisere de som har det gjennom kommunikasjon eller kroppsspråket. Når jeg spør om forventninger kan gjøre at han tenker eller reagerer annerledes enn dersom han ikke hadde hatt forventninger, svarer han raskt at det selvsagt kan det. Han

begrunner svaret på en logisk måte med at det er nettopp derfor de trener på de forventede scenarier; for å skape de rette forventninger hos soldatene til de enkelte situasjoner:

Jeg kom jo ned hit med den *worst case* innstillingen at det kom til å smelle, og det har kanskje gjort meg litt mer obs, det virker jo litt avskrekkende på eventuell Taliban. Hvis du kom hit ned uten forventninger, da er det noe galt! Du kan ikke dra hit ned med våpen og greier, på ferie eller skaffe penger. Du må gjerne ha bilder av hva som skjer. Jeg fikk mange gode bilder av sersjanten under førstegangstjenesten som hadde vært ute flere ganger.¹²

På spørsmål om hvordan det ville være dersom bildene som sersjanten gav ham ikke stemmer, sier han at gale bilder likevel ville være bedre enn å ikke ha noen bilder. Her viser Dag et helt motsatt syn enn eksempelvis Conrad. Jeg spør om det er bedre å ha med seg litt for tøffe bilder enn litt for myke:

Ja, naturligvis. Er du i Norge under oppsetning og får høre at; nei, vi har ikke skutt ett skudd vi. Vi har bare gått med hendene i lomma. Da blir det litt sånn, ja, ja, da er ikke trening så viktig da. Da slakker du på kravene og når det plutselig skjer noe da så. Det er jo en løgn, men verden går ikke rundt uten det.

Når vi går over til å snakke om andre ting enn de rent militære og potensielt farlige situasjonene, som varmen, maten, savn og slike ting ser det ut til at Dag har en litt annen oppfatning.

Eksempelvis forteller han her at han tror at en forventning om varmen kan føre til at opplevelsen blir verre enn dersom han ikke hadde hørt om varmen og derfor ikke hadde noen bilder av det.

Under andre intervju starter han med å fortelle at han ikke har vært oppe i noen som helst slags situasjoner og at spørsmålet om forventninger og påvirkning derved egentlig ikke er relevant for ham. Det nærmeste han har vært sier han er en episode med en rød lastebil: ”Vi fikk melding om en rød *pick up* med miner i som vi skulle stoppe. Det var jo moro at vi fant den røde bilen med minene. Bare det at det var en sivil minerydder. Da var jeg jo nokså klar til å lade 12.7`en å heise i gang for å si det sånn.” Han forteller videre at han egentlig fra første gang de kjørte ut har vært veldig avslappet. Det eneste de følte var at de måtte slå om på en bryter når de kjørte ut av leiren fordi de da var mer utsatt.

Etter dette fokuserer Dag mye på frustrasjonen i forbindelse med Sør-Afghanistan som han også snakket om tidligere. Denne gangen er reservasjonene mot å reise helt fraværende. Han gir tvert om uttrykk for at han svært gjerne vil reise til Sør-Afghanistan. Det er pinlig å møte soldater fra andre land forteller han. Han hevder at det etter hans oppfatning ikke er behov for en QRF i Nord-Afghanistan overhodet, de har bare vært ute på ett oppdrag på flere måneder. Når

¹² Fra andre intervju.

jeg spør om denne manglende oppfyllelsen av en forventning om aktivitet har påvirket ham svarer han bekreftende på det:

Det har jo det. Jeg hadde jo trodd at en QRF skulle være mer ute og delaktig og påvirke selv om vi ikke har noe direkte ansvarsområde. Dette har vi jo ikke sett for fem flate øre. Dette har jo gjort meg mer grinete på ledelsen. Det har jo blitt sånn at vent, vent, vent. Og så blir det ingenting. Jeg er nesten litt flau over å sitte her og ikke gjøre noenting, mens gutta er nede i Sør og blir skutt på. Saken er at vi kan ikke bare sitte her, det er meningsløst, rett og slett.

Her opplever jeg at Dag på en måte motsier seg selv. Mens han tidligere forteller at gale forventninger er bedre enn ingen forventninger, gir han her uttrykk for en skuffelse over nettopp at han har fått bilder før avreise som ikke har stemt med virkeligheten. Han fremstiller denne gangen bildene som de blir presentert hjemme med en negativ klang og kaller dem blant annet for skrekkbilder.

Erik bruker ikke mye tid under første intervju på spørsmålet om forventningers påvirkning. Det han reflekterer over dreier seg i hovedsak om bevissthet. ”Forventninger påvirker alltid en situasjon og alltid individene som er i situasjonen, og for at det ikke skal bli for sterke påvirkninger, er det viktig å ikke gå ut fra at ting er sånn eller sånn uten videre”, hevder han (her gjør jeg en kontekstuell tolkning om at Erik med *for sterk* mener at de blir *feil*). For å belyse sitt standpunkt forteller han at dersom de (soldatene) har en forventning om at lokalbefolkningen de kommer til å møte er fiendtlig innstilt til ISAF, kan de komme til å møte dem på en unødvendig aggressiv måte. Dette ville han synes er svært uheldig. Han forteller at de har hatt flere samtaler med folk som har vært i Afghanistan før og at han føler at de hovedsakelig har fått det han oppfatter som god og riktig informasjon, men de har også fått noe som kan skape litt negative forventninger, noe han beskriver som uheldig. Senere, i Afghanistan under andre intervju, argumenterer han for så vidt mot dette synet og i avsnittet nedenfor snakker han om hvorfor det kan oppfattes som viktig og riktig å skape litt negative forventninger. Erik har stor tro på at han kan leve med sine forventninger uten å bli en slave av dem og tror at de gjennom felles fokus skal klare å huske at forventninger kun er forventninger.

Under andre intervju har Erik flere tanker om forventningers betydning for situasjoner og individer. Han innleder med en kraftig kritikk av det han mener er negative holdninger som oppstår i kjølvannet av at de har lite kontakt med lokalbefolkningen. Han sier at dette er med på å umenneskeliggjøre dem og fører til at soldatene utfører kritikkverdige handlinger. Som eksempel på en slik handling forteller han om soldater som har kastet vannflasker ut av bilvinduene når de kjørte forbi afghanere fordi de syntes det var morsomt å se at de sprang etter

og kjempet om flaskene. Dette ble det kraftig oppvask om, og det ble gjort klart fra ledelsen at slik gjør man ikke, noe Erik var glad for. Han forteller om nedarving av karakteristikk som hylsejalla, tørkelhue, jalla og tepperiddere og sier at slike ting kan spre dårlige holdninger og forsterke negative forventninger fra kontingent til kontingent. I denne forbindelsen er det han kommer inn på det som dreier seg om hvorvidt det er riktig å ha negative forventninger, noe jeg vil kalle et behov for å demonisere en potensiell fiende:

Folk oppfører seg generelt veldig høflig mot afghanere, det har aldri vært noe trakassering som jeg har sett av sivilbefolkning eller noe sânt som jeg har sett. Eller at folk har gjort noe, det har bare vært et par små episoder som har blitt slått ned på som ikke har vært av noen voldsomt dramatisk karakter. Det har vært litt små-ondskapsfullt, kanskje litt barnslig. Jeg tror likevel at folk ubevisst vrir holdningene i en negativ retning, at det fort blir sånn. Det går også litt på, kanskje den tonen man har i en kampavdeling. Man har det vippepunktet at samtidig som man er her for å hjelpe folk så må man se for seg at man har en fiende her, man har jo vært under angrep av befolkningen her. Det blir kanskje vanskelig å skille de to tingene. På ett sett så ønsker man å brutalisere folk (soldatene) litt da for man må være sikker på at folk vil skyte når man er under angrep og da er det veldig fristende tror jeg å umenneskeliggjøre folk litt ekstra og forberede folk på det. Det blir en veldig dualitet mellom det og å respektere folk for det de er her.

Et slik behov for å demonisere sivilbefolkning kan kanskje dukke opp i en kontekst der man befinner seg i et skjæringspunkt mellom på den ene siden krig og dens berettigelse og riktige handlinger i krig, og på den andre siden terrorisme som en form for illegitim krig som foregår i skyggen (Narveson i Regan 1993).

Erik forteller at han hadde forventninger om at det skulle hende mer, og på grunn av at det har skjedd svært lite synes han det er vanskelig å finne knagger å henge spørsmålet om forventningers påvirkning på. De tilfellene der det kunne vært aktuelt har enten ordrene vært så gode og klare at det ikke har vært rom for slik påvirkning, eller de har snakket gjennom det på forhånd og på den måten tatt høyde for de individuelle forventningers påvirkningsmulighet gjennom det.

Etter å ha beskrevet et par tilfeller av spytting og steinkasting som han sier at han ikke reagerte noe særlig på og hendelsen med granaten i Konduz, går han i stedet over til å snakke om det manglende innholdet i tjenesten og hvorfor han derfor ikke kan si mer om forventningers påvirkning av ham selv og situasjoner:

Det er ikke noe som skiller seg særlig ut her nede. Jeg oppdager ofte at jeg har vanskelig med å skille hendelser og tidspunkter fra hverandre for de er så uviktige at i det lange løp. Dagene er veldig like, de flyter veldig sammen. Jeg kan huske enkelte ting som spesielt landskap når vi har beveget oss gjennom det og sånn, og hvis biler har kjørt av veien og hendelsen i Konduz. Men alt i alt er det lite som har bitt seg fast i meg.

Men den generelle opplevelsen av Afghanistan sitter jo der. (...) Jeg hadde sett for meg mye kjedsomhet, men det har blitt mindre av det fordi jeg har klart å skape meg rutiner som sliter meg ut hver kveld, enten ved fysisk trening eller forberedelse og vedlikehold. Da har det blitt mindre tid til å kjede seg, men det er klart at det helt i bunnen, på grunn av en skuffelse over det man gjør her nede, oppleves en litt eksistensiell kjedsommelighet. Det tror jeg gjelder for mange, og som man ikke trodde skulle bli så dyp. Men jeg tror det hjalp å forvente at det skulle bli kjedelig, så jeg synes jeg har taklet det godt.

Til sist tar Erik opp det han kaller en skuffelse på grensen til litt bittert, det politiske spørsmålet om norsk tilstedeværelse i Afghanistan:

Min personlige rolle her har blitt så begrenset, folk gjør så lite og det vi gjør oppfattes av mange som meningsløst. Man vet på forhånd at ting ikke er noe i nærheten av det oppdraget sier heller. Sånn sett har kanskje de forventningene påvirket meg til en viss grad negativt. Samtidig har jeg fått en dypere forståelse av at det er en politisk holdning i Norge om at norske styrker kanskje i mindre grad skal involvere seg i krigføring enn man hadde forventet seg etter en tid i Forsvaret. Jeg tror mange i Forsvaret sitter med den oppfatning at Forsvaret kanskje ikke er villig til å ofre noen eller å drepe noen.

Fredrik viser under første intervju et ønske om og en vilje til å tenke positivt med hensyn til forventningers påvirkning av seg selv og eventuelle situasjoner han tenker at han kan komme til møte. Han innleder med å si at han forventer å møte fattige mennesker som likevel er snille, og han tror at dette vil påvirke ham til å stille spørsmål om det egentlig er så viktig å ha størst båt eller nyest bil i nabolaget hjemme. Han gir uttrykk for at han egentlig forventer at alle møter med lokalbefolkningen skal bli positive, bortsett fra dersom de skulle komme i kontakt med krigsherrer eller narkobaroner. Han trekker en sammenligning med historier han har hørt fra Kosovo der folk ikke var særlig glad i KFOR, men tror ikke han kommer til å oppleve lignende. Når jeg spør om det er mange som kommer hjem fra Afghanistan med en holdning lignende den han beskriver fra Kosovo svarer han:

Nei jeg har faktisk ikke møtt noen som sier det. De fleste kommer hjem med motsatt holdning, om at det var fine folk. De lever langt tilbake i tid samfunnsmessig men det var veldig fine og hyggelige folk da. Mange av de som mener det er de samme som har snakket om Kosovo, men her mener de det motsatte.

Han fortsetter med å si at de holdningene man har med seg preger de forventningene som man har med seg inn i en situasjon og de rollene man velger å ta, disse er ofte er avgjørende for hvordan ting går. Dette er et standpunkt som Fredrik i andre intervju vier mye oppmerksomhet og er til dels kritisk til.

Når jeg spør om han kan gi et konkret eksempel der ett sett forventninger gjør at man tar opp en spesiell rolle og reagerer på en spesiell måte, og ett annet sett forventninger som ville gjort at man tok opp andre roller og reagerte annerledes, svarer han på en måte som jeg oppfatter som gjennomgående for Fredrik; ”hvis vi går inn i en situasjon på en positiv måte, og møter noe negativt. Hva har vi da gjort som har dritti oss ut?” Etter dette følger han opp med å si at han kanskje hadde endret holdning dersom man møtte slike situasjoner ofte.

Under andre intervju svarer Fredrik at han synes bildet av lokalbefolkningen har stemt ganske godt med det han hadde forventet:

Møtene med de lokale er kanskje enda sterkere enn det jeg hadde forventet, med alle barna og det. Stort sett blir vi veldig godt mottatt, og når du har vært litt lenge inne i camp og kommer ut og vi ser barna vinker og løper etter bilen så føler man seg veldig velkommen. Det er i alle fall mitt inntrykk at de er veldig glad for at vi er her. Samtidig er det jo gjestfriheten og te-besøkene og sånn.

Han kommer deretter inn på hendelser fra skytebanen, og forteller at det er ikke alt som er like OK:

Det er jo dette med skytebanen og det med, ja det er jo et fynavn TMBN døpte dem og som henger igjen da, hylsejallaen. For et par dager siden når vi var på skytebanen hadde vi glemt å ta med skytebanevakter som skal holde disse unna. Da får du det sånn at du må liksom banke de litt, og slå og denge de litt for å vise at, OK, dere holder dere her til vi er ferdig da. Ellers er det jo farlig for dem også, hvis de skal løpe rundt når vi skyter. Og det gjør de jo, for det betyr så mye for dem. Det blir liksom en vanskelig situasjon fordi du skjønner jo hvorfor de plukker hylser. Det er jo for å overleve, og du har jo ikke lyst til å skade dem eller være slem mot dem, de er jo egentlig snille folk. Men så må du da. Vi klarer å jage dem men det er en uvant situasjon for oss. Du får liksom litt sånn syn som man har hjemme om å gjøre noe dritt eller være snill og grei. Du må jo lage litt skuespill så det ser verre ut enn det er. Du trenger jo ikke å banke fyren skikkelig, bare slenge og herje litt med ham. Det er jo en terskel når du må gjøre det første gang. Du har jo ikke lyst til å gjøre det, men de skjønner jo ikke norsk når vi ber dem stå bak der og vente. Da må du jo bare løpe ned og denge ham litt, men det er jo ikke snakk om å skade folk. De skjønner det, og det er egentlig måten å gjøre det på.

Fredrik snakker om at dette dreier seg om moralske spørsmål og gjentar at de lokale som kommer ut på skytebanen ikke gjør noe galt. Slike situasjoner som han beskriver som ting han ikke har lyst til å gjøre men må gjøre likevel har han vært forberedt på å møte og han forteller at han synes det er vanskelig og at han tenkte mye på dette før han reiste ut. Han nevner lignende eksempler fra flyplassen i Meymaneh og hendelser rundt bilen når de er ute og kjører der de også må bruke fysisk makt overfor lokalbefolkningen. ”Vi må gjøre det ellers får de ikke respekt for oss, og bare kaster stein og sanne ting. Vi løper etter og får vi tak i dem gir vi et fik, eller hvis det er en unge tar vi ham med og gir ham til en voksen” sier han.

Etter dette går Fredrik over til å snakke om at han hadde forventninger om at ting skulle ”gå i orden” internt i avdelingen, men at det ikke gjør det. Han forteller om fremveksten av en ukultur og en opplevelse av dalende holdninger. Særlig har han blitt litt skuffet over at lagførere ikke opprettholder en standard som han mener er nødvendig for å kunne kalle seg en profesjonell avdeling. Han gir eksempler på lagførere som kaller lokalbefolkningen for apekatter og påpeker hvordan dette sprer dårlige holdninger nedover i systemet. Han forteller også om soldater som gjør et poeng av å ikke rydde og synes det er kult å ha det rotete, og som et resultat av dette mister ting. Dette har ikke svart til forventningene sier han og antyder et problem med seleksjon av mannskaper, slik han også har gjort tidligere.

Gunnar er i likhet med flere av informantene litt usikker på hva han skal svare når jeg under første intervju spør om han tenker at han vil bli påvirket av situasjoner han kan komme til å møte. Han forteller at han synes det er vanskelig å si, men tror at treningen og opplæringen i å tenke *worst case* vil gjøre at det går bra. Det er et viktig element i den forberedende trening å alltid ha et fokus på *worst case*. ”Hvis du forventer elendighet, blir du ikke overrasket når du møter det, og du håndterer det bedre” sier han. Når jeg spør om dette kan slå andre veien, og om en skepsis til en situasjon kan gjøre at man løser den dårligere, svarer han at det kan den selvsagt. Han forteller at hvis han hadde trodd at alle med langt skjegg var skumle, så ville han antakelig blitt skremt når han møtte en slik. Slik er det heldigvis ikke, sier han.

Gunnar fortsetter med å resonnerer rundt hvordan han kan komme til å oppleve å se vonde og vanskelige ting som mennesker i nød og fattige barn og så videre. Han sier at det er en mulighet for å bli påvirket av dette, men etter litt kommer han fram til at han tror han vil håndtere dette bra. Han forteller at han er sterk psykisk og vektlegger igjen verdien av treningen de har vært gjennom.

Gunnar vender deretter tilbake til en oppfatning om at fokus på *worst case* er det best egnede. Han gir eksempler på hvordan de har trent å se etter *roadsides* der det for eksempel er mye søppel, nylig gravd, unormalt lite folk og så videre. Når jeg tar opp konflikten mellom aspektene; mannen med skjegget og *worst case* fokuset, beskriver han hvordan en grunnleggende positiv oppfatning av menneskene sammen med en aktpågivenhet vil sørge for at det går greit. Han trekker frem informasjon fra venner og hvordan de har beskrevet lokalbefolkningen:

Det inntrykket jeg har fått generelt av afghanere da er at de er hyggelige og sosiale og imøtekommende og at de gladelig deler av det lille de har. Så jeg har egentlig fått et inntrykk av at de fleste afghanere er veldig hyggelige personer selv om de har skjegg og hatt. Men man må jo samtidig være på vakt. Hvis man blir for godtroende kan du si så kan det fort bli farlig. Det finnes jo de som er ute etter å skade oss.

Til dette sier han at dersom de får en følelse av å være ønsket og at de føler seg godt mottatt når de kjører inn i en landsby, vil de også være mer imøtekommende. Samme vil det være dersom de føler seg uønsket, da tenker han at de vil være mindre imøtekommende. ”Jeg blir negativ hvis de ikke respekterer meg, det går begge veier” sier han. Når jeg spør om det kan hende at de feilaktig føler seg uvelkomne, men at de egentlig er velkomne, og om da *worst case* fokuset kan ha feilet, sier han seg enig i at det kan skje.

Under andre intervju er Gunnar igjen litt nølende på spørsmålet om forventninger kan ha påvirket ham. Han forteller at det meste har vært som han hadde forventet. Han trekker likevel fram et eksempel der han føler at han har blitt påvirket. De ble ved et tilfelle satt i alarmberedskap i forbindelse med en hendelse. Under forberedelsene til uttrykning beskriver han at han følte seg helt klar og helt sikker på at han ville kunne skyte dersom det var nødvendig, og han beskriver det som ”en enorm *boost* av selvtilliten”. Særlig i begynnelsen av kontingenten forteller han at han av og til følte seg litt usikker. Nå slipper han *guarden* mer og er ikke så på hele tiden. Samtidig holder de høy beredskap, noe som dessverre ikke er tilfelle i alle lagene, sier han. ”Når de er ute å kjører er MG`en vår klar hele tiden, mens noen lar den henge slapt ned”. Når jeg spør om situasjonene han har opplevd hadde vært annerledes dersom han ikke hadde hatt bilder når han gikk inn i dem, svarer han raskt og sikkert at det er utvilsomt. Som eksempel nevner han igjen kameratenes informasjon, og sier at dersom han ikke hadde hatt bilder av ventingen og kjedsomheten, tror han at han ville blitt svært skuffet. Han fortsetter med å fortelle om flommen i Meymaneh (omtalt tidligere) og hvordan de fikk mentale bilder av ledelsen for å forberede seg når de skulle reise dit. Disse bildene beskriver han som lik som flyter i gatene og mye død og stygge syn. Når jeg spør om hvordan disse bildene stemte, forteller han at de ikke så noen ting og heller ikke hørte om noen som hadde sett noe. Han fastholder likevel verdien av å ha bilder når man skal inn i en situasjon: ”Jeg tror det er veldig negativt å komme inn med blanke ark kontra å komme inn med noen bilder. For å sammenligne, det blir jo litt som å komme til en prøve på skolen uten å ha lest i forhold til å ha lest så du vet en del”. Når jeg spør om hvordan det er hvis du skal ha engelskprøve og har lest til tyskprøve, sier han at det er enda dummere enn å komme med blanke ark. Her gjør altså Gunnar en presisering av viktigheten av riktig informasjon, og han følger opp med å si at det får de. Her er jeg litt sokratisk og følger opp med Meymaneh informasjonen som viste seg å være feil. Gunnar fastholder likevel at noe av informasjonen var riktig, og peker på den delen som dreide seg om eskorte av VIP`er. ”det var jo både positivt og negativt slik det gikk. Det negative var at vi fikk ikke hjulpet de vi skulle, det positive var at vi slapp å se mye elendighet, det er jo sjelden kult å se det” avslutter han.

Påvirkning i ubevisste og uønskede retninger

Spørsmålet om *hvordan forventninger påvirker en selv og de situasjonene en møter* som drøftes og oppsummeres i dette kapitlet representerte en teoretisk nøtt for informantene under intervjuene. I tillegg til å være mer abstrakt enn mange av de andre spørsmålene, var dette spørsmålet på en måte toleddet. Først måtte informantene ta stilling til begrepet forventninger og skape seg et bilde av en forventning. Deretter måtte de vurdere hvordan dette eventuelle bildet kunne påvirke dem. Dette tror jeg var årsaken til en viss usikkerhet og nøling hos flere av informantene under denne sekvensen. Nølingen i forbindelse med det abstrakte i temaet *kan* også være et uttrykk for at de ikke vet hva de skal si fordi de ikke føler seg i stand til å produsere mentale bilder (det er vanskelig å spå, særlig om fremtiden.) Dette er likevel ikke mitt inntrykk. Tre funn skiller seg ut i svarene deres: (1) Først og fremst er det historiene om utøvelse av *vold mot lokalbefolkningen*. Dette er et tema som det snakkes om i flere av kapitlene, og som derfor i hovedsak diskuteres under drøftingen til avhandlingens siste kapittel og i konklusjonen. (2) Det neste funnet er *fremveksten av negative holdninger* til Afghanistan og afghanere. (3) Ytterligere et funn er soldatenes oppfatning om at de *har opplevd svært lite*.

Utviklingen av negative holdninger blant soldater uttrykkes svært eksplisitt og utvetydig i datamaterialet. Tilsvarende funn er også tidligere beskrevet i annen forskning, men da i hovedsak blant offiserer (Mæland 2004). At det skulle være mindre av dette blant menige soldater enn det som antydes blant offiserer kan det, slik jeg ser det, ikke være grunnlag for å tro. Det vil heller være nærliggende å antyde det motsatte, at det blant menige soldater finnes et kraftigere grunnlag for utvikling av klassiske ut- og inngrupper med tilhørende fiendebilder og demonisering enn blant offiserer. En slik tanke kunne begrunnes med at offiserer vanligvis er bedre utdannet enn unge soldater, både generelt (etikk, kulturforståelse) og kontekstuel (den spesifikke situasjonen) og derved har bedre innsikt. Bedre innsikt gir vanligvis økt toleranse. Samtidig kunne man legge den såkalte kontaktteorien til grunn og hevde at offiserer har et større grunnlag for å utvikle positive holdninger til lokale gjennom mer sosial interaksjon. Denne teorien hevder at; ”økt kontakt over kulturskiller i det lange løp vil bryte ned gamle fordommer og fiendtlighet” (Todal Jensen og Pedersen 1991.) Et slik grunnlag bekreftes av soldatene når de snakker om at de har lite kontakt, det er befalet som har mest kontakt med folk når de er ute å kjører. I et konfliktområde som Afghanistan, der de internasjonale styrkene i større grad er en part i konflikten enn det som var tilfelle i eksempelvis Sør-Libanon, ligger det i sakens natur at det er problematisk å etablere samme grad av kontakt mellom soldater og lokale som Todal Jensen og Pedersen snakker om blant nordmenn og innvandrere i Norge (eller det som hersket i NORBATT i Sør-Libanon.) Det blir derfor nødvendig å fokusere på kompensasjonstiltak for å

forhindre dannelse av uønsket avstand og fiendtlige holdninger. En slik utvikling vil jeg hevde er tilnærmet uunngåelig i en avdeling som QRF`en i Afghanistan som i sitt operasjonskonsept skal ha lite sosial interaksjon med lokalbefolkningen. Behovet for et slik strukturert holdningsarbeid viser seg blant annet i soldatenes usikkerhet om hvorvidt de blir påvirket av forventninger eller ikke. Bortsett fra Erik er det ingen av informantene som har et reflektert forhold til at de blir påvirket, og at denne påvirkningens natur har en negativ retning som nevnt over. Denne mangelstilstanden fører til det vi ser i Conrads uttalelse om at forventningene til de lokale ikke har stemt, han har blitt skuffet over deres holdning, har blitt sur og har utviklet negative tanker om dem. Dersom Conrad hadde hatt andre (riktige) forventninger ville han kanskje ikke blitt skuffet og heller ikke sur.

Det tredje funnet, at soldatene egentlig ikke har opplevd noe som helst, er et trekk som gjentas ofte gjennom hele studien. Det er av særlig betydning i forbindelse med holdningsdannelse på en slik måte at det setter fart på dysfunksjonelle latente funksjoner. De manifeste funksjonene er her *leirlivets trivialiteter*, og de latente funksjonene er de *ikke-vennlige handlingene* (som bankingen på skytebanen eller kasting av vannflasker som folk skal løpe etter) som sporadisk dukker opp i kjølvannet av et fiendebilde som dannes *i og på grunn av* leirlivet. Her kan Conrads skuffelse brukes som analogi, med en liten tilpasning. Conrad følger en logisk slutningsrekke fra forventninger via skuffelse til å være sur på lokalbefolkningen. Logisk sett burde de manglende opplevelser resultert i at soldatene ble sure på Forsvaret som er ansvarlig for deres aktivitetsnivå. Dette ser vi også antydninger til, men det er her viktig å huske at omtrent alle informantene ønsker en karriere i Forsvaret og derved har et behov for å holde opp et positivt bilde av sin både nåværende og fremtidige arbeidsgiver. Et slik syn vil være i tråd med Moskos` fremstilling av den postmoderne soldaten. Man kan sågar se skyggen av Foucaults soldat og tolke at den militære stolthet nødvendiggjør en eksternalisering av disse litt skitne forholdene. Det er derfor ikke usannsynlig at denne frustrasjonen finner andre ventiler å lufte seg gjennom, eksempelvis gjennom tanken om at de lokale er så sleipe at de ikke lar seg hjelpe.

7. Roller - jeg er vel ingen skuespiller heller! Eller er jeg?

I dette kapitlet spør jeg om hvordan soldatene oppfatter begrepet sosiale roller og hvordan de ser seg selv på ulike scener og i ulike roller. Svarene deres er vidtrekkende, men kan syntetiseres ned til fire funn: Et funn dreier seg om at soldatene har en intuitiv og langt på vei god forståelse for sosiale roller. Denne er de ikke selv klar over i begynnelsen, men den vokser frem etter hvert. Et annet funn er at soldatene knytter seg sammen i mindre grupper (laget). Et tredje funn er bruken av typologier. De setter navn på seg selv og hverandre, som barnehageonkel, høy og mørk, den litt dumme og så videre. Det siste er det jeg kaller rolletilpasning og rollespill som kommunikasjonsform (eksempelvis vold som en tilpasning til det afghanske samfunn og som erstatning for manglende språk).

Arnes svar på mitt innledende spørsmål om hva han forstår med roller er at; ”det er noe man spiller, og min rolle er først og fremst som soldat og geværmann”. På den ene siden kunne dette indikert at Arne ikke tenker mer gjennom dette enn at skuespillere har roller i filmer og på teaterscener, og da er det vel det roller er. På den annen side vil jeg i ettertid heller hevde at dette indikerer at spørsmålet var upresist og klønete og egentlig ikke inviterte til andre svar enn det han ga. Det skulle vise seg at dette siste kanskje stemte ganske godt. Flere informanter svarte på samme måte på dette spørsmålet. Et svar med et slik tilsynelatende grunt refleksjonsnivå ville ikke i tilstrekkelig grad tilfredstille ambisjonene om dybde i analyse av rolleutfordringer i denne studien, og det er heller ikke slik at hans korte innledningssvar betyr at alle svarene forblir på et slikt nivå. Tvert om ser det ut til at Arne etter hvert oppdager at roller er mer enn det skuespillere gjør. For å forsøke å komme i dybden om hans roller og utfordringer de nærmeste seks måneder i Afghanistan ber jeg ham om å se seg selv litt utenfra når han skal svare på spørsmålet om hvilke moralske preferanser han legger til grunn for valg av de rollene han går inn i. Han forteller at han gjerne vil være et godt forbilde for andre. Dette snakker han om flere ganger, både under første og andre intervju. Han vil gjerne ha roller som humørspreder, velgjører, gjøre godt og så videre. Slike roller ser han nødvendigheten av både i forhold til samhandling med lokalbefolkningen og med gutta i leiren. Han sier at det er slik han er som person og han vil gjerne få være den han er. Når jeg spør om andre har forventninger til hans roller nevner han først foreldrene som har sagt at de forventer at han skal gjøre noe godt. Han sier at foreldrene kjenner ham slik han kjenner seg selv. Dernest forteller han om det han tror er norske myndigheters forventninger til hans roller i Afghanistan. Disse knytter han opp til det å gjøre en god jobb (uten at han beskriver hva

det betyr i detalj), løse oppdraget, være lojale mot lokale, hele tiden har korrekt antrekk og utvise gode holdninger. Det samme forventer mediene, sier han, men legger til de også kanskje håper at det kan bli litt å ”plukke på”. Han tror ikke at han kommer i noen særlig kontakt med media og regner ikke med at dette blir noe problem. De har klare føringer på at forespørsler fra media skal henvises oppover i systemet.

Han fortsetter med å fortelle at disse forventningene vil få ham til å tenke gjennom hvordan han handler. Særlig gjelder dette familiens forventninger, som han rangerer mest betydningsfulle. ”Hvis jeg driter meg ut går det ut over hele Forsvaret”, sier han. ”Det har vi snakket en del om, vi vil være streite.”

Et spørsmål som stilles likt til alle informantene både hjemme og i Afghanistan er om det finnes noen roller soldater i fredstjeneste absolutt må beherske. Alle disse svarene vil bli sitert, og for Arnes del dreier det seg om det han viser som sin konsistens, den lojale velgjøreren: ”Det at man har forståelse for kulturer og lokalbefolkning og kan se et større bilde på det og at man er lojal overfor andre medmennesker og i forhold til oppdrag.” Dette svaret virker som et resultat av en tankerekke om hvordan soldatene skal være eller handle når de er i de rollene som han vurderer som nødvendige å beherske.

Arne regner med at han får sjanse til å være den han føler at han er; omsorgsfull og i godt humør, og sier at han tror det er dumt å måtte spille roller hele tiden. Når jeg spør om det er mulig å ikke spille en eller annen rolle, tenker han en stund før han svarer at det kanskje er slik at man spiller roller hele tiden. Her ser det ut til at han gjør en erkjennelse om at roller har et ubevisst aspekt og at vi skifter på å spille roller uten egentlig å tenke på det.

Under andre intervju har Arne mye mer å si om sine roller og de utfordringene han møter. Han har fortsatt en rolle som geværmann, men har fått flere tilleggsroller etter de kom ned til Afghanistan som han ikke var klar over før de reiste. Dette sier han at han synes er helt fint. Rollen som den positive humørsprederen har han beholdt. Han vil ikke være en som henger med hue, og anstrenger seg for å være blant de sterkeste både fysisk og psykisk. Deretter bringer han på banen en ny rolle, rollen som en litt distrè rotekopp. Dette er en rolle som han ikke synes så mye om, og han sier at det kanskje er den eneste rollen han ikke har valgt selv men som andre har plassert ham i. ”Jeg blir av og til litt kødda med om det, det synes jeg er litt vanskelig”, sier han. Dette ser likevel ikke ut til å være et stort problem for Arne, og når han skal beskrive hvordan forventningene om roller som vi pratet om hjemme i Norge har stemt, så sier han at det meste har stemt ganske bra. Bortsett fra dette er rollen som hjelper. Her har han ikke fått gjort noe, og dette beskriver han som svært skuffende. Igjen nevnes flommen i Meymaneh som en stor nedtur.

Når jeg spør om han føler at han har oversikt og kontroll over sitt rolleregister, svarer han at mange velger litt tøffe roller, men han foretrekker de litt mykere. Disse rollene er det ikke noe stort problem å stå i, men av og til som på skytebanen forteller han at han må være litt tøff. Han forteller om at han av og til har dratt litt i hylseplukkerne for å få de unna. Når jeg spør om han synes dette er etisk greit, er Arne tydelig: ”Ja, og det var også noen unger der som jeg dro unna. Jeg kunne nok vært enda tøffere mot dem. De prøvde seg igjen litt etter, så jeg kunne kanskje vært enda tøffere. Jeg kunne kanskje rista dem litt i armen eller tatt litt i dem. Jeg gjorde jo det, men jeg kunne kanskje tatt litt hardere.” Jeg spør Arne om han kunne banket dem. Det sier han at han ikke ville gjort, men han kunne nok fiket til dem med flat hånd. Det hadde det vært greit å si til kollegene at han ikke ville gått lenger, de ville respektert det sier han.

Under første intervju snakket Arne om familiens og andres forventninger til hans roller, og når dette kommer opp igjen sier han at han ikke har fortalt familien om alle rollene han føler at han har. Her ser det ut til at Arne kanskje forveksler handlinger med roller. De handlingene han sier at han ikke har snakket med familien om er de som kalles OPSEC. At Arne gjør en slik forveksling er ikke underlig. Slik Goffman beskriver avklares og tildeles rollene *backstage*, og forestillingen spilles opp i form av ulike handlinger *frontstage*. Det er altså en nær sammenheng mellom handlinger og roller. I en militær sammenheng er det både ønskelig og nødvendig at disse i stor grad samsvarer. Den tilsynelatende forvekslingen mellom roller og handlinger fortsetter i svaret på om det er noen roller soldatene mestrer særlig godt, og om det er noen roller der det fortsatt er en vei å gå. Her svarer Arne at han gjerne ville gått mer sospat`er. Å gå slike patruljer er handlinger der Arne kunne fått oppfylt sitt ønske om å ha en rolle som hjelper. I et slik perspektiv kan hans svar forstås som et (frustrasjons?) utsagn om at han ikke har fått oppfylt de av sine ønsker fra før han reiste som dreide seg om nettopp dette.

Avslutningsvis stiller jeg det samme spørsmålet som hjemme; om det er noen roller soldater i fredstjeneste absolutt må beherske. Her er Arne igjen konsistent: ”Man må ha respekt for de lokale og vise-versa. Så må man være tålmodig, det tar lang tid å bygge opp dette landet.” Som under første intervju er Arnes svar på dette spørsmålet kanskje ikke helt åpent og øyeblikkelig forståelig.

Bent blir i likhet med Arne litt satt ut av mitt første spørsmål om hva han forstår med en rolle, noe som styrker min mistanke om at spørsmålet ikke var helt godt. Han spør meg om jeg mener roller der nede (i Afghanistan) eller ellers. Jeg sier at det kan være hva som helst, men forstår at han ser det i en kontekst i Afghanistan. Han formulerer seg slik: ”En rolle er noe som må besettes av et menneske og utføre en spesiell handling eller handlinger og har ansvar, det er jo

roller som er over hverandre og under hverandre. I hvilken som helst situasjon har du jo ulike roller.” Han går videre inn på ulike roller i familien, som far som har mye mer å si enn lillebror. Når jeg spør om hans roller i Afghanistan tar han, som Arne, fram rollen som humørspreder. ”Det er viktig å unngå depping, jeg vil spre glede, alle må jo være humørspredere”, sier han. Han påpeker at han vil ha svært forskjellige roller ute på oppdrag og inne i leiren. Ute vil han være hjelpsom men bestemt, og inne vil han være medsoldat. Jeg spør om han tror han kan velge sine roller slik at de stemmer overens med hans moralske preferanser, og til dette sier han at når han er ute kommer han til å bli fortalt hvordan han skal fremstå, og han påpeker at dette er viktig: ”Hvis alle fremstår som enkeltpersoner blir det et helvete.” Igjen henter Bent fram begrepet hjelpsom men bestemt men markerer nå et skille mellom disse rollene. Dersom de blir eksempelvis angrepet med en *roadside* kan man ikke lenger være blond og blåøyd (og det jeg tolker som hjelpsom). Man må da ha en annen profil, en slik profil velges av sjefen og er nok mer aggressiv, sier han. Inne er valg av roller mer opp til den enkelte, og han sier at siden de bare har hverandre må de hele tiden hjelpe til.

Når jeg spør om andre menneskers forventninger til hans roller tar han opp venners forventninger. Disse deler han i tre ulike grupper; de som synes det er tøft og gjerne ville reist ut selv og synes det er kult hvis han kunne drept noen Talibanfolk. Så er det de som er mer skeptiske, men står bak ham og tilslutt de som er motstandere av Norges deltakelse i ISAF. I dette svaret ligger det (som hos Arne) en forståelse av roller som handlinger. En slik handlingsorientert forståelse er naturlig men endimensjonal (mer om dette i drøftingen til dette kapitlet.)

Når han skal fortelle om familiens forventninger til hans roller ser det ut til at han enten utvider begrepet med ytterligere en forståelse av roller eller at han blander med tidligere temaer i intervjuet der vi snakket om forventninger. Jeg oppfatter det som en sammenblanding når han forteller at foreldrene ikke er så begeistret for at han skal reise ut. I retroperspektiv kan jeg kritisere mitt ordvalg når jeg bruker ordet ”forventninger” i denne sammenheng. På et vis inviterer dette kanskje til misforståelser.

Jeg spør Bent om det er roller som han som soldat absolutt må beherske. Her nevner han flere ting, han presiserer enkeltmannsferdighetene men også tilpasning og sosialitet:

Du må beherske *worst case scenarioer*. Hvis vi blir angrepet, for eksempel av en enkelt mann eller en gruppe eller hele leiren. Da må du ha enkeltmannsferdighetene inne. Det er jævla viktig, og hvis du har det så gir jo det en trygghet inne i deg. Du har jo egentlig ikke noen annen rolle enn den du hadde hatt hvis du ikke mestret det, men det vet ikke motparten om likevel. Du må også mestre det mest banale soldatgo, men også andre ting. Du må kunne adapt...forandre deg...involve, husker ikke det norske ordet... du må kunne tilpasse deg og ikke forvente å få brunost på brødiskiva hele tida. Du må ha såpas stor sosial IQ at du er sosial.

På kontraspørsmål om hvilke(n) rolle(r) han ikke vil eller kan ha forteller han at han er så hissig at han ikke vil møte det han kaller ”fælinger” som eksempelvis narkobaroner. Da er han ikke sikker på at han ville klart å holde seg, og heldigvis tror han at han slipper det. Andre skal ta seg av det, sier han. Det samme sier han gjelder hvis han får slengt mye dritt etter seg, det ville også vært vanskelig tror han.

Under andre intervju i Afghanistan bekrefter Bent mye av det han skisserte hjemme. Han beskriver at han har hovedrollen i laget når det gjelder humørspredning, og gjør det gjerne på bekostning av seg selv ved å gjøre seg litt dum av og til. Dette er roller han sier at han selv har valgt, og som han er svært fornøyd med. Dette er ingen overraskelse sier han.

Han forteller også om roller som han ikke har valgt. Blant disse er det han beskriver som en tjenerrolle. Dette er en rolle som han tror har utviklet seg av seg selv fordi de han jobber med er som de er (her forstår jeg i tråd med tidligere uttalelser at Bent først og fremst tenker på de offiserene han jobber med. Det er ingen indikasjoner i intervjuene som tyder på at han har en slik tjenerrolle i forhold til andre menige soldater). Denne rollen beskriver han som vanskelig, han får lite skryt eller tilbakemelding sier han. Det er liksom bare forventet at han skal gjøre disse oppgavene som han forbinder med en tjenerrolle. På tross av dette sier Bent at han har god kontroll over rolleregisteret sitt, og sier at han har full mulighet til å vurdere sitt moralske ståsted i forbindelse med rollevalg. Han presiserer at han ikke har endret sitt moralske grunnsyn, selv om flere av hans venner hjemme tror det. På spørsmålet om hvordan han ser på hva de hjemme tenker om hans roller, henter han frem kritikken mot politikerne: ”Jeg synes politikerne prater sånn, vi er jo en ressurs og et politisk spillkort. Det har jeg skjønt i større grad her nede. Det virker flere ganger som de ikke vet helt hva de prater om. Det irriterer meg litt.” Motsatsen til denne kritikken er også her den militære ledelsen, og Bent skryter blant annet av forsvarssjefen som var på besøk og gikk rundt blant gutta. Som hjemme spør jeg om hvilke roller soldater i fredstjeneste absolutt må beherske:

De må beherske roen, de må være rolige hele tiden. Han må være kontrollert, ikke ha utbrudd hele tida. Han må være over godt i stand til å forandre seg i forhold til ting han kommer til å se her ute. At ting ikke er som hjemme. Han må kunne se bort i fra det hjemme, og skjønne at sånn er det her. Han må kunne bite i det sure eplet. Og så må han være fredelig innstilt.

Som en oppfølger spør jeg om han føler at han mestrer disse tingene på en god måte og her er Bent svært tydelig når han sier at han mestrer alt dette bra, men at det har tatt tid.

Roller som han ikke vil ha sier han at han ikke har møtt så ofte. Han har hele tiden vært seg selv, selv om han i begynnelsen pyntet litt på seg selv, slik er helt normalt sier han. ”Uansett så

kommer den ekte personen frem til slutt likevel”. Et unntak er innenfor det blant annet Conrad snakker om tidligere; om mulighetene til å slippe unna oppgaver dersom du viser deg udugelig:

Hvis du ikke vil ha ansvar for den tingen så vis at du er udugelig med hensyn til den tingen. Det er jo sånn det er, vi trenger å ha en kar som har ansvar for at sambandet funker hver dag. Hvis du har ti tommeltotter og helt veit hva du skal gjøre og er litt fjern og sånn så får du ikke det ansvaret. Det er det man må gjøre for å ikke får ansvar.

Bent sier at han ikke selv har benyttet en slik teknikk, men sier at man kan skjule sider ved seg selv ganske lenge på denne måten.

Conrad definerer i utgangspunktet roller i et handlingsorientert perspektiv når jeg spør hva han forstår med en rolle: ”En rolle er den jobben du har innenfor et scenario”. På samme måte som Arne og Bent er dette handlingsperspektivet sterkt knyttet til den forestående begivenheten, seks måneder som fredssoldat i Afghanistan. Han holder fast ved dette fokuset på tjenesten når jeg spør om han har en eller mange roller, og svarer på spørsmålet ved å beskrive de ulike sidene ved hans tjenestestilling, som eksempelvis primærfunksjon i laget¹³. Selv om han i innledningen er svært handlings- og tjenesteorientert oppfatter jeg at han samtidig er vidsynt. Han forteller om sin rolle som omsorgsperson (skal passe på andre), om rollen som ansvarlig kollega (hvis jeg glipper går det ut over mange), om rollen som humørspreder, en som avlaster når han ser at andre sliter og så videre. Videre snakker han om at han har en rolle som Norges representant som han tar alvorlig, mange hjemme har klare forventninger til ham, sier han. Hans rolle er ikke først og fremst som kriger, men mer som en som skal hjelpe og støtte menneskene i Afghanistan og andre organisasjoner som er der for å hjelpe, han nevner Røde Kors. Det er likevel litt ulikt hvilke forventningene de hjemme i vid forstand har til hans roller, foreldrene forventer eksempelvis at han skal hjelpe, mens noen av mediene forventer eller tror at han er en krigsgæern tulling som bare vil plage folk. Når jeg spør hvilke roller soldater absolutt må beherske er han igjen orientert mot gode handlinger:

De må beherske seg og oppføre seg foran andre mennesker. At de forstår kulturen og skikker sånn at de vet litt om landet før de drar dit for ikke å gjøre noe farlig for seg selv. Hvilke andre ting er det; jo de må være forberedt på *worst case*, at det kan smelle. Hva skal du gjøre da; ha en rolle som en som skyter tilbake i skarpe oppdrag. Du kan ikke akkurat trene et menneske helt opp mot å drepe et annet menneske, men nærmest mulig å kunne ta opp våpenet og skyte mot et annet menneske, og ta et annet liv. Å være bevisst på det. Annet er å være sikre på deg selv, og være trent sammen og ha flinke lagkamerater og forståelse av hele bildet. Rollen som del av et stort puslespill.

¹³ Av anonymitetshensyn går jeg ikke i detalj om Conrads stilling.

Conrads krav til soldater har elementer i seg både fra Arnes humanistiske vinkling og Bents militære fokus på *worst case*. De er i så måte ikke oppsiktsvekkende, men føyer seg inn i et generelt inntrykk av ønske om å gjøre gode handlinger.

Da Conrad skal beskrive roller han ikke vil eller kan ha, har han fokus på egen mestring. Han vil ikke ha roller som han ikke føler seg sikker på at han kan beherske, roller der han kan risikere å gjøre det dårlig. Som eksempel forteller han at han aldri ville ta siste straffen i en straffekonk i fotball som guttunge. Han vil ikke være den som avgjør. Han forteller videre at han heller ikke vil ha en rolle der han må velge eksempelvis hvem som skal dø:

Jeg vil ikke være den personen som får velge om folk får leve eller dø. At det bare er plass til én i bilen. Hvis det er to med like stor sjanse, skal jeg da velge vennen min eller skal jeg velge den andre. Sånne roller mellom liv og død har jeg ikke lyst til å ha. Jeg kan komme i en sånn rolle, jeg tenkte på det i går, skal jeg velge han som er faren til noen eller skal jeg velge den gode vennen min. Det kan bli en vanskelig avgjørelse der og da. Hvis jeg må bestemme, så bestemmer jeg egoistisk, jeg tar vennen min. Selv om jeg vil tenke helheten; når jeg kommer inn i hjørnet så velger jeg egoistisk.

I deler av hans rolleregister sier Conrad at han ikke føler seg helt trygg. Han vet mye om hvordan ting skal gjøres i teori, men er ikke sikker på om han mestrer det i praksis. Han forteller at han før han signerte kontrakten med Forsvaret ble lovet kurs innen sitt fagfelt, men at han ikke har fått dette. Dette, sier han, har gjort at han er utrygg. Mange ser på ham som flink, men han føler seg ikke flink selv. (Senere snakker Conrad om at han tvert om er flink, men på andre områder enn det tjenestemessige.)

Under andre intervju, på spørsmål om hvilke roller han har/har hatt under tjenesten i Afghanistan, innleder Conrad der han slapp under første intervju. Den delen av jobben som han den gang følte seg usikker på har vist seg å ikke være så farlig, for disse oppgavene har han ikke praktisert i det hele tatt. Det har vist seg at han slett ikke har hatt den funksjonen han trodde han skulle ha. Han fortsetter med å utdype det som har blitt et gjennomgangstema i soldatenes historier; skuffelsen over at han ikke har fått anledning til å hjelpe til. Rollen som hjelper har han ikke fått anledning til å gå inn i overhodet. Når jeg spør om hvordan hans roller i forhold til kolleger har artet seg forteller Conrad om positive erfaringer:

Jeg har jo lært å være mer en *people person*, å forstå situasjoner og andre mennesker. Jeg vet ikke om jeg har fått det fra poker'n eller noe slikt. Altså du skjønner tegnene mye bedre, du lærer deg virkelig å fungere med et annet menneske her nede og du oppfører deg mye hyggeligere enn du er inne i deg fordi du vet at her må vi få til noe. Vi må holde det gående, og der har jeg lært litt. Du blir litt mer lukka på noen måter, altså du sier ikke fra om så mye ting, du lar ting gå bare for å være hyggelig å få ting til å fungere. Det er jo sunt på mange måter men usunt på andre måter. Det er usunt på den måten at ting ikke blir gjort, du må gjøre det selv. Sunt er det fordi andre får pause og ikke bare kjeft.

Conrad fortsetter med å snakke om at han ofte gjør ting som ikke egentlig er hans jobb. Det sluntres mye unna sier han, og han forteller at selv om han har blitt svært bevisst på hva som er hans roller og hva som ikke er det, så ender han opp med å gjøre mye ekstra likevel. Dette er mye fordi han er en praktisk mann som liker å få tingene unna. ”Noen bare ser vekk når de skal lære noe nytt”, sier han. ”Hvis de lærer det må de bare gjøre det, og en måte å unngå det er å se ned i bakken under instruksjonen til eksempelvis hvordan vaske *air-conditionen*.” Et annet eksempel er det Conrad forteller om ødelagte glidelåser i teltene, omtalt tidligere. Han følger opp dette temaet når jeg spør om føler at han har kontroll over rolleregisteret sitt slik at han kan legge sine moralske preferanser inn i rollene:

I noen av rollene mine, som å hente forbruk, har jeg bare lært å ikke være moralsk. ”Det er så lite igjen ja, kan ikke jeg bare få det?” Så driter jeg bare i de andre for å sikre oss selv. Altså, jeg har blitt litt mer sånn afghaner, sikre seg selv, overlevelse, litt kynisk. Du lærer deg å være, ja, slimete. Du er hyggelig overfor en person du egentlig ikke liker for å få det beste ut av det. Du lærer deg faktisk å måtte være flink sånn at du får det beste ut av det. Ja, egentlig bare å være kynisk og slimete. Du lærer å bygge opp kontaktene dine, å prate mye med dem og bruke tid sånn at du får mer ut av det. For eksempel når jeg henter forbruk sammen med en annen fra et annet lag så får jeg alt jeg trenger, jeg får gå å lete og sånn. Han andre må legge igjen liste og så fyller han andre karen opp i forhold til lista. Han har ikke brukt så mye tid. Jeg blir brukt i den rollen fordi jeg er flink til det. Det er greit det, jeg er litt stolt av det.

Når jeg stiller spørsmål om hvilke roller han nå vurderer at soldater må beherske, oppdager jeg at han svarer konsistent med tilsvarende spørsmål under første intervju:

Vi må beherske *worst case*, vi må kunne drive krig. Men vi må også kunne kommunisere med folk, være bevisst, prøve å senke deg ned, ikke alle er etter deg for å ta deg. Du må ha en mental psyke at ikke alle er slemme. Du klarer ikke å tenke ut alle forventingene, du må kunne gå inn i alle roller og være fleksibel. Her skal du kunne prate med andre mennesker, kunne skikker. Du drar inn i en annen kultur for å passe på. Da må du kunne passe på deg selv også.

Disse nødvendige rollene mener Conrad at de stort sett behersker. De fremstår som soldater, og folk har en viss respekt, men han sier at de hele tiden må jobbe for at folk ikke skal miste denne respekten. Han tror kanskje at det ikke er så lett å få mer respekt i løpet av seks måneder, det er kort tid, de lærer eksempelvis ikke noe særlig språk på den tiden. Likevel, å være i Afghanistan lenger enn seks måneder er ikke sunt sier han. Tilslutt snakker vi om muligheter til å være seg selv. Dette har han ganske god mulighet til sier han, han må bare holde litt igjen på hva han sier og ikke være så åpen som han pleier. Det vanskeligste ved å være seg selv er faktisk når han drar hjem, sier han:

Det blir litt sånn at man jekker seg opp her nede, og når man kommer hjem må man jekke seg ned igjen. Du må tenke bevisst på hvem du er. Når du kommer hjem får du nye roller, du må eksempelvis hjelpe til med vasken og faktisk være en del av familien. Mens her nede er det bare kompiser. Under førstegangstjenesten var det ikke noe problem, men her nede får man mer bevissthet om den soldatgreia, litt mye i meg er sånn soldatmessig. Når jeg kommer hjem prøver jeg å være den gamle meg. (...) Hvis du ikke skifter roller vil du jo oppføre deg som en tulling hjemme. Jeg hørte om noen som brukte 10.000 kroner på byen på en helg hjemme. Da har de ikke skrudd over bryteren, du er ikke Supermann heller. Her nede er du Supermann med våpen og skuddsikker (vest, min anm).

Dag skiller seg ut noe fra de tre tidligere informantenes svar på det generelle spørsmålet om hva de forstår med en rolle. Der de andre over har vært litt nølende og handlingsorientert, virker Dag sikrere i hans tanker om roller. Handlingsperspektivet er tilstede også hos han, men er noe mindre fokusert. En årsak til dette kan være at Dag ser ut til å ha en bevissthet om rollenes rammebetingelser, det vil si hvordan en rolle oppstår og tildeles eller velges: ”Når man blir satt i en rolle skal man gjøre en spesifikk ting. Det er som en teaterrolle, liksom. Det er jo ikke så store rom for utskeielser, i alle fall ikke i teateret. Det er vel ikke det i det militære livet heller.” Dag kommer mer inn på dette senere, og bruker også senere en goffmansk innfallsvinkel via teateret. I beskrivelsen av sine egne roller tar han utgangspunkt i de myke verdier. Han forteller at han egentlig tenker at han skal kunne gå inn i alle roller, men det viktige er rollen som medmenneske, litt som en omsorgsarbeider, en rolle han går inn i automatisk. Han begrunner disse rollevalgene delvis med sin livssituasjon hjemme som storebror, og når jeg ber ham presisere hvilke roller han vil ha i Afghanistan sier han at han da vil bli mer bevisst på valgene:

Jeg blir nok veldig fort bevisst rollene mine der nede. Man kan jo ikke være venn når noen plutselig skyter på deg, og si at ”kunne du være så snill å gå litt til bort dit er du grei?” Det blir jo fort et rolleskifte, det er kanskje ikke den beste måten men plutselig må du bli hard. Da vil man jo bli vanlig soldat, kan ikke akkurat ta på med silkehansker da, da blir det ”bort dit nå for helvete!” og skyt og....

Han forteller at hans behov ikke vil stå i høysete, de er ikke viktige i en slik sammenheng. Det viktige er å fremstå uniformt, ikke minst overfor afghanerne.

Dag gir svært tydelig uttrykk for en sterk nasjonal følelse. Han tror på at han gjør det rette i å reise ut, og han vil prøve å gjøre så godt han kan i rollen som representant for Norge: ”Jeg er jo en representant for landet når jeg går med flagget på armen. Det betyr faktisk veldig mye for meg. Jeg har en veldig nasjonal følelse, føler meg stolt over å kunne gå i uniform. Da skal man også gjøre det beste man kan slik jeg ser det”. Dette ønsket til Dag sammenfaller med hans tanker om hvilke forventninger de hjemme har til hans roller i Afghanistan. Stikkord som Dag bruker her er; gjøre det best mulig, ikke terge opp situasjonen, tålmodig, ansvarsfull, følge ordre, forsiktig og forståelsesfull. Han fargelegger bildet vet å gi et eksempel på hvordan han har

oppfattet at amerikanske styrker opererer; at de kjører i hundre gjennom smale landsbygater med mye unger rundt. ”Sånn gjør man bare ikke”, sier han. På spørsmålet om hvilke roller fredssoldater absolutt må beherske er fokus igjen på medmenneskelighet:

Medmenneskelighet så klart. Du kan ikke være Rambo, liksom. Løpe rundt å peise ned alt du ser, det er jo totalt uakseptabelt! Man skal jo tilpasse seg situasjonen. En soldat er jo egentlig til for å drepe men du vil ikke gjøre det selv om du skal gjøre det. Du har trent på å bruke makt men du skal helst bruke minst mulig, kan du si. Du må beherske rollen, men du skyter ikke en som kommer med knyttneven for å si det sånn. Og så tålmodighet. Å kunne ta det med ro for det blir sikkert mye venting. Det er jo ingen som liker å vente, og så kan man bli rastløs og sånn og da gjør man mye feil. Du må ha en avslappet holdning selv om du skal være litt på. Skal ikke stå der å riste og sikte på alle og enhver person.

Dags beskrivelser av de rollene det er nødvendig å beherske sammenfaller med hans beskrivelse av hvordan han er som individ når han ikke spiller roller. Han ser på seg selv som en positiv, omsorgsfull og avslappet, liker rolige bevegelser (dykking) og sier helst ikke så mye i forsamlinger der han ikke kjenner alle godt. Det at hans beskrivelse av roller som må beherskes sammenfaller med hans syn på seg selv kan være et uttrykk for en innblanding av personlige preferanser. I konseptuell analyse er det ikke slik at; *”our thinking something right or wrong does not make it so”* (Regan 1993:6). Dag er koherent i sitt svar på hvilke roller han selv ikke kan eller vil ha når han sier at han ikke ville skutt et barn med en stein i handa selv om han fikk ordre om det. Han justerer seg ved å presisere at han kunne skutt en fjortenåring som hadde skutt på ham, men at det ville vært svært vanskelig. ”Jeg vil ikke være et rasshøl, et enkeltindivid som bare tenker på meg selv, en egoist”, sier han.

Når vi møtes igjen i Afghanistan gir Dag fortsatt uttrykk for de samme oppfatningene i forbindelse med sine roller. Jobbmessig er soldatenes viktigste rolle å passe på hverandre og være kamerater. Det blir lite tid til å være seg selv, sier han, det er alltid en rolle å spille og han forteller at han går ut og inn av ulike roller hele tiden. I forhold til Dags beskrivelse av seg selv sammenfaller det ikke helt når han sier at det blir lite tid til å være seg selv (et selv som han hevder er en omsorgsperson) fordi han må bekle ulike roller hele tiden (flere av disse som omsorgsperson). Deretter sier at han heldigvis for det meste har fått anledning til å velge sine roller. Igjen er det litt vanskelig å se hans distinksjon mellom roller han bekler (som han ikke føler sammenfaller med hans identitet) og Dag selv.

Han har god kontroll på sitt rolleregister og mener at han stort sett kan velge sine roller. Dog har rollen som en litt ubetenksom fyr som man kan mobbe litt blitt hektet på ham, men han legger vekt på at det er uskyldig og at han ikke har noe imot denne rollen. ”Ingen roller er spesielt fæle, de er stort sett greie, jeg har bare hatt det bra jeg”, sier han. Det har vært mye mer spøk og moro enn han hadde forventet. Moralsk sett har spørsmål om hans rolle(r) ikke bydd på

noen utfordringer. Jeg har hatt med meg min moral i alle de rollene jeg har hatt sier han og forteller:

Jeg har jo sett mye dritt, det er jo ikke til å stikke under en stol. Men saken er den at du kan ikke hoppe ut av en bevegende MB for å hjelpe småbarn dessverre. Det er ting du kanskje, hadde det vært hjemme i Norge og du så enguttunge som stod å blødde litt så hadde du gjerne stoppa bilen og gitt ham et plaster eller noe sånt. Saken er at dette ser vi nokså mye og du kan ikke stoppe heller. Hvis du stopper og hjelper en guttunge så kommer det en guttunge til og så kommer det en til og så flere og flere og du kan ikke hjelpe alle dessverre.

På spørsmålet om hvilke roller fredssoldater må beherske er svaret ikke overraskende svært likt tidligere fokus:

Beholde roen, naturligvis. Ikke klikke med en gang. Åpent sinn til det meste. Det er helt ulogisk for meg å forstå at folk bor i hus som er laget av avføring og leire liksom, men det er sånn de har gjort det og det skal de få lov til. Jeg ser ikke meningen med det, men det er deres jord så jeg kan jo ikke komme bort å si at det skal dere ikke gjøre. Du må tilpasse deg omgivelsene og ikke tviholde på det du er vant med.

Når jeg spør Dag om det er noen roller soldatene behersker bra og noen der det etter hans mening fortsatt er en vei å gå, svarer han med et eksempel på en hendelse som jeg synes er uklart i forhold til hva som er bra og hva som ikke er bra:

Det er jo ingen som er nervøse bare for å gå ut i veien her. Og så er det jo noe som går på rasisme, naturligvis, men stort sett fungerer det bra. I går når vi var ute og skjøt hadde vi en liten afghaner som kom og skulle se da. Han skulle prøve å skyte med AG-3 og vi ser at han flyr jo bakover da. Vi ler jo litt, de er jo små mennesker generelt. Det blir litt sånn nordmann, svensken og dansken, men så lenge de ikke hører det så er det jo ikke noe problem.

”Hvis jeg skulle være meg selv ville jeg bare vært en egoistisk person”, sier han tilslutt. ”Alle mennesker vil først og fremst tenke på seg selv. Grunnen til at man har roller er at man skal tilpasse seg til hverandre og få en bedre forbindelse”.

Erik gir en definisjon av roller i sosial samhandling som favner bredt og dekker dypt:

Ja, en rolle, det blir jo... alle tar jo på seg roller gjennom hele livet. Vi spiller roller, vi tildeles roller men vi velger også roller. Det kan være det helt basiske som rollen vår overfor våre foreldre til den rollen vi velger å spille overfor våre egne venner. Så går det litt lenger ut, hva slags roller forventer de rundt deg at du skal ha? Hva slags rolle har en politimann i samfunnet, hva slags rolle har en soldat, hva slags rolle har en ungdom i forhold til en eldre? Alle spiller roller hele tiden, de du tar på deg og de du får tildelt.

Når jeg spør Erik om hans roller i de neste seks måneder begynner han med å nevne sin rolle som soldat. Dette har så langt vist seg å være den ene av to umiddelbare rollene soldatene identifiserer seg med. Den andre som ser ut til å være litt mer vanlig er omsorgsrollen. Det at omsorgsrollen ofte nevnes før soldatrollen er kanskje litt overraskende, og vil derfor diskuteres

nærmere i drøftingen til dette kapitlet. Når det er sagt, så er omsorgsrollen det neste Erik velger å snakke om. Erik er svært opptatt av å gjøre de rette tingene, og holder moralske handlinger høyt. Han blir derfor litt betenkt når jeg spør om han tror at han får anledning til å ha med seg moralen inn i alle sine roller, og sier at han håper det:

Jeg tror at når det gjelder rollen som soldat så kommer det nok veldig an på hva slags konfliktnivå det er og hva slags situasjon man kommer inn i. Man ønsker jo å opptre...eh... man ha jo visse forventninger fra andre. Og hvis man går inn i en konfliktsituasjon så blir man ofte bundet litt av de forventningene. Folk forventer at du skal opptre som en soldat, at du skal gjøre ting riktig. Det blir nok lett en redsel for å gjøre ting feil. Vi går inn i en situasjon der vi har blitt fortalt at det er en konfliktsituasjon og jeg ønsker å gjøre ting riktig som soldat og ikke svikte de lagsmedlemmene jeg har rundt meg og ikke svikte den tilliten jeg har fått fra dem. Det kan nok fort føre til at jeg tenker veldig mye som en soldat og lar det overskygge de etiske og moralske regler jeg har gitt meg selv om hvordan jeg skal oppføre meg overfor andre mennesker. Det er en ting jeg frykter litt kan oppstå.

Her berører Erik et kjernepunkt; klarer man å være så etisk man tenker at man er eller ønsker å være i alle roller? Et perspektiv på dette er etisk handling i forhold til ordre (eksempelvis tyske nazister som under krigsoppgjøret som hevdet at de kun handlet på ordre og derved var uskyldige). Et annet aspekt er etisk handling i forhold til gruppepress, et tredje er i forhold til en gradvis endring av holdninger i retning likegyldighet eller fiendtlighet. Erik sammenligner det å skyte i en gitt situasjon med det å ta seg for når man faller, det vil si en automatisert handling der etiske refleksjon ikke er tilstede:

Jeg håper jeg kan være bevisst på det og tenke meg om to ganger før jeg handler, men problemet blir jo i en situasjon der man er redd selv og forbanna og bare skal handle. Der kommer jo også inn mønstrene som jeg har lært. Jeg står i Norge på en norsk skytebane: KONTAKT – OPP – BANG, BANG! Det blir et mønster man lærer seg, akkurat som man tar seg for når man faller.

Blant de rollene han velger selv er omsorgsrollen. Erik differensierer omsorg og snakker i likhet med de andre informantene om rollen som humørspreder, konfliktdemper og venn. Men til forskjell fra de andre forteller Erik at han også har valgt å ta på seg en rolle som en støtdemper. Han ønsker å være med på å dempe mulige konfliktlinjer mellom soldater og lokale som kan oppstå som et resultat av ut – og inngruppe tenkning, manglende kulturforståelse og så videre. Han forteller at han har bestemt seg for å lære litt av det lokale språket (psthun og dari) for å kunne bruke det i en slik rolle. Når jeg spør hvilke roller soldater må beherske, svarer han både i soldat- og omsorgsretningen:

Det viktigste er at de skjønner sine roller i oppdraget, at de er klar over og bevisst på det. Hvilket oppdrag vi har, og dette må vi kommunisere til lokalbefolkningen. En soldat i fredstjeneste må være en soldat, men må også kunne opptre som en diplomat. Han må kunne snakke med folk fra andre kulturer, må kunne opptre avspennende og kunne dempe et konfliktnivå, må vise respekt for folk rundt seg. Det er veldig strenge krav, men vi må også kunne være litt hjelpearbeider. Hvis lokale forventer å få litt hjelp fra oss så må vi vise at vi er her for å hjelpe, vi ønsker å høre om deres problemer, vi ønsker å hjelpe til.

Erik kommer her inn på hvilke forventninger de hjemme vil ha til ham, og er igjen opptatt av at man ikke skal handle umoralsk. ”Vi er soldater som representerer Norge, og det er forventet at vi ikke oppfører oss på et uanstendig vis,” sier han. ”Vi skal ikke øke konfliktnivået, men løse oppdraget på en skikkelig måte og ikke bli en del av problemet i Afghanistan.”

Når jeg under andre intervju henter opp spørsmålet om hvilke roller han har eller spiller, går Erik direkte til rollen som støtdemper i laget. Han sier at han har prøvd å gjøre en ekstra innsats ved å forsøke å hjelpe sine kolleger til å forstå landet bedre. Når jeg spør om han har lyktes, sier han at han tror han noen grad har det og at han er fornøyd.

Han skryter av samholdet i avdelingen, og sier at det stort sett har vært behagelige roller å fylle. Ett unntak som jeg oppfatter som en rolle han har blitt tildelt er en rolle som et mellomledd mellom soldatene og befalet, som en form for talsmann eller klagerør. Særlig gjelder dette formidling av kritikk som har oppstått blant soldatene som Erik selv sier; ”her nede” i betydning ”på gølv”. Kjernen i denne misnøyen er det han beskriver som en generell oppfatning av skjev arbeidsfordeling mellom soldatene og den store bataljonstaben som man mener gjør veldig lite og bare er der for å; ”tikke av internasjonal stabstjeneste på cv`en for å kvalifisere seg til høyere stilling hjemme.” Mye av denne type krangel mener Erik kommer av at de har for få arbeidsoppgaver. Slik jeg forstår det er dette kanskje også en rolle som en slags støtdemper, og man kan spørre seg om det er slik at Erik velger den ene formen og blir tilskrevet den andre, eller om han enten velger begge men ikke er seg bevisst begge valgene, eller om begge av en eller annen grunn blir tilskrevet ham. På tross av denne litt ubehagelige rollen sier Erik at ting har gått glattere enn forventet og forteller at det ikke har vært noen konflikter. Siden han her, like etter at han har fortalt om konflikter veksler totalt til å si at det ikke har vært konflikter, må jeg gjøre en antakelse som ikke fremkommer i intervjuene om at han mener at det ikke har vært noen konflikter i *laget* (se drøftingen til dette kapitlet om atomistisk tenkning).

Han forteller om ganske god kontroll over rolleregisteret sitt, bortsett fra at han merker en utvikling han ikke liker så godt:

Jeg ser en nødvendighet til å distansere meg fra befolkningen som jeg ikke hadde trodd på forhånd. (...) Mitt grunnsyn er jo at alle har lik verdi og at man skal respektere kulturen og egenarten til folk her. Samtidig ser jeg også i forhold til det jeg har ment tidligere at det er mye som trengs å gjøres her, men det blir kanskje litt feil vinkling å umenneskeliggjøre folk først i stedet for å for å se at dette er et problem som gjelder for dem også. Jeg har tenkt mye frem og tilbake på det. Sann som vi opptrer her så har det ikke oppstått noe store moralske dilemmaer for meg, men jeg merker jo at jeg har sklidd litt for mye i retning av å få et likegyldig forhold til lokalbefolkningen. Idealismen blir litt mindre, det er kanskje fort gjort når man får et såpass grått og trist bilde av virkeligheten og føler at man egentlig ikke betyr så mye og at man ikke kan korte inn på distansen til folkene her, at man ikke har noen mulighet til det uansett.

Den faren Erik her aner skyggen av, en ufrivillig endring av holdninger i negativ retning, er både uttalt og observerbar flere steder i denne studien. Den diskuteres nærmere i drøftingen til dette kapitlet og i konklusjonen. På spørsmålet om hvilke roller soldater i fredstjeneste må beherske er Erik konsistent:

Man må beherske å forholde seg til kulturen og lokalbefolkningen. Det gjelder også oss selv om vi ikke driver med disse CIMIC-tingene. Det går på det med å respektere sivilbefolkningen og de viktigste skikkene blant annet forholdet til kvinner. Først og fremst for deres skyld men også for vår skyld. Og så går det på det å være bevisst at det kan oppstå en stridssituasjon.

Det siste spørsmålet er om de gjør ting bra, eller om det er områder der det er en vei å gå. Til dette svarer han at han synes det er en vei å gå på alle punktene vi har snakket om. Det er for lite fokus på språk- og kulturutfordringene, de burde vært forpliktet til å jobbe med det mens de er der nede, sier han. Han synes at det brukes for mye tid på den stridsmessige treningen, en trening som han mener ikke gjør dem noe bedre på grunn av lokale begrensninger. Tilslutt ønsker han seg bedre rutiner for å overføre kunnskap hjem slik at treningsopplegg i oppsetningsperioden kan forbedres og at de slipper å gjøre feil om igjen og om igjen.

Fredrik er som flere andre handlingsorientert når han skal beskrive hva han forstår med sosiale roller. Han kaller det forventede handlingsmønster eller en oppførsel fra et enkeltindivid i kraft av sin stilling. Det virker som Fredrik i innledningen har soldatperspektivet i fokus når han uttrykker meninger om roller, men etter litt tid virker han litt stusset når han kommer til at roller også er noe annet. Han kontrasterer seg selv med å si at både en politi og en punker spiller roller. På dette tidspunkt virker det som om Fredriks perspektiv på roller utvider seg og han nevner her at man blant annet kan ha en rolle som skjult leder i en gruppe. Eksempelet med skjult leder dukker opp igjen som en rolle han ofte erfarer at han selv får eller tar, når jeg spør om hvilke roller han selv skal spille i Afghanistan. Han sier at han er vant til å bli tatt på alvor og bli tatt med på råd. I likhet med Conrad ser han på seg selv som en ”fikser”. Han blir fort kjent med folk og får lett en stor kontaktflate som han blir flink til å bruke for å få tak i ting, sier han. Når jeg gir ham stikkordet; roller ute, er det umiddelbare svaret soldat eller maktperson. I likhet med flere situasjoner der soldatene skal snakke om seg selv eller sine roller i et maktperspektiv virker det som at det oppstår et behov hos Fredrik for å dempe styrken i meningene fordi de (meningene) fryktes å være illegitime. Fredrik demper i dette tilfellet ved å understreke at selv om de er maktpersoner skal de være ydmyke. Når jeg spør om hvordan afghanerne vil oppfatte deres roller nevner han igjen rollen som maktperson, men slipper så tak i det og kaster fram at de kanskje vil bli oppfattet som et fremmedelement eller kanskje som smågutter som ingen respekterer.

Fredrik er opptatt av å gjøre det som er rett og bruker mye tid på å snakke om moral. Han skiller mellom moral og lov og sier, uten å gi noe eksempel, at det av og til kan være greit å bryte loven hvis moralen skulle tilsi det. Dette er et syn som diskuteres litt senere under analysen av andre intervju.

I forhold til de hjemme sier Fredrik at det forventes av dem at de er gode representanter for Norge, men at politikerne egentlig ikke bryr seg om hva de gjør så lenge det ikke kommer ut slike ting som videoene fra Kosovo¹⁴. De må ikke tråkke i salaten eller bryte menneskerettighetene sier han, og presiserer at det er viktig å få god kontakt med lokalbefolkningen slik at de blir ønsket tilbake og ikke blir uglesett slik amerikanske soldater blir. Som vi skal se senere endrer Fredrik litt på sitt syn på amerikanske soldater. Når jeg spør om det er noen roller fredssoldater absolutt må beherske svarer han:

De bør kunne ha god toleranse og god selvdisciplin på en måte, og du må kunne klare å oppføre deg å klare å gjøre det riktige selv om du får ganske kraftige ytre påvirkninger. Du må egentlig kunne skru om bryteren da og bli, om ikke følelsesløs, så klare å gjøre det som er forventet hvis det er vanskelige situasjoner. Det er fullt mulig, men faren er at man blir veldig kald og kynisk og at man etter hvert må ha veldig klare retningslinjer for dette. Det er jo en grunn til at så mange blir privatsoldater etter hvert, gjør samme jobben og tjener dobbelt så mye penger. Du blir jo påvirket av det miljøet der da, og vi blir jo også det som reiser nedover. Over tid kan det bli enda sårere, men det er viktig å kunne ha den egenskapen. Men det er like viktig å også kunne være menneske.

Fredrik ser ikke ut til å ha så stort fokus på omsorgsperspektivene ved sine rolleutfordringer, men forteller likevel at han vil synes det er vanskelig å se på at noen menn slår kona:

Hvis du ser mye dritt og opplever mye så vil det lagres over tid, ikke sant. Det kan være det samme dersom du stadig vekk blir beskyttet og ikke får gjort noe med det. Når du så får sjansen til å gjøre noe vil du kanskje reagere mye kraftigere enn hvis du fikk gjort noe første gang. Hvis du ser en som slår kjerringa si da, og så skal ikke vi gjøre noe med det, vi skal bare se en annen vei. Det skal de afghanske myndighetene ordne opp i, i løpet av 30 år ikke sant. Det er jo et greit konsept det i teorien. Det er greit å sitte å beslutte det på et kontor men når du sitter og ser på det så har du jo bare lyst til å gå bort å si; ”hør her, dette kan du ikke gjøre”. Ser du det nok tenker du kanskje; ”jævla idioter som slår kjerringa si hele tida”. Så begynner den holdningene å komme inn og spre seg i hele avdelingen, det kan fort ta uheldige retninger.

På kontraspørsmålet om hvilke roller det er avgjørende å beherske spør jeg om det er noen roller han ikke kan eller vil ha. Her presiserer Fredrik at rollen som omsorgsperson er en rolle han ikke ønsker seg. Som eksempel sier han at hvis de kjører over en guttunge vil ikke han være den som må trøste moren.

¹⁴ Norske KFOR soldater laget en musikkvideo der bl.a. Slobodan Milosevic og serbere generelt ble harselert med. Denne videoen skapte mye mediefokus. (TV2 Nettavisen 16.05.05). Likeledes ble det mediestorm omkring en video som viser norske KFOR-soldater som skyter hunder og ler. (VG-nett 19.02.04)

Under andre intervju svarer Fredrik at hans roller i leiren i hovedsak er som medsoldat og kollega. Dette synes han er litt problematisk fordi det skjer så lite at folk går rundt og trår og blir irritable. Særlig under oppholdet i Meymaneh i forbindelse med flommen ble det mye venting og irritasjon. I dette tilfelle har flere av soldatene gitt uttrykk for at den endelig skulle få sjanse til å hjelpe. Når det ikke gikk virker det som at skuffelsen ble ekstra stor. Fredrik beskriver det som et veiskille, det var lettere å omgå før Meymaneh.

Når de reiser ut har han andre roller. Av og til er han snill mann og barnehageonkel. Av og til, særlig når det er mye folk rundt dem, er han streng. Det er viktig å kunne veksle mellom rollene, sier han. Noen av disse rollene må man spille uansett, men det er også noen man kan velge. Selv har han valgt rollen som barnehageonkel, en rolle som han mestrer godt og får skryt for.

Fredrik kommer igjen inn på situasjonene på skytebanen når jeg spør om noen roller har vært spesielt gode og noen spesielt vanskelige. Dette er igjen et sensitivt område og jeg velger derfor å gjengi større deler av dette:

Det mest problematiske jeg har opplevd er dette med skytebanen; å være strenge onkel politi og løpe og slå litt og sånn. Du spiller litt og sånn, men det tror jeg er den vanskeligste rollen jeg har hatt. Det er helt klart noen som velger den rollen også, men det er ikke så mange som velger verken rollen som barnehageonkel eller denne, sånn totalt sett. Det er en del, men ikke sånn halve troppen, kanskje en fjerdedel. Det er nok mer rart for folk å være den strenge som løper etter for det er så uvant. (...)

Jeg har mye min egen moral med men på skytebanen, der er det sånn at du strekker den litt mer. Det er jo annerledes enn jeg hadde trodd. Det blir annerledes når du kommer opp i det. Det blir litt sånn (moralsk) konflikt men i liten skala. Hadde de liksom gjort noe, men de skal jo bare plukke tomhylser. Hadde det vært noe annet hadde det vært lettere å gjøre den rollen, det blir et misforhold mellom det. Den rollen utvikler seg nok litt på tvers av moralen men samtidig er du jo bekvem med det for det er jo mest uvant. Virkemidlene her er sterkere, å fike opp folk, å kaste stein og rope og skrike er jo ikke forventa, men når man først blir vant til det så er det greit. Sånn moralsk så det er ikke noe problem egentlig. På en måte flyttes moralen etter handlingen, på en annen måte føler jeg at jeg ikke gjør det. Det går veldig mye på hvordan du utfører dette da. Det er klart at det er veldig mye skuespill, det er om å gjøre å få det til å se mest mulig dramatisk ut. Det blir veldig opp til deg selv og din egen moral. Det er lettere hvis du har løpt etter en, så kan du bli forbannet hvis du ikke får tak i ham. Så hvis du får tak i ham igjen kan du slå ham litt hardt bare for å understreke poenget. Det er jo lett det da. Sånn sett føler jeg ikke at jeg har strukket moralen, det er innenfor min egen moral. Ok, du må gjøre de tingene, men egentlig gjør det ingen skade.

Fredrik forteller at han har tenkt mye på dette med å kanskje måtte skyte folk. Særlig i begynnelsen diskuterte han dette ofte med kolleger; hvis det og det skjer, hva gjør vi da? Vi prøvde å gå spesifikt inn på det og hadde mye sånn *mind games*. Han gir uttrykk for at dette har hatt mye å si for ham fordi det å skyte noen er en moralsk utfordring:

Du flytter jo grenser for hva du aksepterer å gjøre, men du flytter jo kanskje egentlig ikke moralen din. Du mener jo fortsatt at det er galt å drepe men du er mer forberedt på å gjøre det. Du er mer forberedt på å gjøre de vanskelige tingene da. Det blir lettere å gjøre det hvis du må gjøre det. Du får et litt annet syn på liv og død. Jeg ser litt annerledes på det å ta liv nå. Det er lettere å utføre handlingen, jeg er mye nærmere å kunne ta liv nå, det er klart. Du blir å avgjøre for deg selv, da er det liksom go for å drepe og da er det ikke. Det er vanskelig å si om det har endret moralen, men det har endret hva jeg er villig til å gjøre.

Når jeg spør hvilke roller fredssoldater må beherske, sier Fredrik at han vil si det samme som sist. Først og fremst må man kunne bekle rollen som maktperson, sier han. Deretter må man kunne holde hodet kaldt, man må kunne ”stå der”. I begynnelsen var det vanskelig men etter hvert er det blitt så greit at han nå føler han kunne gått en tur i byen alene. Tidligere måtte han bygge egen selvtillit gjennom å si til seg selv at det er han som har våpen. De blir på en måte vant til fare sier han, og forteller at den følelsen prøver han å påføre de hjemme også. Når han kommer inn på hvilke tanker de hjemme har, tar jeg opp spørsmålet om hva politikere og media tenker om hans roller, og han gir et svært kritisk svar:

Jeg tror de egentlig gir faen så lenge du ikke driter de ut. Så lenge du samler stjerner i boka og gjør en jobb som de kan fremheve som positiv da så er det likegyldig for de. De er veldig kyniske, de driter i alt bare vi kommer hjem og ikke har driti oss ut. Det er samme faen for dem. De vil bare kunne si at det var kjempebra og vi har styrker der og det var vi som sendte de og sånn. Det er det de er opptatt av, minst mulig negativt.

Dette sier Fredrik at han aksepterer, og egentlig ikke bryr seg så mye om. *In the end* har de bare seg selv likevel, sier han. Han kobler det ut, det er bare fine ord som en film.

Gunnars umiddelbare svar på spørsmålet om hva han forstår med roller, er at en rolle er en bit av et puslespill, en bit av kaka. Det handler om å være en person i en mengde med flere, sier han. Det virker tydelig at Gunnar kobler roller sammen med sosial samhandling. Etter dette innledende svaret blir Gunnar nølende og ser ikke ut til å ha flere tanker om roller. Når jeg i de videre spørsmålene bruker en form for sokratisk metode i spørsmålstillingen ser det ut til at han får flere aha-opplevelser der han kommer på tanker om roller, eksempelvis rollen som storebror og forbilde, rollen som soldat og ambassadør og rollen som kompis i laget. Igjen er rollene knyttet til det sosiale, det er ingenting som tyder på tanker om at roller kan spilles når man er alene.

Min opplevelse av denne sekvensen der Gunnar i utgangspunktet sier han ikke har peil, men likevel kommer fram til tanker som kunne vært hentet fra lærebøker om roller i sosiologien, indikerer at rolleforståelse er knyttet til et kraftig element av intuitiv forståelse. Dette diskuteres nærmere i drøftingen til dette kapitlet.

Når jeg spør om Gunnar tror han kan legge sine egne moralske preferanser til grunn for rollene han skal bekle, er han ikke i tvil. Han beskriver seg selv som en ikke-rasist med sunne holdninger som ikke ser ned på andre mennesker med annen hudfarge andre steder i verden. Sånn er han og sånn vil han være uansett, sier han. Disse klare tankene om sin egen identitet bringes tilsynelatende inn i neste svar som dreier seg om hva hjemmefronten forventer av hans roller. Han bruker her de samme ordene; forventning om at han skal ha sunne holdninger, tenke på andre, oppføre seg skikkelig. Det er altså samsvar mellom Gunnars tanker om seg selv og hans tanker om andres forventninger til ham. Dette kan tyde på en systemtillit der Gunnar ser seg selv som en integrert del av et sosialt system (fra familien og til Norge som helhet). Eller som en del av kaka, som han selv sier i innledningen.

På spørsmålet om hvilke roller fredssoldater må beherske skiller han seg ikke vesentlig fra de andre informantene, og fremstår som koherent både som individ og sosial aktør:

De må i hvert fall være positivt innstilt, og så være i en sosial rolle, kan du si. De må på en måte være villig til å snakke med folk, høre hvordan de har det, sette seg litt inn i deres situasjon og ikke komme ned med høy kølleføring og her er vi og vi har våpen, holdt jeg på å si. (...) Rett og slett rollen som en fredsbevarende soldat. Det å holde seg rolig tror jeg er ganske viktig.

Det er viktig å kunne omstille seg og kunne slå av og på, sier Gunnar videre. Selv beskriver han seg som en rolig kar som mestrer dette godt.

Under andre intervju er Gunnar kort i svarene og virker fokusert på å formidle at alt er helt fint. Hans roller beskriver han som en soldat i laget, et lag som består av kompiser. Han tenker at han selv har valgt alle sine roller både tjenestemessig og på fritiden. ”Jeg er bare happy, jeg” sier han. ”Mine egne forventninger til mine roller stemmer godt. Jeg har på en måte bare tatt det fra Norge og hit. Samme person, samme folk, samme oppgaver. Det er på en måte bare å flytte fra Norge og hit.” Han forteller videre at hjemmefrontens, i dette tilfellet politikernes, forventninger til hans roller er annerledes enn han hadde trodd:

Jeg mener at de (politikerne) prioriterer feil. Det tenkte jeg ikke noe på før jeg dro nedover for da visste jeg jo ikke det. Nå mener jeg at vi kan brukes til mye mer enn det vi brukes til. Ikke så overbeskyttende som de er nå. (...) Når jeg tenkte på dette hjemme trodde jeg vi trengtes mer her nede enn vi gjør. Det kunne jeg ikke svare på hjemme, men nå som jeg er her vet jeg hvordan det er, at det er bruk for oss, men ikke i så stor grad som vi brukes.

Når jeg spør om han har blitt påvirket av dette svarer han at politikerne har for lave forventninger til deres roller i Afghanistan. Det er kjedelig at de ikke får gjort mer, sier han og forteller at han blir litt forbannet, ”her sitter vi mens vi kunne vært der og gjort det istedet.”

Når temaet om hvilke roller soldater må beherske kommer opp, blir Gunnar svært nølende. Han tenker lenge før han svarer:

Det er jeg litt usikker på... Kan du gjenta?... det må være at du må ha, generell klar til å hjelpe til, til å støtte der det trengs... være forberedt på at vi er her for å hjelpe, uten at jeg føler at vi har gjort så mye av det. Men, vi må være forberedt på at vi er her for å hjelpe de lokale, ikke for å kjøre rundt å være tøffe. (...) Sikring, sikre folket for eksempel under flommen i Meymaneh, sikre at ting går riktig for seg. Kjøre rundt å vise tilstedeværelse, her er vi og sånne ting. Å vise at du ikke har tenkt å ta over landet for å si det sånn, at du er her for å hjelpe.

Han mener at de mestrer dette bra, men sier at det kan være litt vanskelig å si fordi de ikke har hatt så store utfordringer. ”Vi forholder oss rolig, men vi har ikke gått helt i koma ennå. Vi holder oss rolig for å roe ned folk rundt, ikke være helt bajas”, sier han.

Til slutt sier han at han ikke føler det er noen roller de ikke mestrer på en god måte, i alle fall ikke når det gjelder QRF`en.

Roller i et spenn fra det lette til det vanskelige.

Kapittel 7 har jeg kalt; *Roller - jeg er vel ingen skuespiller heller! Eller er jeg...?* Kapitlet har fått denne overskrift fordi jeg ønsker å indikere et fenomen som jeg opplevde som både utpreget og overraskende. Informantene var alle preget av en viss usikkerhet, særlig i begynnelsen av første intervju, omkring temaet hva sosiale roller er. Hvorvidt dette kan beskrives som et empirisk funn er usikkert og blir derfor ikke listet blant funnene. Fenomenet er likevel interessant, og vies plass mot slutten av denne analysedelen.

Rollesekvensen i intervjuene består av forholdsvis mange og detaljerte spørsmål (11 spørsmål i første intervju og 13 i andre, se vedlegg A og B.) Dette gjør at soldatenes historier har blitt noe mer fragmentert enn de andre temaene fordi de i større grad måtte svare på konkrete spørsmål. Mange av poengene til soldatene er på et høyt abstraksjonsnivå og meningsorientert, men ikke nødvendigvis verdiløse. For meg har konsekvensen blitt at det har vært vanskeligere å syntetisere handlingsorienterte funn. Jeg har valgt å konsentrere meg om *tre funn*: (1) Et av funnene som fremkommer er den høye og bemerkelsesverdige korrelasjonen i svarene om *hvilke roller soldater må beherske*, et spørsmål som jeg stilte likt i begge intervjuene. (2) Et annet funn er *bruk av typologier*. Soldatene tar på seg, tilskrives og går ut og inn i sosiale roller. Mange av disse har de navn på, som velgjører, barnehageonkel, høy og mørk, den litt dumme og så videre. (3) Det siste funnet er det jeg vil kalle *rolletilpasning og rollespill som kommunikasjonsform*. Her tenker jeg i første omgang på en tese om bruk av vold både som en tilpasning til det afghanske samfunn (*when in Rome we do like the Romans do*), og som en kommunikasjonsform.

(1) Sentralt i begge intervjuene blant alle soldatene er at deres svar på spørsmålet om hva de må beherske er fokusert mot sosial interaksjon med lokalbefolkningen, med stikkord som at de må beherske; kulturforståelse, kommunikasjonsevne, tålmodighet, respekt, fleksibilitet,

medmenneskelighet, ro og så videre. Slike svar på dette spørsmålet harmonerer således med soldatenes motivasjon og ønsker i forbindelse med tjenesten som uttrykt under første intervju. De ønsket å hjelpe til, og da passer stikkordene godt. Når disse svarene derimot gjentas i andre intervju oppleves en *disharmoni*. Det er et gjennomgående tema i datamaterialet at soldatene ikke har fått anledning til å hjelpe til og samhandle med lokalbefolkningen slik de uttrykket ønske om under første intervju. Likevel gjentas stikkordene ovenfor som fortsatt viktige, på tross av at de faktisk ikke har gjort noe som gjør disse tingene avgjørende å beherske. Likeledes, når jeg stiller spørsmål om de føler at de behersker de avgjørende rollene på en god måte eller om det er en vei å gå, svarer alle bortsett fra Erik at de mener de behersker dem godt. Med Goffman kan man tolke dette som et tegn på at *backstage* forberedelsene spilles opp *frontstage*, uten at man reflekterer over *disharmonien*. I et slik resonnement spiller soldatene Toralf i Vildanden enten uten å reflektere over det eller fordi det ville innebære en så stor trussel mot det situasjonelle ønskede *selvet* at de velger å overse disharmonien. Resonnementet spisses dersom man tenker seg et kontrafaktisk erfaringsbasert svar på et spørsmål om hva de *ikke* trenger å beherske, og lar dette svaret i større grad korrelere med deres opplevelser: ”Vi trenger ikke å beherske noe som har med det afghanske folk å gjøre, fordi vi ikke har noe med dem å gjøre. Vi er bare her for oss selv og med oss selv.” Dette svaret vil jeg hevde ligger så langt unna soldatenes motivasjon, både ønsket om å hjelpe og selvrealiseringsønsket, at det blir nesten umulig å avgi uten å svekke både *selvet* og Foucaults soldat fatalt.

(2) Flere av informantene viser innsikt i og beskriver forekomst av rollemessige typologier. De fleste av dem handler om seg selv, er selvvalgte og motivert av et ønske om å ”løfte” laget eller avdelingen. Eksempler på slike typologier er Bents ”litt dum” for å spre humør og Eriks ”støtdemper” for å dempe uheldige stigmatisering (særlig av afghanere). Noen gir imidlertid også uttrykk for tilskrevne typologier, eksempelvis Arne som ”distrè rotekopp” og Dag som ”mobbes litt”. Også disse siste beskrives paradoksalt nok som positivt motivert, selv om de egentlig ikke liker dem så godt (prinsippet om barmhjertig fortolkning). Det er bare bra for laget at noen eksempelvis mobbes litt så lenge det er uskyldig, kan være en oppsummerende formulering (min). Typologiene slik de beskrives av soldatene er ofte i form av en karikert beskrivelse av den enkeltes *selv*, et selv som i stor grad skapes kontekstuellet, det vil si at det er knyttet til rollen(e) som den enkelte soldat har eller får som fredssoldat i Afghanistan. Med Goffman vet vi at selvet endres gjennom samhandling. Typologiene endrer seg kanskje ikke i takt med selvets endring, og det kan oppstå en fare for rollemessig stigmatisering og en tvangsmessig konformitet til tilskrevne roller. Dette krever etter min oppfatning særlig oppmerksomhet. I et miljø langt hjemmefra som kan være stressende, krevende, farlig og så

videre kan man oppleve følelsesmessige forsterkninger på mange områder, et tema som ikke er fremmed i forbindelse med internasjonale operasjoner. (Eksempelvis beskrives gjerne at dersom et par har det bra hjemme, får de det bedre mens en av dem er ute, og motsatt). Dersom man overskrider den tynne grensen som finnes mellom en positiv forståelse av et negativt kallenavn og en negativ forståelse, snus fortegnet på typologiene fra å være et positivt løft for laget, til å bli negativt nedbrytende både for enkeltindividet og laget. Når man setter dette inn i en kontekst med svært begrenset bevegelsesfrihet, sammen 24-7 og så videre er en potensielt uheldig effekt enkel å identifisere.

(3) Denne studiens mest krevende funn er det som nevnes i drøftingen til kapittel 6 og flere steder i intervjuene om utøvelse av fysisk vold mot lokale. Denne informasjonen har vært krevende å håndtere fordi den inneholder alvorlige brudd på etiske regler som gjelder for soldater i internasjonal tjeneste. Dersom man skal se på dette i et rent sosiologisk perspektiv og holde etikken utenfor, ser man tendenser til to ting:

Den ene er at soldatene i dette gjør en *ubevisst rolletilpasning* til det de oppfatter som en afghansk måte å håndtere utfordringer på (med vold). Denne måten er blant annet beskrevet og dermed bekreftet i *Hærens håndbok i styrkebeskyttelse for Afghanistan*: ”Det er vanlig med fysiske avstraffelser. Banking og sparking av barn kan sees” (2006:108). En offisiell bekreftelse av en slik kultur har en skyggeside ved at det kan gi denne måten å handle på et skinn av legitimitet dersom den ikke eksplisitt presiserer at den er illegitim. Dette gjør ikke soldathåndboka i tilknytning til formuleringen over. Tvert om fortsetter den i neste setning, etter banking og sparking av barn med setningene: ”Barn, og mest gutter, leker mye med hjemmelagde drager og er veldig flinke (drager var forbudt under Taliban). Fotball er populært”. Baumans perspektiv på modernitetens rasjonalitet kan gjenkjennes i formuleringer i håndboka. Setningene er ikke fordømmende, de er helt nøytrale og inviterer ikke til følelsesmessig engasjement. Kanskje kan/skal man ikke fordømme, mange snakker om det, slik Dag gjør når han sier: ”Jeg ser ikke meningen med det, men det er deres jord så jeg kan jo ikke komme bort å si at det kan dere ikke gjøre”. På den annen side representerer det en form for sofistisk relativisme som er vanskelig forenlig med Vestens prosjekt om å demokratisere Afghanistan. I et rolleperspektiv kan dette først og fremst identifiseres som en rolletilpasning fra soldatenes side til det flere beskriver som et rått samfunn, en tilpasning som av flere uttrykkes som helt grei. Dette er problematisk av flere årsaker; for det første er denne formen for voldsbruk ulovlig, norsk lov gjelder for norske soldater i Afghanistan. For det andre er det et uttrykk for en mertonsk dysfunksjonell latent funksjon som danner det jeg vil kalle et skjult sosialt system. Dette kan være et sterkt insitament til den holdningsvridningen i negativ retning som studien

identifiserer tendenser til. For det tredje kan slike ikke-intenderte handlingsmønstre (funksjoner) bidra til å underminere budskapet om demokratisering og menneskerettigheter. Det blir forskjell på liv og lære, og selve budskapet som kan oppfattes og spres videre av de lokale som har vært utsatt for eller vitne til disse handlingene er at det er makta som rår, også blant de som ”preker om verdier”. Det er her nødvendig å gjøre oppmerksom på at dette ikke bare er et fenomen som beskrives å forekomme bare blant menige soldater (eller å *ha forekommet* dersom det kun har vært enkeltstående hendelser). Det har også blitt fortalt om et tilfelle der en offiser av lavere grad banket opp lokale hylseplukkere. Dette gjør selvsagt fenomenet enda mer alvorlig.

Den andre tendensen er at soldatene bruker *vold som en kommunikasjonsform*. Det gis gjennom fortellingene et bilde av at afghanerne, både på skytebanen og ellers, er et folk som er vant til andre former og råere former for kommunikasjon enn soldatene. Soldatene gir i intervjuene uttrykk for at de mangler muligheter til å kommunisere på og derfor må gå fysisk til verks. Samtidig gis det uttrykk for at deres (afghanernes) form er den formen som er mest effektiv i Afghanistan og derfor den som i noen sammenhenger foretrekkes også av soldatene.¹⁵ Dersom den fysiske håndgripeligheten er en ren erstatning for et manglende talespråk er kanskje problemet mindre alvorlig. I et slik tilfelle er problemet instrumentelt og kan antakelig løses ved tilrettelegging. Dersom det første perspektivet (helt greit å banke afghanere fordi afghanere banker hverandre) er nærmere sannheten, er derimot perspektivet intensjonelt og moralsk og av mer alvorlig karakter. Dette perspektivet impliserer en holdning blant (noen av) soldatene som må være en utfordring både for den militære og politiske ledelsen.

Tilsatt i denne drøftingen vil jeg peke på en diskrepans mellom det forventede og opplevde. Soldatene gir i flere sammenhenger uttrykk for at de rollene de forventet å få tildelt ikke har stemt med de rollene de har fått, slik Bent sier: ”Jeg har faktisk ikke fått gjort noe av det jeg tenkte at jeg skulle gjøre”. På tross av dette hersker det en tilfredshet med deres rolleutfordringer. Dette indikerer en betydelig rollesmidighet og en dyktighet i rolleskifter som kanskje tilhører ungdom i større grad enn voksne. Flere av soldatene var i begynnelsen av intervjuene svært usikre på begrepet roller og visste øyensynlig lite eller ingenting, men etter hvert som tankene deres fikk anledning til å vokse frem endret dette bildet seg. Jeg hadde på forhånd ingen forestilling om at dette feltet som jeg oppfatter som et komplisert vitenskapelig felt kunne være så tett forbundet med det som kalles sunn fornuft. En forklaring kan være at det som dreier seg om individers sosiale roller er så intuitivt forståelig at det kan sies å være av instinktiv karakter, omtrent slik man forstår om en person er sint eller blid.

¹⁵ Dette er også problematisk i et maktteoretisk perspektiv der det er den som har våpen som bestemmer. En slik situasjon skaper en asymmetrisk kommunikasjon kalt propagandamodellen som av vesen er enveis, ovenfra og ned og i form av direktiver (Haug 1993-93).

8. Konklusjon

I denne konklusjonen vil jeg gjøre fire ting. Jeg vil på nytt hente fram og sette fokus på forskningsspørsmålet. Så vil jeg svært kort presentere kjernen i de funnene som jeg mener tilhører det problemstillingen ber om, og samtidig forsøke å besvare forskningsspørsmålet gjennom funnene i denne avhandlingen. Til slutt vil jeg si noe om mulige konsekvenser av funnene på kort og lang sikt. Jeg starter med å gjenta studiens problemstilling:

Hvordan ser syv norske menige soldater på de roller og utfordringer de kan komme til å møte i Afghanistan før avreise – og endres disse etter en tid i misjonsområdet? Dersom deres synet endres, hva kjennetegner endringen(e)?

Kapittel 4 og 5 handler om hvorfor de reiser, hva de skal gjøre og innholdet i deres forventninger og foreslår et svar på første delspørsmål i problemstillingen. Kapittel 4 stiller det overordnede spørsmålet om hva de venter seg og om det ble slik. Studien viser at *før avreise er det idealismen og et ønske om selvrealisering som er det viktigste for soldatene* som reiser til Afghanistan. De skal være soldater i QRF-styrken, og de skal hjelpe til i en vanskelig situasjon. Blant ordene de bruker er; ønske om opplevelser, lære om verden, se fremgang, spennende, penger, karriere, sosialt samvær, reise, selvrealisering, godt å komme bort, kjedelig, frustrerende, bortkastet tid, lengsel, skuffende. De positive ordene er stort sett fra første intervju, de negative fra andre. Kapitlet viser videre at; *alle informantene gir tydelig uttrykk for at de er skuffet over mye av det de har opplevd*. De gir likevel alle uttrykk for at de ville anbefalt andre å reise ut dersom de hadde blitt spurt. Selvrealiseringsperspektivene veier tilsynelatende tyngre enn nødvendigheten av å gjøre en jobb som har direkte og synlig betydning for menneskene i Afghanistan. Kapittel 5 handler om innholdet i forventningene og de faktiske opplevelsene, og svarer på spørsmålet om disse er endret. Mange av soldatenes *forventninger til tjenesten i Afghanistan er knyttet til farer og risiko og lyst på action. Disse forventningene har ikke blitt oppfylt*. Dette er en skuffelse, selv om de jo ikke eksempelvis vil bli skutt. Soldatene har sterke *forventninger om et godt sosialt liv sammen med de andre soldatene. Her er det samsvar mellom forventninger og opplevelser*. Soldatene bor godt, spiser godt, har gode treningsmuligheter og utviklede velferdsordninger. Dette samsvaret bærer den generelle oppfatningen om at det har vært et vellykket opphold. De uttrykker alle en *forventning om å se elendighet og nød. Dette har de sett mye av, i hovedsak på avstand, noe de etter hvert bryr de seg mindre om. De har snakket svært lite med folk*.

Kapittel 6 og 7 tar for seg spørsmålet om hvordan forventninger påvirker en selv og de situasjonene en møter, og hvordan spørsmål om ulike sosiale roller preger og påvirker. Disse kapitlene besvarer først og fremst delspørsmål to i problemstillingen om hva som kjennetegner deres endrede syn. Fra kapittel 6 har vi sett at *brustne illusjoner har skapt negative holdninger til landet og folket*. Sentralt i dette er historiene om utøvelse av vold mot lokalbefolkningen. Økt kontakt over kulturskiller bryter ned fordommer og fiendtlighet, her ser vi det motsatte. At soldatene ikke har opplevd noe som helst, er et trekk som gjentas gjennom hele studien og som påvirker holdningsdannelsen i negativ retning.

Kapittel 7 tar for seg roller mer spesifikt enn de andre kapitlene og svarer som sådan både på første og andre delspørsmål i problemstillingen. Fra første intervju uttrykkes at det er *viktig å beherske sosial interaksjon med lokalbefolkningen*; kulturforståelse, kommunikasjonsevne, tålmodighet, respekt, fleksibilitet, medmenneskelighet og ro er ord som brukes. I andre intervju gjentas (noe overraskende) disse ordene. Det oppstår en disharmoni fordi det fremkommer at *soldatene ikke har noe særlig med lokalbefolkningen å gjøre*. Dermed fremstår deres presiseringer av hva de må beherske som egentlig irrelevant.

Studien viser en hyppig forekomst av typologier. *Soldatene tar på seg, tilskrives og går inn i og ut av roller* knyttet til typologier som velgjører, barnehageonkel, høy og mørk, den litt dumme, støtdemper og så videre. De ulike rollene er gjerne selvvalgte og motivert av et ønske om å løfte laget. Noen er dog tilskrevne og oppleves ubehagelige. Typologiene er karikerte beskrivelser av den enkeltes kontekstuelle *selv*, knyttet til rollen(e) som den enkelte soldat har.

Begge kapitlene tar for seg en endring i holdninger i negativ retning. I kapittel 7 settes dette i sammenheng med den *utøvelsen av vold mot lokale* som fremkommer i avhandlingen. Det antydes at soldatene i dette gjør en *ubevisst rolletilpasning til det de oppfatter som en voldelig afghansk kultur*, en tilpasning som uttrykkes som helt grei.. Volden underminerer budskapet om demokratisering og menneskerettigheter. En annen måte dette kan sees på er at *vold brukes som en kommunikasjonsform*. Soldatene mangler i dette perspektivet andre muligheter til å kommunisere på og velger denne formen som ser ut til å være den mest effektive i Afghanistan, og derfor blir den som også i noen sammenhenger foretrekkes også av soldatene.

Dersom man ser på denne studiens funn i et framtidsperspektiv kan man se utfordringer både på mikro- og makronivå. På mikronivå er utfordringene kanskje av praktisk karakter (slik det fremkommer i diskusjonen om vold som kommunikasjonsform i *Roller i et spenn fra det lette til det vanskelige*). Stadig fokus på rutiner i operasjonsområdet, bedre og mer spesifikk trening og utdanning både i oppsetningsperioden og under oppdraget, samt utvikling av systemene for

utvelgelse av soldater er alle eksempler på mikroaktiviteter som kan gjøre internasjonale operasjoner stadig bedre. Alt dette dreier seg om det enkelte mennesket, og er utfordringer som kan løses av mennesker i interaksjon med andre mennesker innenfor rammen av hva menneskene råder over. Forsvarets avdelinger (som jo består av mennesker) kan på et nivå øke for eksempel den kulturelle innsikt og derved bremse fremvekst av negative holdninger hos andre mennesker (soldatene). Dette er innenfor menneskers rekkevidde.

Dersom man ser dette primært som utfordringer på makronivå, vil svarene på utfordringene være annerledes, kanskje vanskeligere å finne og antakelig mye vanskeligere å løse. I dette perspektivet ligger utfordringene og derved løsningene i det abstrakte og ikke-gripbare. Enkeltmennesket kommer i en avmaktssituasjon og føler at han/hun i dette perspektivet ikke kan gjøre noe. Konsekvensene av for eksempel samfunnsendringer fra modernitetens måte å løse ting på (ordensprosjektet) til det postmoderne samfunn (det fragmenterte) kan Forsvaret (som igjen består av mennesker) gjøre lite med. Typiske trekk ved det postmoderne, som globaliseringens tendens til fremmedgjøring eller kommersialismens pervertering av autensiteten, er i seg selv begreper som kan bli en for stor munnfull og kan fremkalle kvalmefornemmelser.

Dersom utfordringene *kun* ligger på makronivået kjemper Forsvaret som Don Quijote mot vindmøller og kan tilsynelatende ikke vinne. Slik tror jeg ikke det er. Gjør man som *Ridderen av den bedrøvelige skikkelse* og går til kamp mot vindmøllene med en stokk som lanse og en potte som hjelm så har det stor betydning på mikronivå. Engasjementet *blir lagt merke til* og preger menneskene rundt en slik ringer sprer seg i vannet. Slike kamper basert på en idealistisk tro på menneskets mulighet til å gjøre en forskjell har verden sett mange eksempler på. Gandhi, Nelson Mandela og Mor Theresa er tre giganter som har påvirket og stadig påvirker verden på makronivå gjennom sine handlinger på mikronivå. Soldatene i denne studien er som syv dverger i forhold, men de går til kamp mot vindmøllene de også, og *det har betydning*.

Litteraturliste:

- Bauman Zygmunt: *Att tanka sociologiskt*, Bokforlaget Korpen 1990.
- Birkeland Åsmund: *Karl Marx, Arbeid – Kapital – Fremmedgjøring*, Falken Forlag 1992
- Bourdieu Pierre: *Distinksjonen, En sosiologisk kritikk av dømmekraften*, Bokklubben 2002
- Børresen Jacob: *Forsvar uten trussel*, Abstrakt forlag 2005.
- Churchland, Paul L. *Matter ans Consciousness. A contemporary Introduction to the Philosophy of Mind*. MIT Press 1988. I kopisamling FIL1001 UiO 2005.
- Collins Randall: *Theoretical sociology*, Harcourt Brace & Company 1988.
- Focault Michel: *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*, Gyldendal 1994.
- Fog Jette: *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview 2004*.
- Giddens Anthony: *The Consequences of Modernity*, Polity Press 1990.
- Goffman Erving: *Encounters. Two studies in the sociology of interaction*, Bobbs-Merill Company 1961.
- Goffman Erving: *Vårt rollespill til daglig*, Pax Forlag AS 1992
- Grandhagen Knut H., Been Henriksen Kenneth, Rom Anne Kari, Walmsnæss Skjæret Stine: *Kampklar, norske soldater i fredens tjeneste*, N.W. Damm & Sønn 2007.
- Grimen Harald: *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*, Universitetsforlaget 2000.
- Habermas Jürgen: *Theorie des kommunikativen Handelns* 1981.
- Haug, Magne: *Informasjon eller påvirkning*. Bedriftsøkonomenes Forlag 1993.
- Hernes Gudmund: *Det media-vridde samfunn*, Samtiden 86 nr. 1, 1977
- Hogg Michael A. & Vaughan Graham M. *Social Psychology*, Pearson Education Ltd. 2005
- Hærens Håndbok i styrkebeskyttelse, Land ops, Afghanistan, 2006
- Johannessen Asbjørn og Tufte Per Arne: *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, Abstrakt Forlag 2002.
- Martinussen Willy: *Sosiologiske forklaringer*, Fagbokforlaget 1999.
- Matlary Janne Haaland og Østerud Øyvind: *Mot et avnasjonalisert forsvar*, Abstrakt forlag 2005
- Mead George Herbert: *Mind, Self and Society, from the standpoint of a social behaviorist*, University of Chicago Press 1967.
- Merton Robert: *Social theory and social structure. Towards the codification of theory and research*, The Free Press 1968.
- Moskos Charles: *The Postmodern Military*, Oxford University Press 2000

Moskos Charles & Woods Frank: *The Military*, Pergamon-Brassey's Int. Defense Publishers, Inc. 1988

Mæland Bård: *Skadeskutt idealisme*, Eide Forlag 2004.

Narveson Jan, *Morality, and Violence: War, Revolution, Terrorism*. Kapittel 4 i Regan Tom (red), *Matters of Life and Death, New Introductory Essays in Moral Philosophy*, McGraw-Hill Inc. 1993

Nilsen Øystein, *Moralsosiologi, en introduksjon til Zygmunt Bauman*, Abstrakt forlag 2005.

Regan Tom (red), *Matters of Life and Death, New Introductory Essays in Moral Philosophy*, McGraw-Hill Inc. 1993

Silverman David: *Interpreting Qualitative Data 2001* .

Strauss Anselm L. og Glaser Barney G. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Kap 1 og 2. Aldine Publishing Company 1967. I kompendium SOS4000, UiO 2006.

Taylor Charles: *Autensitetens etikk*, Cappelen akademiske forlag 1998.

Teigen Karl Halvor: *En psykologihistorie*, Fagbokforlaget 2006.

Thagaard Tove, *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget 1998.

Todal Jensen Anders og Pedersen Elin: *Jo mer vi er sammen, jo gladere vi bli? Kontakt, vennskap og konflikt mellom nordmenn og innvandrere*. Universitetsforlaget 1991.

Ulriksen Ståle: *Den norske forsvarstradisjon, militærmakt eller folkeforsvar*, Pax 2002.

Aasheim Olav & Wiestad Else: *Filosofi- og vitenskapshistorie*, UiO 2003.

Aftenposten, morgenutgave, 19 januar 2007

Lofland John & Lynd H.: *Analyzing Social Settings. A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Wadsworth Publishing Company, UCLA, Second Edition 1984.

Aftenposten, morgenutgave, 19. januar 2007

Aftenposten, morgenutgave, 2 januar 2007

<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1629833.ece>

<http://www.mil.no/start/aktuelt/pressemeldinger/article.jhtml?articleID=116478>, 23 januar 2007

<http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=116480>, 23 januar 2007

<http://www.mil.no/intops/start/historie/>, 13 april 2007

http://www.tidsskriftet.no/pls/lts/pa_lt.visSeksjon?vp_SEKS_ID=233926, 20 april 2007

Antall ord er 40136. (50139 inkludert sitater og fotnoter). Alle kilder er oppgitt.

Vedlegg A: Intervjuguide – første intervju.

A. Bakgrunn.

Litt om deg?

(Alder, utdanning, militær, interesser, oppvekst og familietradisjoner, generelle verdier, verdensanskuelse).

Kort, hvorfor reiser du til Afghanistan?

(Opplevelser, moralsk motivert, ”noe” hjemme som gjør at man reiser, økonomi, tilhørighet, smitteeffekt fra kamerater, politisk motivasjon, global landsby – perspektiv, annet.)

Hva skal du gjøre i Afghanistan?

(Arbeidsoppgaver, trygge fred, skape fred, tjene penger, få venner, trene, reise, annet.)

B. Synlige og ikke-synlige funksjoner og konsekvenser.

Hvilke situasjoner tror du at du vil møte og hvilke forventinger har du til disse?

(På patrulje, i møte med lokalbefolkningen, språk, mellommenneskelige blant kolleger, krav til deg, livet i grønt 24-7, livet tett på andre, lenge hjemmefra, endelig ”fri” fra foreldre eller andre, spenningsakkumulasjon, sliten, kjedsomhet, aldri alene, forventinger fra andre (sjefen, kamerater, partene.....), skuffelser, kjærlighetsforhold, annet).

Hvordan tror du at du som individ påvirkes av de ulike situasjonene du møter?

Hvordan kan dine forventninger påvirke de situasjonene du tenker at du vil komme opp i?

Kan forventninger gjøre at du tenker eller reagerer annerledes enn dersom du ikke hadde hatt forventningene?

C. Rollebevissthet og roledistanse.

Beskriv hva du forstår med en rolle?

Hvordan vil du beskrive rollen(e) din(e) i tjenesten? (Sett navn på, eks. politimann, venn, fredsskaper, eventyrer el.l).

Hvilke typer moralske preferanser ligger til grunn for rollen(e) dine? (Tenker du på deg selv som snill, dvs er ”venn” en rolle du ville velge)?

Hvilke forventninger har ”de hjemme” til de rollene du skal besette (media, familie, venner, politikere, Forsvaret)?

Hvordan påvirker disse forventningene deg? (Forsterkes presset for å fylle rollene?)

Hvilke roller mener du soldater i fredtjeneste absolutt må beherske?

Hvordan vil du beskrive ”den du er egentlig er”, dvs når du ikke spiller noen roller?

Tror du at du får du anledning til å være ”den du egentlig er”?

Er det noen roller du ikke kan/vil ha?

Kan roledistansering bidra til å løse oppdraget, evt være til hinder for løsning (f.eks. spille uredd når man går inn i en situasjon som man vet kan innebære fare - en latter ta brodden av en situasjon el.l)

Kan du gi eksempler på dette?

D. Maktrelaterte og etiske utfordringer.

Kan du si noe om hva du forstår med makt, og hva slags situasjoner man kan komme opp i der makt dukker opp, enten at man selv må bruke det eller det blir brukt mot en?

(Tvangsmakt, referansemakt, frivillig meningsendring, altruisme, ROE andre typer)

Makt og etikk er to ord som ofte brukes i samme setning. Kan du si noe om hva du forstår med etikk og hvordan makt og etikk kan påvirke hverandre?

Kan etikk ha betydning for løsning av oppdraget?

Tror du det er forskjeller av etisk karakter mellom de forskjellige gruppene som du kommer til å få kontakt med i Afghanistan, eksempelvis mellom nordmenn og afghanere og mellom nordmenn og andre deltagende nasjoner, i så fall, hvordan tror du disse kan beskrives?

Har etikk betydning for force protection?

E. Kunnskap

Kunnskaper om menneskerettigheter

(Verdenserklæring, FN, konvensjonssystem, statsansvar, hvem kan bryte osv)

Krigens folkerett

(Geneve konvensjon, internasjonal humanitær rett, skille mellom sivilbefolkningen og stridende, respekt for liv og fysisk og psykisk integritet, forbud mot spesielle våpen og metoder som forårsaker unødige lidelser)

Den aktuelle konflikten

(Afghanistans historie, islam-kristendom problematikken, regjeringsdannelse, regionale krigsherrer osv)

Lokal kultur

(Forhold til kvinner, høflighet, mat, drikke, musikk, litteratur osv)

Religion

(Fordeling , islam, andre, praksis, ritualer osv)

Språk

(Hvor mange, fraser, hilsninger osv.)

Vedlegg B: Intervjuguide – andre intervju.

A. Bakgrunn.

Hvis du nå tenker deg at du er hjemme på leave og har en kamerat som motivert til å reise ut, hva vil du da si til ham eller henne?

Hva tenker du om situasjonen her nede akkurat nå?

Hvordan vil du si at du har det akkurat nå?

Hva tenker du om diskusjonen om norske soldater i sør?

Hvis du nå fortsatt er hjemme på leave og snakker med kameraten din, hva vil du si at han eller hun kan og bør gjøre i Afghanistan?

Kan du si noe om du har fått gjort noen av de tingene du tenkte deg?

Hva bør denne fantasivennen din hjemme ikke gjøre?

B. Synlige og ikke-synlige funksjoner og konsekvenser.

Er det noen situasjoner du har kommet opp i som du husker spesielt godt av en eller annen grunn?

I så fall, hva er det som får deg til å huske dem?

Hvis du skulle si noe om hvorvidt du var du forberedt på å møte disse situasjonene eller ikke, hva ville du si da?

Er det noen av disse situasjonene eller andre tilfeller eller deler av dette som du hadde tenkt deg *på forhånd* at du kom til å møte?

Var det noe ved hendelsene som overrasket deg?

Var det noe av hendelsesforløpet i det som du nettopp nevnte som var slik du tenkte deg eller var det forskjellige fra slik du tenkte deg?

Kan du si noe om hvordan du følte deg i etterkant av hendelsene?

Vil du si at de bildene du hadde av slike situasjoner i forkant kan ha påvirket det du tenkte eller gjorde i situasjonene?

Kan du i så fall si noe om hvordan?

Det at du enten har opplevd at dine forventninger til disse situasjonene stemte eller ikke gjorde det; hva tenker du om det nå i ettertid?

Tror du det kan ha påvirket deg på noen måte ?

Hvordan tror du i så fall at du har blitt påvirket?

Hvis du hadde hatt andre bilder enn du på forhånd hadde, eller ingen forventninger i det hele tatt, tror du da at situasjonene kunne utviklet seg annerledes enn de gjorde, eller at *du* ville reagert annerledes i noen av disse tilfellene?

C. Rollebevissthet og rolledistanse.

Kan du si noe om hvilke roller du har her nede?

Hvilke av disse vil du si at du har valgt selv og hvilke har du ikke valgt?

Har noen av disse rollene vært spesielt gode eller problematiske å være i?

Hvordan vil du si at dine rolleforventninger har stemt med det du har opplevd?

Har du følelsen av å ha oversikt og kontroll over rolleregisteret ditt på en slik måte at du kan legge dine egne moralske verdier til grunn eller har rollene utviklet seg slik at dette er vanskelig?

Hva tenker du om hjemmefrontens forventninger til dine roller?

Er ditt rolleregister i samsvar med det som forventes hjemme?

Dersom de er annerledes, hva består denne forskjellen i, og hvorfor tror du de er det?

Kan du tenke deg at disse forventningene og eventuelle endringer kan ha påvirket deg?

I så fall, hvordan?

Nå som du har fått egen erfaring, kan du si noe om det er noen roller soldater i fredtjeneste etter din mening absolutt må beherske?

Hvis du vurderer dette annerledes nå enn før du kom hit ned; hva tror du det kommer av?

Vil du si at det er noen av disse nødvendige rollene soldatene mestrer på en god måte, og om det er noen roller der det fortsatt er en vei å gå?

Kan du utdype dette?

Hvordan vil du si at muligheten for å være seg selv uten å spille roller er?

Hva har vært enklest?

Hva har vært mest problematisk?

Hvordan vil du si at mulighetene for å unngå å komme i roller som du ikke vil eller kan ha er?

Har det vært enkelt å unngå?

Har du på noen måte følt at det har vært vanskelig?

Har du benyttet deg av teknikken om rolledistanse som metode til å bidra til å løse oppdraget eller andre situasjoner, eller har du sett eksempler på at dette har forekommet?

Tror du at rolledistanse også forekommer ubevisst?

D. Maktrelaterte og etiske utfordringer.

Har du vært i situasjoner, enten i teig eller i camp, der makt i en eller annen form har blitt brukt?

Kan du komme på situasjoner du har opplevd i løpet av tiden her i Afghanistan der det du forstår med makt- og etikkutfordringer har vært på banen samtidig?

Kan du eventuelt se hvordan disse påvirket hverandre eller hvordan de kunne påvirket hverandre?

Kan du gi eksempler på at etikk har hatt betydning for løsning av situasjoner knyttet til oppdraget deres eller livet utenom direkte oppdragsløsning?

Kan du komme på eksempler der spørsmål eller utfordringer av etisk karakter har hatt enten direkte eller indirekte betydning for *force protection*?

Kan du si noe om det finnes forskjeller og likheter av etisk karakter mellom de forskjellige gruppene av mennesker du har kommet i kontakt med i lys av din erfaring?

Har disse eventuelle forskjellene hatt noen innvirkning på dine eller andres handlinger?

Vedlegg C: Militære forkortelser og uttrykk.

Afghan National Army.	Det afghanske nasjonale forsvar.
Afghan National Police.	Det afghanske politi.
AK47	Russiskprodusert automatgevær som tilsvarer AG-3 i egenskaper. Også kalt Kalashnikov.
Al Qaida	Sunni-muslimsk nettstrukturert terroristorganisasjon ledet av saudi-arabiske Osama Bin Laden.
ANA	Se Afghan National Army.
ANP	Se Afghan National Police.
BK	Bombekaster.
CIMIC	Civil Military Coordination.
Drytech	Frysetørrede stridsrasjoner.
Engasjementsregler	Regler for bruk av makt, særlig i form av våpen.
Felles Operativt Hovedkvarter	Fellesoperativt hovedkvarter er den sentrale fellesoperative kommandoen, og har ansvaret for å planlegge og lede Forsvarets operasjoner i fred, krise og krig (http://www.mil.no/fol/start/).
FOHK	Se Felles Operativt Hovedkvarter.
Forsvarets Sanitet	Den sentrale sanitetsorganisasjonen i Forsvaret.
GRU	Forkortelse for grunnutrustning, et minimum av utstyr soldatene alltid bærer på oppdrag. Eksempelvis våpen, vernemaske, ammunisjonsmagasiner, bajonett, vannflaske, førstehjelpsutstyr.
Institutt for forsvarsstudier	En faglig uavhengig institusjon som inngår i Forsvarets skolesenter. Instituttet har som hovedoppgave å drive forskning “innenfor problemområdene norsk sikkerhetspolitikk og Forsvaret i samfunnsmessig perspektiv” http://www.mil.no/felles/ifs/start/presentasjon_ifs/ .
IFS	Se Institutt for forsvarsstudier.
International Security Assistance Force	NATO`s styrke i Afghanistan. Det norske bidraget består av totalt 580 soldater og offiserer i Kabul, Meymaneh og Mazar-e Sharif.
ISAF	Se International Security Assistance Force.
KAIA	Kabul International Airport.
KFOR	Kosovo Force, NATO`s styrke i Kosovo.

Kontakt	Et uttrykk som brukes i militær sammenheng når man kommer i kontakt med fienden.
Lag	Militær avdelingsbetegnelse, vanligvis består et geværlag av 8 soldater.
Leave	Permisjon eller ferie fra tjeneste i internasjonale operasjoner. Normalt to ganger to uker i løpet av en kontingent på seks måneder.
Logflight	Det norske logistikkflyet som går fra Gardermoen tur-retur Kabul hver uke.
Mandat	FN`s beskrivelse og legitimering av det enkelt oppdrag. FN-mandatet for Afghanistan finnes under FN-charterets kapittel VII i FN-resolusjonene 1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1659 og 1707.
MB	Mercedes Benz, en av Forsvarets feltvogntyper.
Medevac	Medical Evacuation. Vanligvis en betegnelse på transport av skadde soldater i en operativ sammenheng.
MG	Maskingevær.
NATO	North Atlantic Treaty Organization.
NORBATT	Navn på den norske bataljonen i Sør-Libanon fra 1978-1998, til sammen 41 kontingenter.
OPSEC	Operational Secrets, operative hemmeligheter
QRF	Quick Reaction Force. En mobil, relativt tungt bevæpnet hurtig reaksjonsstyrke.
PRT	Provincial Reconstruction Team. The role of PRTs is to assist the local authorities in the reconstruction and maintenance of security in the area (http://www.nato.int/ISAF/mission/mission_role.htm).
RC	Regional Command, regionsledelsen.
ROE	Se engasjementsregler.
Roadsides	Forskjellige typer bomber som plasseres langs vei, som regel av militante grupper og terroristorganisasjoner.
Rules Of Engagement	Se engasjementsregler.
Sospat	Patruljer til fots i byer. Mål å samle inn informasjon, vise tilgjengelighet og åpenhet ved å samtale med lokale.

Taliban	Fundamentalistisk islamistisk organisasjon med opprinnelse fra Pashunske områder. Styrte det meset av Afghanistan fra 1996-2001. Ledet av Mullah Omar. (Hærens Håndbok i styrkebeskyttelse, Land ops, Afghanistan, 2006).
Teig	Område, ofte brukt som eget ansvarsområde.
Telemarkbataljonen	En norsk kampbataljon hjemmehørende på Rena
TMBN	Se Telemarkbataljonen.
United Nations Interim Forces In Lebanon	FN-misjon opprettet av FNs sikkerhetsråd resolusjon 425 av 18. mars 1978. 34166 norske soldater har tjenestegjort i UNIFIL fra 1978-1999.
VCP	Vehicle Check Point. Kontroll av kjøretøy langs vei.
2.BN	Forkortelse for Infanteribataljon nummer 2 på Skjold. Forkortes også bn.2.
12.7	Tung mitraljøre kaliber 50, vanligvis oppsatt på kjøretøy.